

MARKSİZM VE TÜRKİYE'DE FELSEFE

**marksist açıdan
bir bilim olarak
felsefe**

TÜSTAV
Araştırma
Alanyazın
Koleksiyon

ilhan berk
hilmi yavuz
sezer tansuğ
uluğ nutku
hulki aktunç
taylan altuğ
selahattin yıldırım
ömür candaş
ö.f. toprak
nikolay iribacakov
naci çelik

**türkiye
defteri**

13

aylık edebiyat-siyaset dergisi

türkiye defteri

Sayı: 13

Kasım' 74

TÜSTAV
Arşivi
Albay BİBER
Koleksiyon

2	ilhan berk	Yahya Kemal
5	hilmi yavuz	Nâzım Hikmet
6	hulki aktunç	Göz Bağı
19	açık oturum	Marksizm ve Türkiye'de Felsefe (Saf Felsefenin Eleştirisi)
60	nikolay iribacakov	Marksist Açından Bir Bilim Olarak Felsefe
71	uluğ nutku	Felsefede Anti - Sistem ve Açık Sistem Eğilimleri
74	naci çelik	Ümit Kaftancıoğlu'nun Roman Yazması Dolayısıyla Şikâyet
81	taylan altuğ	«Namuscular»
83	ömür candaş	Zor Kullanmak
87	ö. f. toprak	Sıkıyönetim
99	sezer tansuğ	Güz Yazıları
109	hulki aktunç	Bir Mektup

KURUCULARI/

Hulki Aktunç, Taylan Altuğ, Naci Çelik

SAHİBİ ve SORUMLUSU/

Naci Çelik

YÖNETİM YERİ/

Ankara Cad. 43/4 Cağaloğlu — İstanbul

YAZIŞMA ve HAVALE/

P. K. 39 Teglvikiye — İstanbul

SAYISI/10 TL.

YILLIK ABONE/100 TL.

DIŞ ÜLKELERE/200 TL.

DİZGİ — BASKI/

Seda Matbaası

Son Baskı Tarihi : 28/10/1974

İlhan Berk

Yahya Kemal

Aziz Vehbi Eralp'e,

diye imzalamış Yahya Kemal bir fotoğrafını, güzel bir elyazısıyla

Ve latin harfleriyle (küçük yazıp y'i ve biraz süsleyerek biraz da uydurarak Beyatlı'nın B'sini)

Belli daha alışamadığı yeni harflere-değil mi ki kökü geçmişte olan bir gelecektir (1)

Ve belli yeni çektirdiği ve sevdiği bir resim

Ve özenle attığı imzasını kalsın diye (2)

Biraz yan durmuş ve biraz sağa çekmiş sağ omuzunu ve kocaman gövdesini

(bir dağ parçası değil midir hem? Türkiye adlı bir dağdan kopup gelmiş?)

Geride hiç bir şey görünmüyor. Demek büyük bir boşluğa vermiş arkasını: Böyle daha iyi,

deyip

Silerek kendi dışında herşeyi

Bir padişah duruşu, Güvenli, ağırbaşlı, sakın

Sanki, Levni'nin önünde duruyordur ve bir padişah portresine çalışıyordur Levni

(şiirimizin çağdaş bir padişahı değil midir hem? Uzun çocukluğu karaağaçlar altında geçmiş, Rakofça kırlarında gezmiş ve bütün padişah çocukları gibi güzel, durgun, ince)

1) Buraya hep geleceğiz.

2) Şimdi bir kitabın parlak, kuşe bir kâğıdına çıkan ve benim önümde duran.

Şişman, yuvarlak yüzlü, temiz tıraş olmuş, temiş giyinmiş, görünmeyen elleri güzel, tombul

Biliyoruz ortaboyluydu. Göbekli, tıknaz, semiz

İşte en yeni elbiselerini giymiş, en yeni boyunbağını takmış ve ortadan ayırmış saçlarını (biliyor ki bir fotoğrafçının önünde duruyordur)

Yine biliyoruz fötr şapkalı yetekli, cepsaatli ve bastonlu

(Bastonlu çünkü elini hiç vermeden gülerek geçecektir Cumhuriyet adlı köprülerden

Hep kendi gök kubbesi altında ve hep şapkası elinde

Tanzimat parklarından, Fecr-i Âti sokaklarından da şöyle geçmemiş midir? Hep önüne bakarak ve hep birbaşına

Açık denizlere çıkacaktır ama hep geçmiş adlı gemilerle ve hep şöyle gözucuyla bakarak Cumhuriyet adalarına)

Yarım bıyıklı, parlak uzun siyah saçları özenle taranmış ve alabros

(kökü geçmişte olan bir gelecek değil midir? böyle vuracaktır gelecek üstüne başına ve ellerine)

Bakıyor. Biliyor kurşunlar, saatlıbombalar, dinamitler kürememiştir ama çamur içindeki sokaklardan geçmiş, halkın suyollarına eğilip bakmıştır

Ve zırhlanıp dolaşmıştır Frengin şiirkentlerinde

Onun için şiirin dört yol ağızlarında, anacaddelerinde adı geçince durup bıyık burmaz mı?

Bir fotoğraf cam duruluğunda ve kendisi

b dreddin  zerine Őiirler:

n zım hikmet

hüzün ki en çok yakışandır bize
belki de en çok anladığımız

biz ki sessiz ve yağız
bir yazın yumağını çözerek
ve ölümü bir kepenek gibi örtüp üstümüze
ovayı k p rte k p rte akan k heyran
ve günleri hoyrat bir mahmuz
ya da atlastan bir çarkıfelek
gibi d nd re d nd re
bir mapustan bir mapusa yollandığımız

biz, ey sürgünlerin n zım'ı derken
tutkulu, sevecen ve yalnız
gerek acının teleğinden ve gerek
lacivert gergefinde gecelerin
Őiiri bir kuř gibi örerek
halkımız, g l n sesini savurup
bir türkünün kecliğinden t terken
der ki, böyle yazılır sevdamız

hüzün ki en çok yakışandır bize
belki de en çok anladığımız

h i l m i y a v u z

Hulki Aktunç'un hikâyesi

Göz Bağı

Önce güneş gelirdi. Uyku arasında duyulurdu. Camdan perdeden şilteden yürür, Yusuf'a vurur, uyarırdı.

Yusuf'un burnuyla yanağı arasından bir tel gün sızar girer, yorganı örtüyü, bezi bağı dinlemezdi. Gözkapaklarına doğru bir kırmızılıktır yayılır, tam o sırada annesinin gezinmeleri, ahşap gıcırdamaları, babasının balgam sökmeleri, hattâ hemen karşıdaki taş rum evinden çay şingirtıları sessizliği bozardı.

Erkenci Mihal'lerdir olsa olsa bu saatte kahvaltı eden, Kapılarının önü sulanıp süpürülmüştür bile. Saksılardan artan su da duvardan ağı süzülüp akmıştır.

Mihal birazdan çat kapı gelir, çekingen ve saygılı, geç kaldıklarını hatırlatırdı. Eline bir bardak çay tutuşturulunca ikiletmeden odaya girer, Kazan Kaynak Döküm Fabrikasının önünden geçen tek halk otobüsünün egzoz patlamalarını taklit ederek çayı höpürdetir, birbiri ardına 'hadi' ler sıralardı. Yusuf'un genzi şimdiden yanar, içi kalkırdı. Öğle azığını alır, yol parasını yoklayıp çıkarlardı.

Bir aya yakındır, akşamleyin gözleri bağlanıyordu Yusuf'un. Göz çukurlarına incecik patates dilimleri yerleştirilip eski bir tülbentle sarılıyor, tülbent şakaklarından yana geçirilip kafasının ardında düğümleniyordu. Annesinin aklydı bu. Böylece gözleri yenilenip sağalacak, gündüzün hamlaç aleviyle, oksijen kaynağının içe işleyen yazıyla kan çanağına dönen gözleri, yeni ergen ısıltılı gözleri, akşam ışığında, karanlık basınca olsun dinlenecek, sabahleyin, kimi günler ayak sürüyerek, kimi günler, haftalık zamanları koşaradım gidilen Kazan Kaynak Döküm Fabrikasına hazır olacaktı.

İlk gün annesi de, Yusuf da, karşı pencereden el edip ısıklar çalan Mihal de ağlamaklı olmuştu bu iş yapılırken. Kadının elleri titriyor, Yusuf bir ilkokul aşısına hazırlanır gibi kendini sıkıyordu. Tülbent bağlandı. Yusuf, iyi gelecek bu, diye bağırdı, Mihal hemen ısığı kesti.

Zamanla alışıldı. Belki, yararı bile görüldü. Sonra, bu işin özeni yitip gitmiş, yatak yorgan serercesine basit, ama yine de gerekli bir havaya bürünmüştü. Patatesler, bir çorba ya da türlü için hazırlanıyordu sanki, soyuluyor, ince ince dilinmeden önce yıkanıyor, en büyük dilimler, karanlık iki uyku duvarı gibi yerleştiriliyordu Yusuf'un gözevlerine.

Ustası da gençken böyle yapmışmış, bir kaynak gözlüğü alana kadar fabrikadan. Yarı yıkanık yüzünde ağarmış nişasta kalıntılarını görünce, böyle demişti Yusuf'a. Mihal'inse, gözden yana derdi yoktu. Döküm çırağıydı o. Doğrusu, Yusuf'un, annesinin titizlenmelerini pek anlayamıyordu da, 12 - 13 yaşlarında olduğunu, üstelik gözüpek arkadaşlığını unutsa, muhallebi çocukluğundan, lapacılıktan dem vurabilirdi.

Kaynağın ucuna bakma, putrelleri gönyesinde tut yeter, denmişti Yusuf'a. Demir gövdeler ayaküstü dikilecek duruma gelene dek, avcuna lastik dikilmiş bir eldivenle putrellere, köşebentlere yapışıyor, ama bitişen uçları, biriken demir lehimin tırtılsı bükümlemlerini izlemeden edemiyordu. Yorgunluk, akşam gelip de çalışmanın hızı tavsayınca belli oluyordu hemen. Gözleri batmaya başlıyor, ani iğnelenmelerle kırpışıp duruyordu.

Farkına varılmamış bir gün geçiyor, alışılmış bir gece başlıyordu. Soğuk, nişasta salmış patatesler ilk anlarda kurşun ağırlığıyla çökeliyor, giderek ısınıyor, bir kirpik batışıyla kaçan uyku yeniden bastırıyor, nişasta kuruyup ağarıyor, dilimler göz çukurunun biçimini alıp pelteleşiyordu.

Önceleri, ıslak bir uykunun, ağır ve düşsüz geçen saatlerin bir karşılığı oldu patatesler ve yaşaran tülbent. Hak edilmemiş bir cezaydılar. Annesiyle babasının kısık konuşmaları, onu fabrikadan alıp yine cam işine verme fısıldaşmaları azaldı. Yusuf da istemiyordu bunu. Camcılıkta, Arif ustanın yanında, yapayalnızdı. Kaynakçılıktaysa, bir sürü adam içinde, Selâttin ustası, Mihal'i, Kız Hüseyin'i, Topçu Mustafa'sıyla, hattâ sık sık işçi arasına giren Patron Oğluyla, kalabalık, şenlikli. Derdin olursa kolay çözersin. Araya hatır gönül zor girer, girse de biteceği yer vardır, yakındır. Aksak Muhasebecinin mesai hilelerini nasıl kesip attılar? Karışmak isteyen Patron Oğlunu nasıl usuletle kamyonetine kapadılar? Gaza basıp gitmek isteyince nasıl durdurup seyir verdirdiler? Gözdağı mı diye bağırınca, nasıl sırttılar hep birden?

Annesiyle babasına bunları anlatmış değildi Yusuf. Evde varsa yoksa gözleri. Dışarıdan nasıl baktıklarını, gülümseyip gülümsemediklerini, annesinin yüzünde ilk akşamlar ille artan acıyı, anlık sararmaları görmemeye alıştı Yusuf, neredeyse işe bile Mihal'in gütmesiyle, bağı çıkarmadan gidecekti. Patatesler ve tülbent, hak edilmemiş bir ebelikti de, başkasına geçecekti. Annenin eliyle, aynı dediği gibi, Fatma ananın eliyle bağlanmış sağlıktı. Yazgı değildi. Tatsız bir katlanıştan oyuna, sonra bekleyişe ve umuda döndü. Öylece kaldı.

Kaynak alevinin sarıdan turuncuya, kırmızıdan mora, yeşilden kızgın maviye akışarak birbirine bağladığı inceli kalınlı putreller, en ağırından demir depo kasnakları, bir solucanı habire didermiş gibi ateşin orta yerini dürten kara telin korlaşması, soğuyup yine kararması kadar bilinip görülen, yaşanan bir şeydiler. Ne iyiydiler, ne kötü. Gözüne sanki dışarıdan doluşup kabarmış incecik kırmızı damarların azalıp çoğalması da, tornacı, kesimci, bireyizci, matkapçıların demir çapağından, emay sıçrağından çektiği yanında hiçti.

Sonra, tabii geçecekti. Niye ki, bir kaynak gözlüğünün madeni pırıltısında, mor bakışında uçarı duygularla kenetleniyordu, rahat bir gülüşle yayılıyordu yüzüne. Kenarları kapalı, mavi çalığı kırmızı camlı, çorap lastiğine benzer bir bağla arkadan tutturulan, Selâttin ustanın kaynak gözlüğüyle. Gececekti.

Böyle bir gözlük, işe bağlanmanın, sevinip üzülmünün, yorulma ve acıkmanın, dinlenme ve doymanın, kurtarılmış bir geleceğin ta kendisi oldu zamanla.

Ama pahalıydı. Fabrikada yalnız ustalara veriliyordu. Aksak Muhasebeci bunun için sıkıştırılabilir miydi?

Kaynakçı gözlüğünü babasından istedi Yusuf. Bulamadı mı, para mı yetiremedi, hep yok diyordu. Sonunda caydı, bir pazar günü çıkıp aramayı kurdu, para biriktirdi babasından gizli.

Pazar kalabalığında, gözlük bulabileceği her yer kapanmıştı. Keresteciler sokağına, cami altına doluşmuş işportacılar, keser, çekic, kerpeten, testere, pens, gönye, metro, çember makası, hattâ yağdanlık gibi tanıştığı her şeyi satıyorlardı da kaynakçı gözlüğü yok.

tu. Bir güneş gözlüğünü denedi, olmuyordu. İşe yaramadığına karar verdi.

Fabrikada, bir yemek arasında yer yer paslanmış gözlük çerçevesinde okuduğu yazıyı tekrarlamaya çalıştı...

c-h-e-c-z-h-o-s-l-o-v-a-k-i-a

yazıyordu. Üstünde böyle bir yazı olan sürüyle araç gereç, karıştırılıp allak bullak edilmiş 'ne alırsan' tezgâhları tükenene kadar aradı. Sonunda dediler ki, bu, oğlum, bu ince şeyin, seyrek aranan bu nane-nin bizde alıcısı yoktur, bu olsa olsa oğlum, dükkâncıda bulunur, ard sokaktaki büyük nalburiyelerde bulunur, ama oğlum, onlar da pazar çalışmaz, tamam mı oğlum?

«Ben de yalnız pazarları boşum

«.....»

Adamlara yarı yakınma, yarı büyüklenmeyle kaynakçılıktan söz etti. Hayır, çiraklığından değil, ustalığından arıyordu gözlüğü. Kendi gözlüğü aslında vardı, ama bir öğle arası iş güç unutkanlığıyla rafa bırakmış, üstüne yanılıyla çelik levhalar konunca yamrı yumru, paramparça bir şey kalmıştı. Bunları, kendinden biraz büyük bir işportacıya anlattı.

Oğlum, diye konuşanına, daha çiraklık yaptığını, ama yakında usta olup tüp başı edeceğini söyledi. Hem de çok yakındı hamlacı ele alıp putrel kaynatacağı, koca demir kasnaklar, tezgâh direkleri, perçin tutmaz somya gövdeleri, karoser iskeletleri yapacağı günler. İşte ondan gözlük arıyordu. Çalıştığı yerden de verirlerdi ama, o pezevenklerin ha bugün ha yarınını bekleyemezdi. Hayır, gözünde ben-zinde hiç bir şey yoktu. Hiç bir yeri ağrı-mıyor, yorulmuyordu, gözak-ları bembeyazdı, belki fildişine çalardı, sarardığı olurdu ama, hamlaç alevine alışıktı. Bir Selâttin usta vardı ki, kendisini o yetiştirmiş, eli-ne oksijen kaynağını o vermişti. Benden iyi becerdin de öyle verdim demişti.

Derken, yalnız kaldı pazar kalabalığında. Mihal'le gelmediğine üzüldü. İri yarı, kasketli adamlar, atkı atınmış kadınlar, tulumlu genç-ler, inşaat işçileri, duvar dibi berberleri, seyyar hikâyeciler, eli boru-lu şarkıcılar, kulağı kalemlî kalfalar habire öteyi beriyi karıştırıyor,

keser meser alıyorlardı. Dere ötesinden, gecekondu mahallesinden briket harmanı kokuları geliyordu. Satıcılar Yusuf'u bir kenara bıraktılar, yalnız konducularla uğraşmaya başladılar. Bağırılıyor çağırılıyor, köfte ekmek yeniyor, elden kurtulup kaçan çocuklar kovalanıyor, kızıışmış pazarlıklar birden son buluyor, el ele tutuşmuş adamlar bırakışıp hayır görerek para sayıyorlardı.

Yusuf, kendisini en çok dinleyen, çeşidi de müşterisi de zaten az bir işportacıdan küçük bir çakı aldı sonunda.

Cevre satıcıların tek tük para bozdurmaya geldikleri, hep de eli boş döndükleri, minare gölgeli, şeytan bacaklı, davul tozlu alaylarla Dayı Settar diye çağırdıkları adamdı bu. Çakıyı Yusuf'a verirken, ona mutlaka bir kaynakçı gözlüğü bulacağını söyledi.

«Hafta içinde gözlük elinde bil, usta peştemalını giydin hadi!» diye de bağırdı arkasından. Yusuf, duyup aldırmazmış gibi, içi bir hoş yürüdü gitti.

Eylülün ilk pazarında Dayı Settar'a Mihal'le birlikte gittiler. «Bu sıralar şu mereti amma arayan var, hayret» dedi Settar. Hem de pahalıydı, zor bulunuyordu. Dayı Settar uydurmuştu bir yerden, ancak yeterince parası olmadığından alamamıştı. Gâvur toptancının birinde bulmuştu. İlle, herifte din iman olmadığı gibi insaf da yoktu ki işporta esnafına veresiye çalışmıyordu. Kasıntısı azalarak anlattı durdu Settar. Parçacı esnafın bu kadar az parayla, bu muhannet ortamda nasıl zorluklar içinde iş çevirdiğini uzun uzun dinlediler Yusuf'la Mihal. Pek bir şey anlamadıkları, ağır küfürlerle bezeli konuşmaya sabırsızlık içinde kafa salladılar. Settar, gelecek pazara gözlüğü mutlaka getirecekti, hattâ pazartesi salıya iş tamamı. Yeter ki satış olsundu, hele Yusuf bir miktar para verirse daha da kesindi bu.

Yusuf ne para verdi, ne de bir şey satın aldı. Yalnız Mihal, haça benzer 't' harfli bir künyeyi hayli çekiştikten sonra yüz elli kuruşa kopardı Dayı Settar'dan. Yusuf, bu demir parçasının ne işe yarayacağını sordu. Biraz atıştılar Mihal'le. İşte şundan, işte bundan diyerek tatlıya bağladı Mihal, ama Yusuf'un gözlük merakıyla eğlenmekten de geri durmadı.

Pazartesi sabahı birlikte yola çıktıklarında, Yusuf yeni haftanın bezginliklerine daha otobüsteyken girivermişti. Şakalara aldırıyor, susup duruyordu. Öğleden önceki kaba çerçeve işlerinde dalgınlıkla elini yakınca, tadı büsbütün kaçtı. Gözleri, daha öğle üzeri batmaya başladı. İçinden patrona da oğluna da. Aksak Muhasebeciye de Settar'a da sövdü uzun uzun.

Yemekte Mihal'in yarı kırgın, yarı kuşkulu kendisinden uzaklaştığını, beş-on yaş büyük torna ustasıyla fısır fısır bir şeyler konuştuğunu görünce, içini yalnızlık kapladı. Her şeye kızmaya başlamıştı, her şeyi şuna buna yormaya başlamıştı. Dayı Settar'ı bu akşam, yarın akşam mutlaka görüp gözlüğü alırsa her şeyin düzeleceğini sanıyordu. Bugün Selâttin ustada da bir değişiklik var gibiydi. Hiç konuşmuyor, uyku nemrudu bir suratla parçaları tebeşirliyor, oflaya puf-laya hamlaca el atıyor, düğmeyi çevirip ateşin göğermesini bekliyor, şunu tut bunu et demeden çalışıyordu.

Akşam üzeri fabrika dağılırken, gazetecilerin her zamankinden çok bağırdıklarını, yaşlı başlı adamların, bıyığı yeni terlemiş kalfaların, Aksak Muhasebecinin, Selâttin ustanın, hattâ üzerine çocuksu bir yazıyla «KKD Fabrikası-iş sizde, kalite bizde» sözleri işlenmiş kamyonetini hemen gaz kesip durduran Patron Oğlunun birer gazete alıp hışımla okuduklarını... gazeteleri buruşturup attıklarını... küfrettiklerini... Selânik, Atatürkün evi, bomba diye birtakım sözcüklerin ordan oraya dolaştığını duydu. Kimseye bir şey sormadı. Ne ilgilenmişti, ne de olup bitenleri anlamakla bir şey kazanacağını ummuştu.

Yalnız, eve geldiklerinde babasının Mihal'i ta pencerelerden gözlediğini, çocuk köşede belirir belirmez kapıya çıkıp içeri aldığını görünce şaşırdı biraz. Eyvallah bile diyemediler. Bu da gündüzki kırgınlığa uzak düşmedi.

Akşam sessiz geçti. Babasının elinde de ilk kez bir gazete gördü Yusuf. Aynı laflar vardı. Adam okuyup okuyup sigarasını somuruyor, ileri geri mırıldanıyordu.

Saat ona doğru patatesleri, tülbendi hazırlandı, Yusuf istemedi. Bugün hiç bir şeyim yok diye tutturdu. O hayhuy içinde Dayı Settar'a uğramayı da unutmuştu. Canı sıkındı iyice. Ama yarın, yarın alacaktı, yoksa pazara, yoksa işten çıkacaktı. Gözünün bağlanmasına dendi uzun süre. Birkaç ilenme, birkaç azara yenilerek boyun eğdi. Yine. Çok da zor uyudu. İşe gidişi... Mihal... yanık... Selâttin usta...

azıcık denenmiş ve üstüne titrenmiş mor dünya... ardı ardına gaz gesip burnu önünde zıncı diye duran kamyonet... İğnelenmeler... kaynakçı gözlüğünün arkasından bakılıp sevilmiş, az denenmiş, mor bir dünya.

Yusuf, sabaha doğru dalga dalga artıp azalan büyük gürültülerle uyandı. Olağan şehir sesi değildi bu. Kıyamet kopuyor gibiydi. Sokak başlarından, ev aralıklarından, belki de damların üstünden herkes birbirine bağıırır, dükkân kepenkleri aynı anda indirilip kaldırılır, düdüklerle kornalar yarışır gibiydi. Uğultular göğsüne dolup soluklarını zorluyor sandı.

Tekrar uyumak istedi. Babasının kalkıp giyindiğini, eli ayağı titreyerek aceleyle dışarı çıkmak istediğini sezdi. Fırlayıp kalktı. Kapıya vardığında, babası çoktan gitmişti. Annesi, pencereden bağıırıp duruyordu. Bir şeye karışma, hemen dön, işe gitme, hemen dön diyordu.

Karşı binada, Mihal'lerin penceresinde ışık vardı. Bunun nede-nini de kestiremedi, gün doğmadan. Bir gölge perdeye yanaşıyor, aralayıp bakıyor, sonra görölmek kaygısıyla çekiliyordu. Yusuf dışarı çıkmak istedi. Hattâ belli etmeden giyindi de. Ama annesinin ısrarlı karışkoymasına dayanamadı. Oturup kaldı.

Evden barakadan yana kalabalık, dükkândan yana ıssızdı Yusuf'ların sokağı. Satıcı adına, ara sıra geçen sebzeciler, ciğerciler dışında, bir Erzincanlı bakkal vardı o kadar. Tek başına o da bütün sokağa yetiyordu. Bakkallığıyla değil, gevezeliği, dedikoduları, siyasetçiliğiyle. Her şeyi bilir, anında yorumlar, eğri büğrü de olsa yol gösterirdi. Yusuf, ekmek alma bahanesiyle Erzincanlıya gitmenin yollarını araştırdı. Sorup öğrenecekti. Adam bir ara göründü, sonra dükkânını açmadan koşup gitti.

Yusuf, sabah saat beşten yedilere kadar sokağı, Mihal'lerin penceresini gözledi. Hızı bir parça kesilen gürültülere anlam vermeye çalıştı.

Bir ara Mihal'in babası perdeyi açıp baktı, Yusuf'la göz göze gelince yine içeri girdi. Sonra yan evlerden üç dört adamın gömleklerini ilikleyerek, ayakkabılarının basık ökçelerini giderayak düzelterek hızla koşup sokağın dibinde yittiklerini gördü Yusuf.

Saat altı buçukta Erzincanlı bakkal yine göründü, elinde birtakım çıkınlarla eve girdi. Aynı anda dışarı çıkıp dükkânının tahta kepenklerini açtı. İçerideki tabelayı çıkarıp kepenklerin üzerine iliştirdi, küçük bir de bayrak astı. Sirtında bir çuvala, hızlı hızlı ana caddeye doğru yürüdü.

Meraktan çatlayacaktı Yusuf, oturduğu yerde dönenip durmaya başlamıştı. Annesi de bir şey anlatmıyordu. Bir yerde yangın mı vardı? Neden kimse işe gitmiyordu? Neden dışarı bırakılmıyordu? Kendisi de, Mihal de?... Bir yerde talan mı vardı? Sokağın çoğu işçisi niye çıkmıyorlardı, çıkanlar bunca erken sokaklara dökülüp nereye gidiyorlardı? Mihal'in, babasının her sabahki otobüs acelesini bırak, pencerede görünmelerini engelleyen neydi? Annesinin belli etmek istemediği sessiz kuruntu, telâş, Erzincanlı bakkalla Mihal'in babasının garip davranışları... hiç biri diğerine bağlanmaz görünüyordu.

Bütün bunlarla öğleyi etti. Bir an Mihal'i gördü. Ne yapıyorsun diye işaret etti eliyle. Mihal, hiç dedi, babasını görünce de umursamaz bir tavırla geriye çekildi.

Dışarıdan, garip şeylerle yüklü insanlar geçmeye başlamıştı. Üst üste beş altı ceket palto giymiş adamlar, koltuk altlarına kumaş topları, dantelleri yerlere sarkan perdeler, istorlar almış, şişkin ceplerine saatler, parlak bir şeyler sokuşturmuş, bisikletlere binmiş, biri diğerinin yükünü yede yede koşuşan, üstlerine ite kaka bir sürü eşya konmuş at arabalarına sekizer onar dolmuş, ellerinde balyozlar, demir çubuklar, sopalar, hattâ çelik testere-leri,

içi tika basa dolu çocuk arabalarının ardında, omuzlarında bağcıkları birbirine tutturulmuş ayakkabılar asılı, birtakım meyva sandıklarından önlerini göremeyen, başlarına kum taşır gibi bir şeyler sarmış adamlar, Kuşkulu, etrafı kollayan, kaçarcasına hızlı yürüyen adamlar.

Nereden almışlar bunları? Kimden neyden çekinip korkuyorlar, hepsi birbirine benzer durumdayken niye korkuyorlar, çözemedi.

Babası, akşam karanlığına doğru geldi. En geç kalanlardan biriydi. Onun da sirtında bir torba vardı. Gizlice merdiven altına yerleştirirken Yusuf'la annesi üstüne gittiler.

Susun, kimseye bir şey söylemen, odaya gidin, şimdi bırakın, hadi gidin diye bağırdı adam. Şaşkınlıkla geri çekilip odaya geçtiler. İçerden görmeye çalıştılar. Belli etmeyin, susun, komşuya filan söylemeyin diye mırıldanıp duruyordu hâlâ. Getirdiklerinin başından ayrılması için, her şeyin sözde göze çarpmaz biçimde saklanıp gizlenmesi gerekti. Baba odaya girdiğinde, hiç bir şey olmamış gibi suskun, döşeğe attı kendini, bir zaman soluklanıp kaldı.

O akşam sardırmadı başını Yusuf. Annesiyle babasının kuşkuyula baktıklarını, bir an önce uyumasını beklediklerini sezmişti. Uyumadı. İşe de gitmediğine göre niye bağlansındı gözleri, niye erkenden uyusundu. Hem yarın da işe gidilip gidilmeyeceğini bilmiyordu. Sokak, ölüydü bu bakımdan.

Gece karanlığı basana kadar, diğer evlerin erkekleri, aynı Yusuf'un babası gibi, daha küçük torbalar paketlerle, ama benzer tavırlarla tek tek döndüler. Babasız birkaç ev dışında, çocuklar dışarı salınmamıştı. Dışarı çıkabilenler de, kendilerince yüklerle bir şeyler getiriyorlardı.

Dalıp uyumuş göründü Yusuf. Birazdan annesiyle babasının sessizce kalkıp eski merdiven altına yöneldiklerini gördü. O torbayı çıkardılar. Perdeleri sıkılayıp ışığın altına geldiler. Torbanın ağzını biri gözetlercesine dikkatle, usul usul araladılar.

Önce, sofa benzer pırıl pırıl bir kumaş çıktı torbadan, ardından küçük bir kesekâğıdına doldurulmuş rengârenk incik boncuk, onun altından koskoca bir tekerlek kaşar peyniri, sonra koyu kırmızı bir kadın elbisesi, kalın kumaştan siyah bir pantolon, ezilmiş bir fötr şapka, birbirine dolaşık kurdeleler, iplikler, fiyonklu küçük gömlekler...

Hepsi tek tek, belli edilmemeye çalışılan bir sevinçle, emin bir doygunluk edasıyla birbirinden ayrıldı. Küpeler, gerdanlıklar, büyük ışıltılarından aslında değersiz şeyler olduğu belli süs eşyası kenara köşeye yerleştirildi.

Yusuf'un deminden beri her şeyi gördüğü anlaşılnca, kızmak mı susmak mı gerektiğini bir an düşündüler. Sonra, onun payına düşen kırmızı yalımlı bir gömleği giydirmeye kalktılar. Önce sevindi Yusuf, ama bunu nasıl giyebilecekti ki? Kendisini bu gömlekle işyerine gitmiş gördü, herkes alay ederdi en azından, kız işine benziyordu, bir memeliği eksikti. Sevinci hemen söndü, ama belli de etmedi.

Babası, sonra da annesi sıkı sıkı tembih ettiler Yusuf'a, bak kim-

seye bir şey söyleme, hele Mihal'e hiç bir şey söyleme, çocuktan al haberi derler, yüzümüzü kara çıkarma dediler.

Yusuf'un dışarıda neler olup bittiğini anlaması, hiç değilse ucundan kıyısından bilmesi için, gece yarısına doğru yenilen, önceleri hiç duyulmamış bir açlığı bastırmak için aceleyle hazırlanmış yemekte babasının her şeyi tek tek anlatması gerekti.

Aslında bu getirdikleri az bileymiş babasının. Kimileri, at arabalarıyla, otomobillerle, hem de kamyonlarla gelen kimileri buzdolabından tut çamaşır makinesine, radyosuna, hattâ motorsikletine kadar neler neler almışlardı... Polisin bekçinin hiç kimseye bir şey yapacak hali yoktu... Azlardı, bir... sonra bazıları zaten kendiliğinden yağmaya katılmışlardı, iki.

Bak, dedi Yusuf'un babası, öyle durumdu ki, kimsenin kimseye bir şey söyleyecek vakti yoktu, herkesin dili dışı kitlenmiş önüne bakıyordu. Senin şu meşhur Patron Oğlu bile kamyonetiyle gelmişti. Yanında küçük kardeşleri, o mağazadan çıkıp o mağazaya dalıyorlardı. Onların kaçmaları kolay oldu tabii, takviyeler gelince, arabaya atlayıp tüydüler. Beni bir ara polisler yakaladı, onları görür görmez bir kamyonun altına sakladım torbayı, herifler beni bırakıp başka yerlere yetismeye kalkınca hemen kapıp geldim.

«Bizim mi bunlar şimdi?

«Bizim!» Anneyle baba kısa bir süre bakiştılar. Kadın da «bizim» dedi.

«Nasıl aldın bunları?

«Herkes gibi

«Nereden aldın?

«Gâvurların dükkânından, herkes gidip aldı, bütün şehirde gâvurların dükkânı yerle bir oldu

«niye?

«Hattâ kocaman kadife toplarını cadde boyunca açmışlardı, biri elinden hiç düşürmediği büyük bir makasla tam orta yerinden kadifeyi biçmiş karşıdaki adama doğru kese kese koşuyordu, biri elindeki keserle zaten kırılıp açılmış Modeon mağazasının camını çerçevesini aşağı indiriyordu, üçü beşi bir araya gelmiş bir buzdolabını altı okka edip caddenin orta yerine fırlatıyorlar, düştüğü yerde ezilip kalıyor, biri düğme kutuları elinde, düğün parası gibi kalabalığın üstüne saçıyor, esnaf yollara düşmüş dükkân kapılarını pekiştirip isim yazıyor, bayraklar asıyor...

«niye bugün oldu?»

Kızmaya başlamıştı babası, Yusuf'a sert sert baktı. Sessiz sakın çocuğun dili açılacağı tutmuştu.

«Öyle işte,» dedi, «gâvurlar atanın mezarını bombalamışlar...

«atanın mezarını mı?»

«Neyse işte, evine filan tecavüz etmişler, vurun kırın diye bağıriyordu herkes

«onların atasının mezarı yok muymuş?»

«Öff, yeter be işte. Sus! Amma sordun ha! Ben de, ben de önce çok öfkeliydim, ama bunları torbaya doldururken kötü bir iş yaptığımı sandım, hattâ hepsini bırakayım allah kahretsin dedim ama, baktım ben bırakınca başkası alacak, tutup getirdim işte. Kimseye bir şey söyleme olur mu?»

«Nalburlara da saldırdılar mı?»

«Sahibi gâvur olanlara saldırdılar

«sahipleri nerde?»

«Korkudan ortaya çıkmıyorlar, kimi can mal havliyle geldi, söz dinlemedi kimse tabîî, hem de dayak yiyenler oldu. Bazıları önce davranıp gâvurca isimlerini kazımışlar, daha da belli olmuş, bazıları kocaman Atatürk resimleri asmışlar ki el değmesin. Bu arada güme giden hayli olmuş bizimkilerin dükkânlarından da, ben görmedim.»

Yusuf sustu. Onu beklermiş gibi, annesiyle babası da sustular. Hiç bir şey konuşmadan yattılar.

Yusuf, uykuya az kala, körışıkta tavanı yeni görürmüş gibi inceleyen, yarın mutlaka dışarı çıkmayı kurdu.

Sabahleyin erkence kalktı. Babası gitmişti. Bir şeyler atıştırdı. İşe çıksın çıkmasın, mutlaka kaçacaktı evden. Yalnız, biri olmalıydı yanında. Mihal. Ne yapıp edip Mihal'i ayartmayı düşündü. Pencereye dikildi. Mihal'in babası da gitmek üzereydi. Adam sokağın ucuna varır varmaz ıslık çaldı Yusuf. Mihal'e el etti. Önceleri ne demek istediğini anlatamadı, ama birazdan, tıpkı eskisi gibi anlaşmışlardı.

Önce Yusuf çıktı. Annesi eski merdiven altında çamaşır yıkarken, ardına bakmadan koşup gitti. Çağırımlarına da aldırmış etmedi. Sonra, köşebaşında Mihal'i bekledi. Onun çıkması daha zor olmuştu ama, eski adliye harabesinde buluştular. Soluk soluğa gelmişti Mihal.

Hemen oradan çekilip gitmelerini, mahalleden bir an önce çıkmalarını istedi.

Altıyol tarafına vurdular. Sinemaların önünden geçerek anacadeye çıktılar. Orta alana geldiklerinde birden neye uğradıklarını şaşırdılar. İskeleye, denize doğru, darala genişleye, hafif bir yokuşla inen cadde, kaldırımları, asfaltı görünmeyesiye kapanmıştı. Bezlerle, kâğıtlarla, sandık parçalarıyla, kumaşlarla, cam kırıklarıyla, talaş yığınlarıyla, küçük küçük madenî pırıltılarla örtülmüştü.

Kalabalıktı. Birkaç çingene caddenin orta yerine çökmüşler, tek tük gelip geçen arabalara otobüslere aldırmadan yerleri eşeliyorlardı.

Mihal'le Yusuf, farkına varmadan el ele tutuştular. Arada bir yan sokaklardan hızla çıkıveren polis arabalarına, askerî kamyonlara korkuyla bakarak yokuş aşağı inmeye başladılar. Cami altındaki işportacılara vardıklarında, onların hiç bir şey yokmuş gibi satışa devam ettiğini gördüler.

Dayı Settar'ı aradılar. Tezgâhı yerindeydi, hem de eskisinin üç beş katı doluydu, ama kendisi yoktu. Birazdan gelir, bekleyin, dedi arkadaşları.

Yusuf'un aklına geçen pazar aradığı nalbur düştü. Elinde olmadan, Mihal'e tekrar anlattı her şeyi. Anlattıkça yerinde duramıyor, seviniyor, kaynakçı gözlüğünü avcunda duyuyordu.

Dayı Settar'ın söylediklerini hatırladı. Mihal'in elinden kurtulup caddenin karşı yanına atıldı. Yokuştan kopup gelen kalabalık içinde ona buna çarparak, ayakları çuval parçalarına, gazete kâğıtlarına dolaşarak, teneke yırtıklarına, taş parçalarına vurarak koştu. Mihal de Yusuf'un ardından hızla yürüdü.

Büyük nalbur, karşıdaydı. Parçalanmış, yollu kepenkleri, unufak olmuş vitriniyle, kırk yıldır öylece duruyordu sanki. Kapısının dibinde yığınla porselen parçası vardı. İçeride iki adam gördü. Yere eğilmiş bir şeyler topluyorlardı. Biri kaygılanıp döndü baktı, öbürü işine devam etti. Yusuf onlara aldırmadan öteyi beriyi karıştırmaya başladı.

Yalnız o yetecekti. Settar'ın söz verdiği gözlük. Burada bulunduğunu söylediği kaynakçı gözlüğü.

Hızlandı. Eline geçirdiği çomakla orayı burayı ditmeye girişti. İşe yarar bir tek şey, üstünkörü kalakalmış demir levyelerdi. Yine de aradı. Çivili ambalaj tahtalarından sakınmadan, eline ayağına batan

camlara bakmadan aradı. Yoktu. Doğrulup raflara baktı. Musluklar, civatalarla dolu rafların birinde, üzeri o yazılarla dolu birkaç mukavva kutu gördü. Ama hepsi boştu.

Bir an, Dayı Settar'ın da buraya geldiğini, kendisinden önce her şeyi arayıp taradığını düşündü. Kızdı.

Hemen rafların altındaki çöplüğe benzer yığını karıştırdı. Burada da yalnız levyeler vardı. Kapıda Mihal'in karartısını seçti. Önünde görünmez bir engel varmış gibi kalakalmıştı Mihal. Yusuf, «hemen geliyorum,» diye bağırdı. Bir ara, sona ermiş umudun acelesiyle iyice dalmıştı ki, yanındaki kötü bakışlı adamın Mihal'e doğru yürüdüğünü sezdi.

Çıkıp çıkmamak arasında kararsızlık geçirdi. Kapıdan yana ilk adımında, yerde ışıltısını gördü kaynakçı gözlüğünün. Eğildi, tozlara gömülü çerçeveyi alıp baktı. Tuzlabuz olmuş mor camlarıyla, Selâttin ustanınkinden de güzeldi bu. Tuzlabuz olmuş mor camlarıyla. Tuzlabuz.

İçine göz açıp kapayana kadar iniveren boşluk duygusuyla yerden bir levye kaptı, Mihal'i sarsalayan adama doğru seğirtti.

Marksizm ve Türkiye'de Felsefe

(Saf Felsefenin Eleştirisi)

Hulki Aktunç
Taylan Altuğ
Uluğ Nutku
Selahattin Yıldırım

9 Ekim 1974'te Türkiye Defteri'nin düzenlediği bu oturumda, konuşma ve tartışmaların tabiiğini bozacak kesikliklere, süre sınırlama vb. kısıtlamalara, karşılıklı dialogun getireceği değişik düşünce ve vargıları engelleyebilen metin okuma yoluna baş vurulmamıştır. Ancak, konunun özüyle ilgili bazı terimlerde kapalılık kalmaması için, bazı kavramları açmak gereğiyle araya T.D. imzalı notlar konmuştur.

HULKİ AKTUNÇ — Türkiye Defteri olarak, son günlerde gösterilen bazı kültür ve felsefe çabalarına, özel olarak, ve sorunun özüne, genel olarak değinmenin zorunluğunu gördük. Bu, önceden beri tasarlanan, zaten fiilî olarak içinde bulunan, kozmopolit değil, yerli bir düşünsel irdeleme çabasının bir kez daha, felsefe açısından, somutlanması olacak. Burada belirgin bir örnek olarak, geçenlerde bazı konuşmacıların; Hilmi Yavuz, Doğan Kuban, Mehmet Kaplan, Azra Erhat ve Afşar Timuçin'in katıldığı bir «Felsefe ve Kültür Açık Oturumu»nda ortaya çıkan ve konuşmacıların hemen hemen tümünde görülen te-

mel bir «yanlış» üzerine — veya «eksik» — üzerine başlayabilir bu irdeleme çabası. Ki bu temel yanlış, veya eksik, konuşmacıların genel olarak felsefe - kültür sorununa, bugün dünyada en gelişkin bilimsel sistemin, felsefe sisteminin, bir doğru / yanlış ölçüsünün genellikle dışında kalarak yaklaşma çabaları oluyor. O halde biz...

TAYLAN ALTUĞ — Bu, marksist düşünce tabii..

HULKİ AKTUNÇ — Bu da tabii, marksist felsefe ve marksizmin bilimi olarak ifade edilebilir. Burda o zaman şöyle bir yaklaşıma gidebiliriz. Genel olarak neyi «seçtikleri» ve neyle hesaplaşmak istedikleri bulanık olan konuşmacıların «Felsefe ve Kültür Açık Oturum»nda değindikleri, ve lâf olarak değindikleri bazı meselelerin bir değerlendirilmesiyle, somut olarak konuşmaya girip, bunun ardından genellemelerimizi ve kendi doğrularımızı getirebiliriz. Bu çaba, bir yaklaşım geliştirme çabası şeklinde tanımlanabilir. Sözü Taylan Altuğ'a bırakıyorum.

TAYLAN ALTUĞ — Benim de söyleyeceğim, Hulki arkadaşın belirttiği gibi, felsefe - kültür bağlantısı ele alınıyor ki, bunların temeli, biliyoruz toplumsal yapıdır, toplumsal yapıdan doğar bunlar ve onunla diyalektik ilinti içindedirler: Yani bir sosyal kuruluş vardır. Bunlar da, onun üstte şekillenmesinden oluşan üstyapısal unsurlar. Bu durumda, bu oluşun kapsayıcı bilimi olan marksizmden hiç söz etmeyip, bir yerde orta malı diyebileceğimiz ve elkitaplarından taşıma lâfları sıralamakla zaman geçirten ve akademik poz kesen açık oturumun bence hiç bir yararı olmamış. Biz şimdi bunu yararlı hale getirmeye çalışacağız ve onların kör topal at oynatmaya kalkıştıkları alanın sahipsiz olmadığını göstereceğiz. Özellikle Afşar Timuçin ve Hilmi Yavuz'a at topal olsa da, dizgin tutmanın burjuva felsefesinin idealist kavramlarıyla değil, Türkiye gerçekliği ve marksizmle ancak mümkün olabileceğini göstereceğiz.

Şimdi Türkiye'de felsefe'ye girmek, yani hem bu meseleyi araştırmak irdelemek, somut şartların, maddî ve fikrî şartların, tabii ve gerekli bir zorlaması, bir yönelimi olursa, probleme yaklaşım açısı ve problemin niteliği Türkiye lehinde değişmek durumunda kalır. Yani yapılmış olan «Açık Oturum»la, bizim burada giriştiğimiz düşünce çabası en baştan böyle bir farklılık göstermekte. Öte yandan me-

tod olarak sindirdiğimiz ve en genel felsefî teorik ilkeleri kendinde barındıran marksizmin bilimi var ve eğer Türkiye'de şimdi bir felsefe çabası aranacaksa, bence bu çaba, marksist düşünce ile Türkiye gerçekliği, yani hem altyapısal, hem üstyapısal ve hem de tarihî olarak Türkiye gerçekliği arasındaki diyalektik araştırma dinamiğinden kaynaklanacaktır. Türkiye'de felsefenin kendisi de burada yatar... Eğer felsefeyi yaşanan gerçekliğin dışında ya da üstünde soyut kavram sistemleri, kavram inşaları, ya da Batıda öten hüma kuşu saymıyorsak, böyle görmüyorsak. Demek ki şimdi Türkiye'de felsefe denildiği zaman ille ki, tarihî ve zamansal olarak Batı anlamında felsefe aramak gereksiz. Böyle bir sunî çabanın taraftarı değilim ben...

HULKİ AKTUNÇ — Felsefeyi, kültürü zorunlu kılıp bağrından çıkaran maddî şartlara teğet geçen, ve kendisi zorlama bir felsefenin oluşturulması, veya neden «olmadığı» (!) konusunda çaba harcamak...

TAYLAN ALTUĞ — ... zorunda da değiliz.

HULKİ AKTUNÇ — Zorunda değiliz, çünkü temelden yanlış. Yani, adam belli bir felsefî disiplinden geçtiyse geçmiş, o felsefî disiplin Batı idealizmi kaynaklı, Batı üniversitelerinin, bilim dışı düşünce fetişisti çevrelerin suyuna batıp çıkmış; adam existansiyalist, adam hümanist, yapısalcı, iyimser lafla, saf felsefeci... yani bu ayaksız

YAPISALCILIK (Strukturalizm) — Mekanizmin günümüzde Fransa'da canlandırılmış şekli. Yüzyılın başında, Ferdinand de Saussure'un lengüistik (dilbilim) alanında uygulayıp geliştirdiği yapısalcılık, en genel anlamda, yapı ve o yapıyı oluşturan unsurların bağlantılarının çözümlenmesidir. Tarihsel yaklaşıma ve kuruluşlar arası etki ve ilişkileri dışta bırakan metodik tavrıyla yapısalcılık, mekanik bir kapalı sistem oluşturur. Etnoloji alanında yapısalcı çalışmalarıyla ortaya çıkan Lévi - Strauss, insan ve tarih problemlerine de aynı yöntemle eğilmeyi denedi. Bu konuda, dilin toplum içinde ortaya çıkan bir düzen, toplum olaylarının da dilsel sistemler olduğunu öne sürer. Felsefede ki temsilcilerinden Louis Althusser ve Balibar, «Kapital Nasıl Okunur» adlı kitaplarında (aslında Kapital'in nasıl okunmayacağına bir rehber) kendilerini tarihçiliğe karşı (burjuva historizmi ile Marksist 'tarihselliği' ayıramıyorlar) ve humanizme karşı (yabancılaşma problemini çarpıtıyorlar) ilân ediyorlar. Marx'ın kapitalizm eleştirisinde ele aldığı ilişkileri, insanları, «ekonomik maske taşıyıcıları» olarak gösteriyorlar. / Yapısalcılığı «yeni fetişizm» olarak da adlandırabiliriz. (T.D.)

disiplinlerden geçerek Türkiye'ye gelip, buradaki düşünsel oluşumları o açıdan görüp, kültürel durumumuzu o açıdan ölçerek, şaşıyor... o düşüncelerin buradaki merkezi olarak, bizde o kafasındaki felsefenin yokluğu varlığıyla uğraşıyor... hattâ moda yaratıyor... Şimdiye kadar, olan bu... ve «yanlış» bile değil!

TAYLAN ALTUĞ — Evet evet, şimdi üniversitedeki prof'ların yaptığı da bu. Adam Türkiye'de yaşıyor maddî varlığıyla, ama fikrî yapıyla da havanda felsefe dövüyor, hem de halis idealist Batı felsefesi. Prof'lar yine de akademik bir tecrit içindeler ve Türkiye'deki fikrî yapıya aktif bir katılıştan uzaklar. Ama üzerinde konuştuğumuz aydın tipi böyle değil...

HULKİ AKTUNÇ — Evet, burdaki yanlışlık da adamın genellikle Türkiye'deki altyapısal oluşumları değil, altyapısal ve tarihî gelişmeleri değil, şu anda içinde bulunulan düşünsel gelişimin doğrularını ve yanlışlarını, o da çok kendince, tümüyle sübjektif olarak görüp, kendi kafasındaki düşünce modeline, felsefe modeline uymadığını tespit ettikten sonra bir felsefî çabaya girişmesi şeklinde son derece formalist bir çaba olarak kalma durumunda beliriyor.

TAYLAN ALTUĞ — Yani meseleye belirli bilgi unsurları, eğer gerçekten hani onu da hazmedebilmişse o konuyu sözgelişi positivism, yapısalcılık ve başka akımlar, herhangi biri... yani meseleye burdan bakıyor adam. Kavramdan bakıyor. Oysa herhangi bir probleme yaklaşırken öncelikle bu yaklaşımın metodik temeli belirlenmeli, bilimsel ilkeleri belirlenmeli. Şimdi Türkiye'de felsefe meselesine nasıl bakılacak? Metodla bakılacak. Başta da belirttim, bu metod da bugün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de yüzde yüz geçerli ve gerekli olan marksizm olacak. Biz şimdi böyle ele alırsak... Ben şahsen kendi açımdan öncelikle tarihe bakıyorum, toplum tarihine. Bu benim subiektiv seçmem değil, var olan zorlu maddî şartların yarattığı düşünsel problemler beni buna iteliyor. Bu belki de geleneksel yapıya uygun düşen bir iteleme oluyor. Yani hem şimdiye hem tarihe uygun. Çünkü benim önümde çözeceğim bir problem var ve bu problem beni tarihe zorluyor. Yani niye felsefeye zorlamıyor da toplum tarihine zorluyor? Bu soru benim kafama takıldı şu anda. Demek ki yaşanan hayat bizi birtakım düşünsel problemleri çözmeye iteliyor. Daha doğrusu maddi hayatın kendisinde varolan problemler bizi bir bilgi işlevine zorluyor. Maddi hayatın kendisinden gelen bir-

MARX VE TARİH — «Ama tarihi inceleyerek içinde, değişirlikten başka şeyin değişmez olmadığı, ve sadece değişmenin değişmediği insan kaderlerinin durmadan şu ya da bu hale girmesi karşısında hayranlık duyan; tekerlekleri büyük imparatorlukların kalıntılarını merhametsizce ezen ve kuşakları topyekûn mahveden tarihin eğilip bükülmez yürüyüşünü izleyen; hiç bir demagojik kışkırtmanın ve hiç bir devrimci nutkun, insanlık tarihinin basit bir olayından daha derin etkiler yapamayacağını kavramış olan; buharın, elektriğin, baskı mürekkebinin, topçuluğun ve altın ocaklarının hepbirlikte, eskiden yüzyıl içinde ortaya çıkan devrimlerden ve değişiklikten daha fazla etki gösterdikleri şu çağımızın devrimci karakterini fark etmiş olan kimse; biricik doğru çözüm yolu bir Avrupa savaşına sebep olabilir diye bu tarihi soruyu kendine sormaktan kaçınmaz. (Soru: Osmanlı İmparatorluğu büyük Avrupa devletlerinin çıkar çatışmaları sonunda parçalanırsa, dünya savaşı patlamaz mı? sorusudur özetle. / 'T. D.) (Karl Marx, Türkiye Üzerine, çev. Selâhattin Hilâl - Atilla Tokath, (s. 45, Gerçek Yayınları) (T. D.)

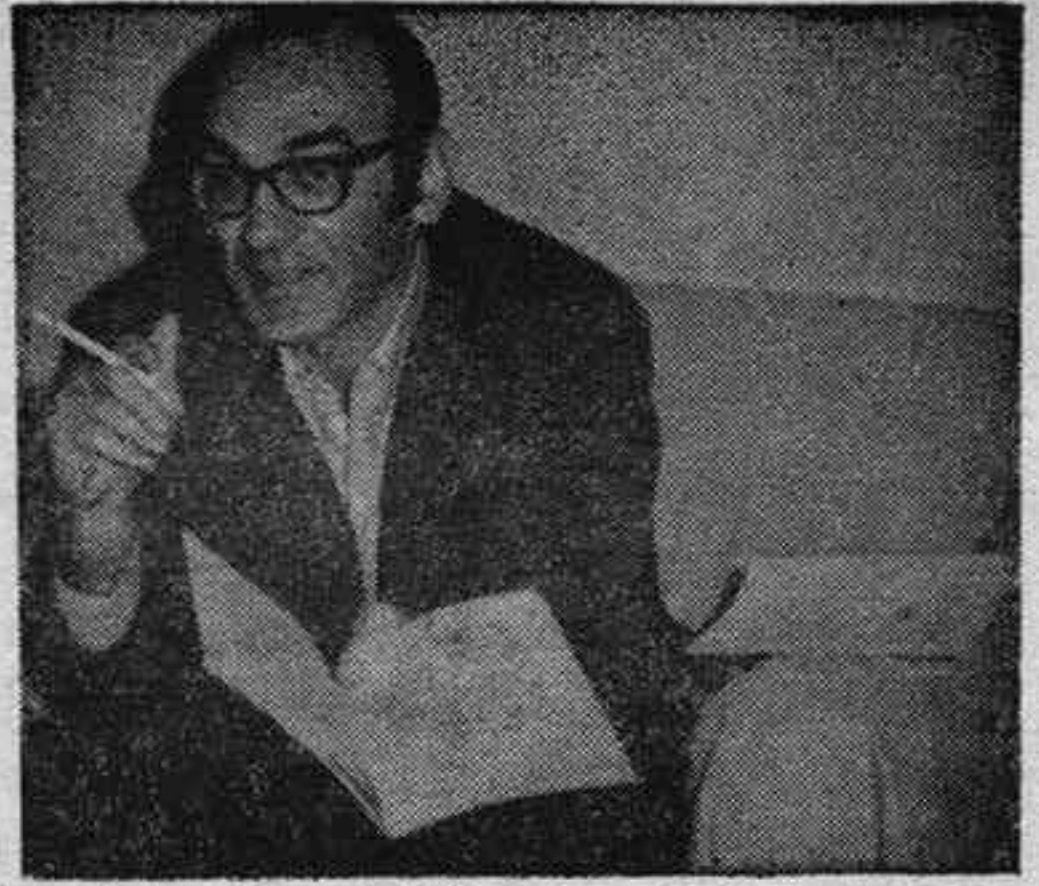
takım problemler, bizi bir fikrî üretime, ama belirli yönde bir fikrî üretime yöneltiyor. Toplumuyla bağlantısını koparmamış olan insan -ki Türkiye'de koparmış olan pek çoktur ve en taze örnekleri Kaplan dışındaki **oturumculardır**. böyle bir insan, fikrî çabaya, bir bilgi işlevine koşulunca, onun yönelimi ve yöneldiği fikrî yapı, bizzat toplumun maddî oluşumu tarafından dolaylı bir şekilde belirleniyor. Bu durumda, şimdi ben, bizde niye felsefe var ya da felsefe yok demiyorum. Ben fikrî problemimin karşılığını nerde bulabilirim diye soruyorum. Yani ille benim bunu felsefede bulmam şart değil. Burda şunu söylemek istiyorum. Yani Türkiye'de felsefe, Batı anlamında bir felsefe olması gerekli mi? Şu an için, yani bizi maddî hayat böyle bir şeye iteliyor mu? Yoksa bu problem sunî bir şekilde mi yaratılıyor? Yani bizde niye felsefe yok diye düşünsel plânda mı savaş açılıyor, hani Don Kişot'vari...

HULKİ AKTUNÇ — Şunu söylemek istiyorsun o zaman ki, son derece gerçekçidir bence. Bugün Türkiye'de düşünen, hatta felsefe niye yok diye düşünebilecek bir yere gelmiş olan aydının acaba düşünsel çabası bu mu olmalıdır? Yani eğer başka bir düşünsel çabaya girse, sözgelimi Türkiye'nin bugün bize kısa ve uzun vadede, pratik ve teorik olarak yararlı olacak tarihsel gelişiminden bazı ipuçları arama çabasına girişse, acaba, bu, felsefe niye yok? veya felsefeyi nasıl yapabilirim? sorusuna cevap aramaktan daha yararlı mı olacak? Daha bilimsel mi olacak? Direkt olarak, ama biçimci bir yöne-

İişle, yani kendi bilgi tarihime, Türkiye'deki bilginin tarihine baktım. Bu bilginin tarihinde felsefe diye sistematik bir kavrayış yok. Bu sistematik kavrayış olmadığına göre, niye olmasın? o zaman biz bunu yapalım! zorlamasına girmek mi, yoksa daha dolaylı ve bilimsel yönelişle, yani Türkiye'de acaba bugün benim asıl temel meselemi çözmede, toplumu devrimci bir çözüm sürecine sokmada bana direkt olarak yararlı olacak çaba, bilgisel - pratik kavrama sürecine girme çabası mı?. Acaba marksizmin biliminden yola çıkarak kendi toplumumun bazı özelliklerini, bu toplumun özgül yapısını, özgül yanlarını kavrayarak varacağım doğrular, yani benim için pratik olarak yararlı olacak, beni doğru yola götürecek vargılar bulup bir sistematığe ulaşma çalışması mı, yoksa demin söylediğim gibi yine formalist bir felsefe var mı yok mu çabasına veya tartışmasına girmek mi? meselesi...

TAYLAN ALTUĞ — Ve işte sözünü ettiğin o düşünsel sistemi kurmak aynı zamanda bir felsefe kurmak da olmaz mı? Aranıp da bulunamayan şey bu değil midir yani? Benim söylemek istediğim şuydu: fikrî çabalar gökyüzünden zembille inmediği gibi, kendi başlarına gökyüzünde asılı duran şeyler de değildir. Yani onlar toplumsal yapıdan çıkarlar ve onu dönüştürmeye yönelirler. Düşünsel çabayı kalıcı kılan, onu geleceğe ileten de bu diyalektiktir zaten. Şimdi bir düşünsel çaba olarak yapılan felsefe meselesine de bu tür bir yaklaşımla eğilinmelidir. Mesele bu.

ULUĞ NUTKU — Taylan ve Hulki arkadaşların probleme ilk yaklaşımlarıyla, «açık oturum»da bulunmayan somut bir nokta yakalandı. Neden Türkiye'de kültür gelişimi konusuna sadece felsefeyle yaklaşılmaya çalışıyorlar da, tarihsel tahlille, toplumumuzu somut olarak anlamamıza yardımcı olacak bir tahlille başlamıyorlar? Buradaki konuşmalarda da dikkati çekti, toplumumuzda felsefenin dünkü ve bugünkü durumu üzerinde hiç bir somut düşünceye, örneğe rastlamadık.. Bu durum, problemin ortaya konuşundaki soyutluğu gösteriyor; çünkü somut olarak konya, Türkiye'de felsefenin, Türkiye'de tarih, Türkiye'de sosyoloji, Türkiye'de etnoloji gibi bilimlerden soyutlanmadan, onların verileriyle beraber kültür probleminin içine konması gerekirdi. Ayrıca, son zamanlarda değerli yazarların işlediği Osmanlı toplumsal yapısı ve Cumhuriyet yapısı arasındaki bağlantılar ve bağlantısızlıklar gözden kaçırılarak ,bunların maddî temelleri gözden ka-

çırılarak, sanki kendi başına bir felsefe olabilirmiş gibi ortaya konulmasındaki sakatlıkla karşılaşıyoruz.

Felsefe her bilgi gibi gerçekliğin yansımasıdır. Fakat gerçekliğin, yani insan bilgisinin, toplumun ve dış dünya gerçekliğinin en genel ilkeleriyle uğraşan bir bilimdir. En genel ilkelere gitme yolu, böyle bir açık oturumda, özellikle Türkiye'nin gerçeklerine değinmek isteyen bir açıkoturumda doğrudan doğruya yapılamaz. Burada daha önce yapılmış tahlillerin sakatlıkları ve özellikle Türkiye'de Türkiyeliler tarafından yapılmış olanların başarı ve başarısızlıklarıyla, — o şartlar içindeki başarı ve başarısızlıklarıyla — bizde bu konuda uğraşanların eleştirisiyle başlamak gerekirdi. Eleştirdiğimiz açıkoturumda, tarihsel bir yaklaşım yoktur, ancak gelişigüzel örnekler vardır. Bu eklektisizm, bizde felsefeci olmak isteyenlerin tutumlarını yansıtır.

SELAHATTİN YILDIRIM — Söze büyük bir düşünce ustasından yapacağım bir alıntıyla başlamak istiyorum: «Bilim hiç de kolay erişilecek bir yer değildir, bilimin sert patikalarında yorucu tırmanışlardan yılmayanların onun aydınlık doruklarına ulaşma şansı vardır yalnızca.» Bu nedenle, tartışacağımız konuda, konunun özelliği de göz önünde tutulunca, ciddi ve ayrıntılı çalışmalar yapılmadan sağlıklı sonuçlara varmamız mümkün değildir. Doğrudan konumuza gelince, burada ben şöyle düşünüyorum aslında... Biz acaba tartışmaya yanlış mı başladık diye düşünüyorum. Şöyle bir mesele beni çarptı. Şimdi atıfta bulunduğumuz bir açıkoturum var. Bu açıkoturuma katılan, bir yere kadar Türk düşüncesine katkıda da bulunmaya çalışan birtakım temsilciler var. Bunların katkıları müspet mi yoksa menfi mi o ayrı; ancak bunların gerçek problematikleri ne acaba? Bizim problematiğimizle, bizim yaklaşımımızla aynı mı? Biz bir kategorik sapma içinde olmayalım.. Bunları bir başka şey gibi düşünmeyelim diyorum. Olmadıkları bir şeyi biz onlara yamıyor muyuz diye düşünüyorum ben. Yani onlar...

TAYLAN ALTUĞ — Hayır! Ne olduklarını ortaya koyuyoruz. Yamama yok ve tabii ölçümüz değişik onlardan...

SELAHATTİN YILDIRIM — Ben şunu diyorum. Yani...

HULKİ AKTUNÇ — Uğraşmadıkları birtakım sorunlarla...

SELAHATTİN YILDIRIM — Uğraşmadıkları, onları ilgilendirmeyen, belki de ilgiyi kapatmak isteyen, böyle bir yaklaşımı kapatmak isteyen, belki bazıları için, **hepsi için aynı şeyi söylemiyorum...** Eğer yukarıdaki gibi başlarsak işe belki bu bakımdan biraz yaklaşımımızı topallastırır gibi geliyor bana.

HULKİ AKTUNÇ — Yani yaklaşımımız şöyle bir şey oldu aslında. Şimdi bizim bir ölçümüz var ki, bu ölçüye şu açıdan inanmışız, bugün Türkiye'de neden felsefe olmadığı veya nasıl yollardan gidilerek bir felsefe yaratılacağı sorununu bilimsel bir disiplinle sınırlandırıyoruz. Bu disiplin, bu ölçü Marksçı disiplindir. Oradaki konuşmacıların marksçı bir disiplinleri olup olmaması konusu bizi şu anda, bir yerde artık ilgilendirmemiş oluyor. Biz direkt olarak... sözgelişi Mehmet Kaplan'ın Marksçı bir disiplinden yola çıkması diye birşey şu anda kesinlikle söz konusu olamaz. Bir akademik olarak, Marx'ı ağzına zor alan bir adamdır. Doğan Kuban ki orda şöyle demiştir. Türkiye'de bugün Abdullah Cevdet Batı'cılar, pan Türkizm, pan İslamcılık vardır. Ve diyor, bunlar emperyalizme yararlı âlet olmadıkça, bunlar zararlı değildir diyor, ki biz direkt bir âlet olma meselesiyle, zaten kendiliğinden dolayı âlet olma, yanlış yola sürme konusundaki âletlik meselesini ayırmıyoruz son tahlilde. Sonra, kimi zaman marksçı terminolojiyle konuşup, kimi zaman ona ters düşmek, kolayına konuşup hesaplaşmaya girememek, en hafif burjuva âlimine bile yakışmaz tabii, Yani, ölçü farklarımız derin. Biz, onların ölçülerini, ölçülerinin yanlışlığını saptadık. Burada sözde objektiv bir yaklaşım, hani o tarafsızlık olamaz ki. Doğrudan doğruya buradaki konuşmacıları, Grünebaum'a yanan, şehircilik açılı Doğan Kuban'ı, sınıfsız bir «insan» kavramıyla oyalanan Azra Erhat'ı, statik, uzlaşmacı ve iç çelişkisiz bir uygarlık kavramıyla, «felsefe... tekniği yaratır» diyerek işe giren Afşar Timuçin'i ne yapalım? Hilmi Yavuz, o, objektiv yöneticilik görünümünde ama, ne yararlı bir etkinliği var, ne açık seçik bir marksçı yaklaşımda... Hartmann, kültürü metafizik alandan çıkarıp empirik düzeye getirdi diyor... hangi metafizikten çıkarıp, hangi metafizik alana soktu? söylemiyor...

SELAHATTİN YILDIRIM — Ben anlatamadım galiba.

TAYLAN ALTUĞ — Yo, ben anladım. Onların problematiklerinden söz ettin. Şimdi acaba bunların problematikleri sahici mi, Türkiye'de ontolojik karşılığı var mı? Yoksa sahte mi?

SELAHATTİN YILDIRIM — Senin şu fikrine katılıyorum...

TAYLAN ALTUĞ — Onu söylemek istiyorum. Yani biz şimdi felsefe meselesine, Uluğ'un belirttiği gibi somut bir tarzda girmeliyiz.

SELAHATTİN YILDIRIM — Ona geleceğim şimdi. Senin söylediğin şu, anladığım kadarıyla. Şimdi birden ortaya neden Türkiye'de felsefe yoktur diye bir problem çıktı. Acaba Türkiye'nin şimdiki hâkim problemi bu mudur? Sen diyorsun önce tarih...

TAYLAN ALTUĞ — Hayır, öyle demiyorum, problem sunî yaratıyor diyorum. Oysa problem de problematik de belirli maddî somut şartlardan oluşur. Bu somut şartların tahlili bizi Türkiye'de felsefe olan'a götürür. Tarihle de sosyolojiyle de başlasak, mutlaka birtakım genel ilkelere, genelin bilgisine ulaşacağız ve felsefe burada ortaya çıkacak. Maddî şartları, yaşanan hayatı dışta bırakmak, bu tür yönelimleri küçümsemek, idealist felsefenin, akademizmin temel taktiği ve aynı zamanda temel yanlısıdır. Şimdi birtakım genelgeçer bilimsel ilkelerden hareketle bir metodik temel oluşturup, somuta, ulusal olana yöneliyoruz, «somutun zihinsel olarak yeniden üretimi» denilen oluşu gerçekleştirerek yine genel olanın bilgisine, fakat bu defa yeni ve değişik keyfiyette bir genelin bilgisine erişiyoruz. Şimdi felsefeye de ancak bu yolla varılacaktır. Türkiye'de şu anda felsefe varsa biz buna ancak bu yolla varırız diyorum ben.

SELAHATTİN YILDIRIM — Gerçekte deminden beri bahsettiğimiz düşüncenin temel taşlarından birisi, **bir kere politikadan soyut, yani siyasetin dışında, toplumsal yapının dışında bir felsefe yok.** Dolayısıyla o yapıyı doğru dürüst saptamadan onun felsefesini yapmak olanaksız.

TAYLAN ALTUĞ — Tamam, iyi.

SELAHATTİN YILDIRIM — Birinci iş bu. Birinci iş... bunu saptamak lâzım. Fakat bu işi bu tartışmacılar yapmadı diye de fazla şey yapmak, tedirgin olmak da gereksiz... Belki, bunların problemiği değildir bu, belki de bu problemiğin karşısındadır onların ki diyorum ben.

HULKİ AKTUNÇ — Onların problemiği aslında son derece «saf» bir problematik, yani fazlasıyla üstyapısal zaten, üstyapısal bir halletme yoluna girmişlerdir, hem de bu üstyapısal halletme yolunda sınırı belli bir kesitten yola çıkarak... mesela politika da bir üstyapıdır. Ve politika, bu problemiğin dışında kalmış bir üstyapısal oluşmadır. Yani böyle bir mesele var gerçi. Şimdi Türkiye'de felsefe neden yok derken bugün bunun somut olarak bize ne faydası olacaktır bunu söylemiyor. Doğan Kuban konuşmuş, hepsi konuşmuş..

TAYLAN ALTUĞ — Daha doğrusu biz böyle bir meseleye nerden geldik? diye de sormuyor.

HULKİ AKTUNÇ — Nerden geldik diye de sormadığı için, zaten bugün bana bunun faydası ne olacaktır, onu da söylememiş. Girerken de söylememişler, bitirirken de söylememişler. Son derece kısır bir çember içinde dönüyorlar. Şimdi benim aklıma şöyle aykırı bir olay geldi. Geçenlerde genç bir solcu edebiyatçı, elimde Hoca Sadeddin Efendi'nin «Tac-üt Tevarih»ini gördü. Ve bana dedi ki, bunun yerine doktrin kitabı oku. Şimdi, iyi niyetli biri aslında, kendisi çok az doktrin kitabı okuduğu için ve doktrini derinliğine bilmediği için Hoca

HOCA SADEDDİN EFENDİ — Osmanlı devlet adamı, eğitimi, stratej ve tarihçi (1536 - 1599). Çok yönlü kişiliğiyle dönemi içinde yönetime büyük etkileri oldu. Kendisinden sonraki yazarlara kaynaklık etmiş eseri Tac'üt Tevarih'te, kuruluşundan XVI. yüzyıla Osmanlı İmparatorluğunu anlatır. Tac'üt-Tevarih, dil ve anlatım bakımından da önemli sayılmaktadır. Bir tür halk kitabı sayılan Selimname'si, Tac'üt Tevarih'i bütünleyen on bir hikâyeden oluşur. Babası Hasan Can'dan dinlediği menkıbe, hikâye ve hatıraları Hoca Sadeddin açık bir dille nakleder. (T.D.)

Sadeddin Efendiyi belki de zararlı falan sanıyor. Yani doktrin kitabını az okumaktan şöyle bir şey çıkarıyorum. Genellemeli bir örnek vereceğim, Stalin'in 48 sayfalık el kitabı, diyalektik materyalizm, tarihsel materyalizm konusundaki elkitabı. Şimdi bu 48 sayfada dünyanın, doğanın diyalektiği açısından, toplumların diyalektiği açısından bütün meseleleri Stalin adetâ tümüyle halletmiştir, sanıyor o, meselâ. Yani hepsi zaten bu 48 sayfanın içindedir. Bundan fazlasını nasıl arayacaksınız? Böyle yorumlanmış, belki böyle yorumlanmasında pratik, gündelik şartlar, faydalar görülmüş, sonra da, şartlar değişince de böyle yorumlamayı sürdürenler çıkınca, onun gündelik pratik faydaları varsa bile çarpılmış gitmiş, azalmış oluyor bir açıdan. Şimdi Stalin bunu 1938'de böyle yazdıysa, 1950'lerde daha başka mı şeyler söylüyor? 1950'de söylediği o risalenin açılmış şekli bir bakıma, şu oluyor, Stalin 1950'lerde resmen şundan söz ediyor: toplumsal oluşların, altyapısal bazı münasebetlerin ortaya çıkardığı birtakım üstyapısal meselelerin; belirli bir zaman dilimi alınarak varılmış soyutlamaların, bütün zamanlara yayılamayacağını söylüyor. Bu altyapısal oluşumların, münasebetlerin yola geçtiği üstyapısal kurumların, oluşların (politikanın, sanatın vb.) kesinlikle **bir dönemde** varoluşmuş şeklinden çıkan soyutlamaların diğer dönemlere yamanamıyacağını, diğer dönemlerde aynıyle aranamıyacağı şeklinde bir ifadeyle marksizmin en güçlü, en büyük yanlarından birini ustaca belirtiyor, pırıl pırıl bir ifade getiriyor. Şimdi o Hoca Sadeddin Efendi'nin kitabını görüp irkilip, bunun yerine doktrin kitabı oku diyen arkadaş, aslında Stalin'in 48 sayfalık kitabından sonra yola devam edip yalnız Stalin'in devamını bile, son yazılarını da okusaydı, yani şunu söylemek istiyorum, marksist doktrinin bütününün genel doğrularını bilebilecek, bütünü hakkında konuşabilecek bir yeterliğe ulaşıyorsa, bir militan, sempatizan olarak değil bir edebiyatçı olarak, Hoca Sadeddin'den korkmaması, on-

HATALI BİR VARSAYIM ÜZERİNE — Stalin, 1950'de şöyle yazıyor: «... tarihi gelişmenin dönemlerinden bir tanesinin incelenmesinden çıkartılan marksizmin bu veya şu vargı ve formülünün gelişmenin bütün dönemleri için doğru olduğu ve bunun neticesinde değişmez olarak kalması gerektiği varsayımı... tamamen hatalıdır. (...) Gelişmesi sırasında marksizm, yeni deneylerle ve yeni bilgilerle mutlaka zenginleşecektir; bunun sonucu olarak da, formüllerinin ve sonuçlarının bazıları mutlaka zamanla değişecektir, mutlaka yeni tarihi görevlere tekabül edecek yeni formül ve sonuçlar onların yerini alacaktır. Marksizm, bütün dönemler ve bütün devreler için değişmez ve zorunlu sonuçlar ve formüller kabul etmez. Marksizm her cins doğmacılığın düşmanıdır.» (J. Stalin, Son Yazılar, 1950-1953, s. 54-61; çev. M. Gaziturhan, Sol Yayınları). (T.D.)

dan yararlanmayı bilmesi gerekecekti. Fakat resmen o anda onun pratik durumu, kendisi zaten marksist doktrin açısından zayıf ve yetersiz durumda olduğu için (ve aslında hani kesinlikle marksizmi bir inanç meselesi olmakla birlikte, bir de bilgi meselesi sayarsak), o anda o marksist değil ancak bir sempatizan veya bir müptedi sayılabilir. Devam etse, Marksizm konusunda müptediliğini veya yetersizliğini açsa, bütünleştirse gerçek bir Marksist olarak düşünseydi, Hoca Sadeddin Efendi ona yeni şeyler öğretecek bir yazardı sadece, korkulacak biri değil. Hoca Sadeddin Efendi bir Osmanlı tarihçisi olarak ona kendi toplumu hakkında bazı şeyler öğretecekti. Kendi toplumunun tarihi hakkında otantik bazı şeyler verecekti. Şöyle birşey söylemek istiyorum, yani birtakım insanların Marksist olmaları veya Marksist olmamaları probleminden sonra, samimiyetle, Marksist olduklarını sanma problemi de var. Yani şöyle bir ölçü koyuyorum, bu adam Marksisttir ve bu adam Marksist değildir. Marksist olan problemleri şöyle koymalıdır; Marksist olmayan da böyle koyarsa zaten kendisi de idealist bir dünya görüşü içersindedir, metafizikte bo-
calamaktadır. Toplumsal oluşumlar hakkında yeterince bilgiye sahip değildir... Bir de Marksist olduğunu sanıp, aslında Marksist olmayan veya yetersiz bir durumda olan, bir sempatizan durumunda olan'ın düşünsel çabası var. Ve bu söylediğim iyiniyetli arkadaşın bir yazar olması, durumun önemli, bir yerde etkili olduğunu ve düşünsel çabalar üzerinde söz sahibi olduğunu gösteriyor. Amacım yermek değil burada, ortaya koymak.

TAYLAN ALTUĞ — Peki, şimdi nedir meseleyle bağlantısı, onu koy.

HULKİ AKTUNÇ — Meseleyle bağlantısı şu oluyor, yani bu açık oturumda adamların Marksist olması veya olmaması diye bir ayırım yapıyoruz, tamam, bunlar zaten yanlış koyuyorlar. Bir de gerçekten Marksist olduğu sanılanların yanlış koyması var meseleyi, Marksizmi iyi bilmedikleri için yanlış koymaları meselesi var. Yani ölçü keyfiyeti, her iki açıdan da çok kullanışlı, açık...

TAYLAN ALTUĞ — Bilmemekten mi yoksa, bilip de saptırmaktan mı yanlış koyuyorlar?

SELAHATTİN YILDIRIM — Aslında onu söylemek istemedim, aslında sen bana cevap vermiyorsun...

HULKİ AKTUNÇ — Yok yani genel bir şey. Verdiğim örnek yanında; Stalin'in söyledikleri açılım sağlayıcıdır bence...

SELAHATTİN YILDIRIM — Şöyle birşey var. Türk toplumunun spesifik (özgül) gelişmesi sonucu Türk toplumunun Batı anlamında, arkasında, bugün Marksist olsun olmasın düşünen insanın ayağını basabileceği, geriye dönüp bakabileceği pek sağlam dayanakları yok maalesef. Batıyla mukayese edersek. Türk toplumunun ne Kant'ı var ne Hegel'i var ne Descartes'ı vardır, böyle bir şeysi yok. Bu aslında Türk Marksistinin dramı olduğu gibi, karşısında olan insanların da dramı. O açık oturum biraz da bunu belgeliyor.

TAYLAN ALTUĞ — Hayır yani dram olduğunu sanmıyorum ben. Türk Marksistinin dramı niye olsun?

SELAHATTİN YILDIRIM — Türk Marksistinin bir yerde dramı, neden dramı...

TAYLAN ALTUĞ — Ayağını bastığı bir toplumu varsa ve bu toplumun bir tarihi varsa, geçmişinde maddî - manevî değerleri varsa, onun bu çeşit bir dramı olacağını sanmıyorum ben. İlle felsefede büyük adamı yoksa, başka birşeyi vardır. Ne bileyim devlet adamı vardır, tarihçisi vardır, coğrafya adamı vardır..

SELAHATTİN YILDIRIM — Ben şunu söylemek istiyorum aslında salt tarihçi ile düşünen insan pek aynı şey değil yani...

TAYLAN ALTUĞ — Toplumsal yapılanmanın farklılığından doğan bir ayrılık vardır, ama genel olarak ve konumuz açısından aynıdır. Hangisi o toplumun şartlarına uygunsa, yani o toplumsal oluşa karşılık veriyorsa, praxisten doğan ve o topluma has problemlere yöneliyorsa, o nitelikte ve geçerli olan düşünsel alana ait adam çıkar. Felsefeci çıkmaz, çünkü bunun maddî şartları yoktur, tarihçi çıkar, çünkü tarihçi Osmanlı toplumunun sosyal yapısının gerektirdiği bir un-

sur; devlet adamı çıkar, bu da öyle. Çıkmaması da yine o toplumun otantik yapısına bağlı, ben öyle görüyorum.

SELAHATTİN YILDIRIM — Aynı şeyi söylüyorum.

TAYLAN ALTUĞ — Ama bu bizim için temel bir eksiklik değildir. Toplumsal gereksinmeye bağlı bir şey. Bizde niye böyle adam, felsefeci, çıkmamış diye aşağılık duygusu getirmez, bu, o toplumun somut tarihî şartları gözönünde bulundurulursa olağan bir durumdur.

SELAHATTİN YILDIRIM — Birşey de demiyorum ben, belki bu bizi daha da kamçılayacak...

TAYLAN ALTUĞ — İtecek birşeydir yani.

SELAHATTİN YILDIRIM — Belki ben dram kelimesini yanlış seçtim. Senin tepkin ondan olabilir. Fakat bu bizi daha da itecek, kamçılayacak bir şey olabilir. Fakat şimdi şu mesele de var tabii: Marksist düşüncenin temelinde klâsik düşünce var, onu inkâr etmemek lazım. Büyük ölçüde Kant var, Hegel var... Şimdi bugün Batıdaki herkes aşağı yukarı bu eğitimden geçiyor. Kendi sistemlerinin gerektirdiği doğrultuda da olsa bu eğitimden bir yere kadar geçiyorlar.

TAYLAN ALTUĞ — Ama şöyle bir pratik örnek vereyim. Bütün bu eğitimden geçip Marksizme erişen ve obiektiv şartların tartışılması bir yana, subiektiv şartlar açısından çok daha iyi olması, sağlam olması gereken Batı niye devrim yapamıyor da meselâ Çin yapıyor. Hiç öyle geçmişinde Descartes, Kant falan olmayanlar. Çünkü Marksizm Batı'nın maddi hayatına sonuç alıcı biçimde giremedi, oradan çıktığı halde, garip bir paradoks ama, böyle. Orada geleneğe uygun, soyut plânda Marksizm üretimi yapılıyor. Öbür tarafta Marksizm somut planda yeni aşamalara, fikrî olarak da yeni aşamalara ulaşıyor. Şunu demek istiyorum. O kadar önemli değil klasik felsefe.

SELAHATTİN YILDIRIM — Ben sana katılamıyorum aslında, ben aynı kategori içersinde görmüyorum bu iki şeyi.

TAYLAN ALTUĞ — Problem açısından, yani toplumun devrimci sürece sokulması açısından böyle görüyorum.

HULKİ AKTUNÇ — Şimdi ortaya o zaman şöyle bir şey çıktı. Bence ilginç bir yere dokundu Taylan.

TAYLAN ALTUĞ — Karşı değilim öğrenilmesine, elbette öğrenilecek, ancak öğrenmek başka, bununla sosyal ve düşünsel problem-

leri çözebileceğini sanmak başka. Yani şimdi ben Kant'la hangi problemimi çözeceğim.

HULKİ AKTUNÇ — Şimdi Kant'cılığın...

SELAHATTİN YILDIRIM — Dur, ben sadece o öğrenilsin filan demek istemiyorum. Yanlış anlaşılmasın. Fakat...

TAYLAN ALTUĞ — Pratik yani tersini de gösterebiliyor. Daha doğrusu Marksizmle karşılaştırılınca, biri yaşanan hayatın içinde, diğeri ise dışında kalıyor. Şimdi burada klasik felsefe bir öğrenme meselesi, bilgi meselesi, fakat Marksizm bir hayat memmat meselesidir. Bu farkı belirtmek istedim.

SELAHATTİN YILDIRIM — Başka toplumlarda bunu gerçekleştiren insanlar da var, buna yabancı değildirler. Üstelik başarılı olanlar, bunu çok iyi bilenler ve çok iyi kullananlardır, onu teslim etmek lazım. Mesela Sovyet Rusya örneğinde, bu felsefeyi çok ustaca bilen, çok ustaca kendi amaçları için kullanan bir büyük ustasını görüyoruz.

TAYLAN ALTUĞ — İyi ama o da temelden nasıl bakıyor? Kant'a nasıl bakıyor, değil mi? Ayrıca neyi kullanıyor, Kant'ı mı kullanıyor? Yoksa Kant'ın bulandırdığı ortalığı temizlemek mi istiyor?

SELAHATTİN YILDIRIM — Bir dakika, Kant'ı tarihî silsilesi içinde başka türlü değerlendirebilir, bilmemkimin temsilcisidir, bir başka: fakat o genel şeyi, Marksist düşüncenin doğuşu ve katkısı açısından değerlendirmesi de bir başka...

HULKİ AKTUNÇ — Meseleyi şöyle somutlayabiliriz o zaman. Şimdi Türkiye toplumu... veya demin Taylan arkadaşın söylediği gibi Çin toplumu, devrim yapmış bir halk olan Çin toplumu... acaba Türkiye toplumu veya Çin toplumu veya ne bileyim Hindistan toplumu, tarihlerinin belli bir gelişme döneminde, meselâ 19. yüzyılda, bizim niye Kant'ımız yok, bizim niye Hegel'imiz yok diye bir düşünce sürecine girmişler mi? Şimdi o dönemde onların böyle bir problemi yoktu ve o dönemde, Çin'de, Hindistan'da, Türkiye'de Hegel'ciler, Kant'çılar çıkmadı. Bu, felsefe probleminin tikel, ama somut bir göstergesi oluyor. Fakat 20. yüzyılda Çin'de de, Hindistan'da da, Türkiye'de de Marksçılar çıktı. Şimdi burada şöyle bir süreç var. Hegel'in, Kant'ın getirdikleri sistematik, uğraştıkları problematik, şöyle birşey oluyor, o tarihsel dönem içinde belki direkt olarak Batı toplumlarını, kapitalist toplumları veya ulusal burjuvazileri ilgilendiren sistemler oluyor. Ancak bu kapitalizm yayılmacı, evrensel yayılmacı bir evreye,

emperyalizme ulaştıktan sonra onun karşıtı olan sosyalizmin bilimi marksizm, karşıtı olarak çeşitli potansiyeller gösteren marksizm o zaman Hindistan' da da, Çin'de de, Türkiye'de de kendine taraftar buluyor. Bugün Türkiye'de birinin ben Kantçıyım, Hegelciyim falan diye ortaya çıkması komik olacak. Felsefeciyim diye ortaya çıkıyor...

TAYLAN ALTUĞ — Pratiğe bağlı bir şey bu çünkü, yani başka türlü çıkamaz.

HULKİ AKTUNÇ — Evet pratiğe bağlı bir şey oluyor. Yani kapitalizmin eski sömürgeci döneminde çeşitli Batı toplumlarında da olmuş olan felsefeler, ulusal burjuva çeşnili felsefeler bir yerde dünya toplumları içinde bir alışkanlık kazanamayan felsefeler oluyorlar. Ne zaman ki bu kapitalizm kendi sınırlarını patlatarak aşıyor ve son aşamasına erişiyor, emperyalist aşamasına erişiyor... Böylece yalnız ekonomik yolla değil, kendi kültür değerleriyle birlikte kendi altyapısının gereklerini sokuşturarak başka toplumları baskısı altına almaya başlıyor, hani nasıl işçiye kapitalizme esir ettiği gibi, Marks'ın söylediği gibi Doğuyu da Batıya esir etme gibi bir sürece giriyor; O zaman Çin'de, Hindistan'da, Türkiye'de ve diğer benzeri ülkelerde, hani Kantçılık, Hegelcilik diye bir sorun yokken Marksçılık diye bir akım doğuyor ve Marksçılık Türkiye'de bugün de yaşadığımız bir gerçektir. Hem de herhangi bir Hegel çevirisi Türkiye'de yokken Hegel'in Marksçı açıdan eleştirisi gibi somut bir duruma yol açıyor. Felsefe, varlığı, yokluğundan yakınılan felsefenin ölçüsü de Marksizmin bilimi, felsefesi oluyor.

SELAHATTİN YILDIRIM — Ben şimdi birşey söylemek istiyorum...

TAYLAN ALTUĞ — Şimdi ben bu konuda şunu söyleyeyim ki, bu burjuva felsefesinin temel oluşu meselesi, akademizmin hep öne sürdüğü şeydir de. Marksçılığı geleneksel burjuva felsefesine bağlayıp, bu da onun bir tezahürüdür, işte marksizmin de tarih yorumu şöyledir falan derler. Şimdi bu aldatmacayı da açığa çıkarmak lâzım. Buna katılmıyorum ve bunu bir aldatmaca olarak görüyorum.

SELAHATTİN YILDIRIM — Buna kimse katılmıyor...

TAYLAN ALTUĞ — Evet. Hepimiz de katılmıyoruz. Onu da biliyorum. Bunun dayanakları da toplumsal oluşta görülüyor. Biraz önce açıklanan mesele. Çünkü adam yaşanan hayatta buna gereklilik duyuyor. Varolması için şart bir şey bu. Marksizmi öğrenecek, bilecek. Bu olmadan olmuyor. Meselesini çözmesi lâzım çünkü.

SELAHATTİN YILDIRIM — Ben bir şey söylemek istiyorum şimdi!... Belki şey.. Çok büyük lâflar ediyoruz burada ama, şöyle bir mesele var: Ben hani, biz, bizim görevimizle karşı karşıya olan başka ülkelerin aydınları Hegelci olsun Kantçı olsun diye bir şey söylemedim.

HULKİ AKTUNÇ — Şüphesiz.

SELAHATTİN YILDIRIM — Şunu söylemek istiyorum. Fakat biraz önce çok somut bir şey ortaya çıktı. Konuşmaya başlamadan önce arkadaşımız bir çeviri sorunuyla karşı karşıyaydı ve dedi ki: Bu çeviriyi doğru dürüst yapabilmem için şunu bulmam okumam lâzım dedi. Hegel'i kendi kaynağından, Kant'ı kendi kaynağından görmem lâzım dedi. Belki de Kant'ın kendi sistematüğünü de bilmesi, ki biliyor arkadaşımız kesinlikle, bilmesi lâzım. Yani Marks'ı doğru dürüst anlayabilmek için, (fakat burda bilgicilik yapıyorum gibi bir zehaba kapılınmasın) bu kaynakları çok iyi bilmek lâzım. Tabii bu çok ileri, soyut görülebilir. ben bütün herkes bunları bütünüyle bilecek edecek işte ancak o zaman gerçek bir hareket gerçekleşebilir demiyorum. Fakat bu iş için düşünen ve bu işin düşünce ağırlığını, teorik ağırlığını üzerine alan aydınların bu işe biraz kendilerini sıkarak çok iyi ve ciddi bir biçimde eğilmeleri gerek.

TAYLAN ALTUĞ — Tamam zaten bu açıdan eğilen adam Kantçı da olmaz, saf felsefeci de... «Açık Oturum»da yapıldığı gibi işine yaradığı kadarıyla (!) Marx'ı üç lâfta geçiştirip başkalarını öne sürmez. Bu açıdan yaklaşmak olağandır.

SELAHATTİN YILDIRIM — Zaten benim oturumdakileri savunma amacım yok...

HULKİ AKTUNÇ — Söylediğimiz de **bilme** meselesi değil. Yani şöyle bir meselâ oluyor. Şöyle bir tekabül arıyor bu «Açık Oturum»dakiler, şimdi Batıda Kant varken bizde Kant'ın yerini tutacak adam niye yoktu? Batıda Hegel varken bizde Hegel'in yerini tutacak bir düşünce niye yoktu diye anlıyor aslında bu problemi. Çünkü bizde Kantçılığın, Hegelciliğin doğmasına yol açacak toplumsal sebepler yoktu. Bu sebepleri eleştirmeye girmiyor... Bu düşünce çabaları yok onların... Fakat şu anda Marksçılığın olması için yeterli sebep var.. Bunu da nedense capcanlı, yaşayan gerçek olduğu halde görmüyorlar. Marksçılığın varoluşunun somut sebebi...

TAYLAN ALTUĞ — Ve şartı var.

HULKİ AKTUNÇ — Şunu söylediğim yok tabii: hani, Kantçılık bilinse de olur bilinmese de, Marksçılık var; veya, Hegelcilik bilinse de olur, bilinmese de, Marksçılık var, şeklinde bir yaklaşım değil ... Ancak, o felsefelerin çıkıştaki ilk güçlerinden bugüne hiç bir şey kalmadı... aynı burjuva sınıfının o eski «ilericiliği» ve şimdiki «gericiliği» gibi... Sonra, kısaca, felsefenin sınıfsal bir veçhesi, belirlenimi olduğu kesin. Yani, asgarî olarak, onu sınıfsal konumundan soyutlayarak vermemek gerekir. Bu Bay La Palice gerçeğinden, bizim baylar üstelik adını da vererek yan çiziyorlar. Çözümlerini ona dayandırmama konusunda başarı göstermişler!

Sonra, Batıdaki toplumlarda ortaya çıkmış, Batı toplumlarının alt-yapısal ilişkilerinin şekillendirdiği üstyapısal birtakım müesseselerin de belirlediği bir «birey» oluşumu göstermemiş bazı Doğu toplumlarında felsefe'nin «olmaması» şeklinde bir şey var ki, burdan hani şuna da gidebiliriz, orada o felsefenin olmaması, o felsefenin gerekmemesi gibi bir sonuca. Yani Kantcılığın, Hegelciliğin dedik, felsefenin o tarihsel dönem içinde Batı kalıpları, verileriyle aranması çabasının yanlışlığına işaret ediyorum.

TAYLAN ALTUĞ — Yani zaten sınıf çatışmaları ortaya çıkarıyor genel olarak bu felsefe sistemlerini, filozof dediğimiz kişileri. Özellikle devrim süreçlerinde iyice yoğunlaşıp ortaya çıkıyorlar. Descartes burjuvazinin ilk çıkışlarının işaretidir. Hegel kökleşmiş dönemin temsilcisidir, gibi. Şimdi Doğu toplumlarında böyle bir durum yok. Bir de şunu söyleyeceğim, deniliyor ki bizde hürriyet yoktu, hani hürriyet mürriyet diye başladılar Namık Kemaller. İşte biz hür değiliz, bizde hürriyet yok. Şimdi bizde hürriyetin kavramı yoktu ben- ce, hürriyet vardı. Yaşanan bir şeydi. Hürriyet kavramı hürriyet olmayan yerde çıkar. Uğruna döğüşülür. Şimdi bizde yaşanan bir şeydi bu. Aynı şekilde felsefe de yaşanan hayata karışmış bir durumda Osmanlı'da, fakat bunun kavramsal biçimde ortaya çıkması yani Batı anlamında felsefenin oluşması için toplumların keskin sınıf çatışmaları, keskin sömürü şartları arasında bunalması gerek. Anca bu tür zorlu somut şartlar, bu şartların ağırlığını üzerinde duyan kavram sistemcisi bireyleri, filozofları ortaya çıkarıyor. Geleneksel Osmanlı toplum yapısı buna elvermiyor. Yani Batı anlamında bir felsefe, nitelikçe farklı bir toplum sistemi, sınıfsal yapılanma; toprakta yani temel üretim aracında kural olarak özel mülkiyet olmayışının doğurdu-

ğu, keskin olmayan, seyyal sınıfsal durum ve Batının aksine kişisel tragiklerden uzak komünal bir birey oluşumu, bütün bu şartlar ve durumlar Batı anlamında felsefenin ve filozofun ortaya çıkmasına imkân vermiyor.

BİR BATILININ DEDİKLERİ — Marx'ın Doğu ülkeleri ve Osmanlı İmparatorluğu konusunda yararlandığı önemli yazarlardan D. Urquhart'ı Fransızcaya çeviren (« *La Turquie et ses Ressources* », 1836) Raymond şunları söyler: «Türk İmparatorluğu bütün inhisar ve imtiyazlara son verdi. Bazı halk tabakasını mahrumiyetlere duçar eden her türlü farklılaştırıcı saikleri de ortadan kaldırdı. Kast farklılıklarını lağv etmek suretiyle, içtimai müسابet ve kaynaşmanın yüz kızartıcı engellerini bertaraf etti.» («Yabancılar Göre Eski Türkler, der. Ah. Djevad, 2. baskı, s. 137, Yağmur Yayınları). (T.D.)

ULUĞ NUTKU — Hiçbir toplumda insanın kendisi hakkında, dünya, evren, onun başlangıcı hakkında, köke, kaynağa inen sorular eksik değil. Bu bir felsefe kitabı şeklinde yazılmış olmayabilir. Bu problemler bir şiirle de ortaya atılabilir. Bunlara Batı felsefesinden en uzak bir kültür olarak düşünebileceğimiz bir kıvılcıklı şiirinde de rastlayabiliriz. Bu sorular insanın doğayla, diğer insanlarla, kendi toplumuyla ilişkilerinden doğarlar ve bu anlamda felsefe her toplumda vardır. Ama kimisinde dinî inançlara, kimisinde bu inançların bir görünümü olan mitolojilere bürünürler. Bilimsel felsefe deyimiyle, bilimlerin gelişen başarılarına uygun olarak, onların düzeyinin altında kalmadan, daima onlara dayanarak, onlarla çelişmeyerek ilkelerini kuran felsefeyi belirliyoruz. Önemli olan, bazı kültürlerde felsefenin genel sorularının neden bilimsel bir biçim almadığı, dinsel, mitolojik düzeyde kaldığını aramaktır. Bunun yapılabilmesi, o düşüncenin içinden çıktığı temel üretim tarzı nedir sorusuyla başlar. Ancak cevaplar, toplumsal ilişkilerdeki çeşitli etkileşimleri kapsamalı, ekonomizme ve fetişizme saplanmamalı. Elli yıldır Türkiyede, kesintili de olsa, yanılığardan arınarak gelişen marksist düşünce, Türkiyede işçi hareketlerine bağlı olarak, onların yansıması olarak gelişmiştir. Marx'dan bazı cümleleri bu hareketlerden soyutlayıp akademik biçimde aktarmanın pratikte önemi yoktur. Marx'ın önceki filozoflardan — ve marksistler dışındaki sonraki filozoflardan — ayrılığı, kitaplarda kalmayıştır. Marx kitaplarda kalmadıkça, Türkiyenin özgül şartlarıyla biçim kazanan marksist öz, bir ulusal felsefe olarak, soyutlamadan somutlamaya doğru daha da gelişir, yükselir, evrensel boyutlar kazanır.

(META) FETİŞİZM — Toplumsal ilişkilerin nesneleştirilmesi. «Material ilişkiler» kavramındaki insanlar arası, sınıflar arası anlam, meta fetişizmde «nesneler arasındaki ilişkiler» anlamına girer. İnsan ve bilgi nesneleştirilir, edilgenleştirilir. «Mal şeklinin esrarlı bir şey oluşunun basit ve açık sebebi, insanların kendi emeklerinin toplumsal niteliğini, bu şeklin, insanlara, emek ürünlerinin nesnel nitelikleri olarak, bu şeylerin toplumsal doğal özellikleri olarak yansıtması; ve dolayısıyla, üreticilerle toplum emek arasındaki toplumsal ilişkiyi de, şeylerin insanların dışında varolan bir toplumsal ilişkisi gibi göstermesidir.» (Marx, Kapital, Birinci Cilt, Birinci Kitap, «Malların Fetiş Karakterleri ve Bunun Sırrı», (s. 78, Sol Yayınları). (T.D.)

HULKİ AKTUNÇ — Söz somut bir örnekten çıktı. Bazı eleştirilerden geçerek felsefelerin aslında, temelde toplumların üretim tarzlarıyla direkt bir ilişki içinde oldukları ve onlardan doğdukları... buna şunu da ekleyebiliriz, giderek o ilişkileri de etkileyebildikleri ortaya çıktı. O halde, başta Taylan arkadaşın da söylediği gibi, bugün bizim felsefe diye bir sorunumuz olup olmadığı, niye felsefemiz yok diye bir formel çabaya girmenin garip oluşu yanında; gerekli olan bir düşünce tarzı ve bir irdeleme çabası olarak bizim tarihsel üretim tarzımızla onun bugünle ilişkileri sorununa girilebilir. Ki bu da, düşünsel açıdan, en azından bir sosyal felsefe açısından en verimli, en doğurgan yol olacaktır. O zaman ben şöyle bir şey diyorum: Madem ki Batıda felsefenin Marksizme ulaşana kadar geçirdiği evreler bizim toplumumuzda kendisine 1'e 1 tekabül edecek formlar bulamamışlardır. Ve bugün Marksizmin düşünüş tarzı, ülkemizde geniş bir aydın kesiminde teorik pratik sonuçlarıyla, uygulama hataları sevaplarıyla geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur... bilimsel düşünce tarzı olarak kabul edilmektedir. O halde ben Marksizm inancından olduğu kadar düşünüş tarzından yola çıkarak Osmanlı toplumunu nasıl görmemiz gerekir? meselesine değinmek istiyorum ki, bu bizim şu andaki felsefî çabamızın, şu anda içinde pratik olarak bulunduğumuz düşünsel çabanın bilimsel felsefeyle, onun oluşmasıyla ilintisini de geniş ölçüde verecektir.

Burada önemli olan şey, Osmanlı toplumunun maddî yapısıyla Marksist düşünüşün bize verdiği bazı genel geçer doğruların çakıştırılması meselesi oluyor. Ayağımızı toprağımıza basına meselesi... Yani mesele, Osmanlı toplumunun oluşumunun altyapısal şartlarını, üstyapısal şartlarını gözlerken, yöntemimizin bilimsel, objektif olma meselesidir. Yani bu düzenin bazı altyapısal — üstyapısal cüzlerini,

bazı sapmalarını değil, kendi bütünlüğünü, esas ve belirleyici olan altyapısal özelliklerini, ondan doğan kurumları görmek...

Sonra yine Osmanlı düzeninin kronolojik bir parçasını alıp bu düzenin başlangıcı, gelişimi ve son bulması konusunda bazı genellemeler yapmak yolunun yanlış oluşu. Osmanlıyı iç çelişkileriyle olduğu kadar, dış çelişkileriyle de görme, ki bunların pratik sonuçları şu oluyor: Osmanlı toplumundaki üstyapısal faaliyetlerin ve bunlar arasında çeşitli türleriyle düşüncenin ve batılı anlamda felsefeye teka-bül edebilecek bazı düşünce disiplinlerinin niteliğini, mahiyetini, neden öyle olduğunu verecek ipuçlarıdır bunlar. Yani Osmanlıyı iç çelişkileriyle olduğu kadar dış çelişkileriyle de görmek, demin belirtilenler...

Sonra iç çelişkilerin ve dış çelişkilerin en belirgin olduğu dönemlerden örneklemeler yaparak bu felsefî çabaları veya felsefe anlamındaki düşünsel çabaları temellendirme, eleştirme. Osmanlıyı yalnız tikel ve kendi başına ve orijinal görmenin yanında onun evrensel unsurlarını da saptayıp irdeleme; Osmanlı'nın tikel ve özgül olduğu yer kadar genel ve evrensel olduğu yanları da görme...

Sonra yalnız Osmanlı - Batı karşıtlığını veya birliğini değil, bunların her belirlenimini, her özgüllüğünü, her nitel farkını, her tikel yanının ve özelliğinin birbirine de geçtiğini ve birbirleriyle ilişkide bulunduğunu görme...

Sonra Osmanlı toplumsal düzeninde ortaya çıkmış olan yeni çelişki ve niteliklerin ve bunlara bağlı olan düşünsel faaliyetlerin ve ilişkilerin de oluşup açığa çıkmasını sonsuz saymak ki, buradan şöyle bir düşünceye geliyorum; bence çok önemli: Bize resmî tarihlerde belletildiği gibi Osmanlı toplumunun sonu, 1914, 15 veya 1919 veya 1923 olmuyor bu durumda. Resmi tarihte, o tarihlerde pat diye böyle bir bıçakla kesiliyor Osmanlı toplumsal yapısının özellikleri, öbür tarafa geçmemiş oluyor. Böyle bir şey de, kesinlikle, Marksizmin bize verdiği genelgeçer birtakım bilimsel doğrular tarafından yalanlanmış oluyor.

Hani şu anda şöyle bir şey söyleyebiliyorum o zaman, Türkiye Cumhuriyeti ve rejimi ve toplumsal özellikleri, Osmanlı İmparatorluğunun aldığı son durumlardan biridir de, şeklinde bir sonuca varıyorum ki, bence bu doğrudur...

Sonra, yine Osmanlı toplumunda ortaya çıkmış yeni çelişki ve nitel değişikliklerin, ilişkilerin ve bunların doğurduğu bazı düşünsel

formların açığa çıkmasını sonsuz varsaymak, ki bugün de içinde bulunduğumuz duruma bağlanıyor. Sonra, bilgimizin, marksçı kavrayışımızın bu konuda da, Osmanlı konusunda da görünüşlerden mahiyete, daha az derin ve daha az kapsayıcı olan mahiyetlerden de derin ve daha kapsayıcı bir mahiyeti kavramaya yönelmiş olması...

Sonra Osmanlı toplumuyla Batının, Osmanlı toplumundaki bazı tabakaların, sınıflaşma türünün, sonra Osmanlı toplumu ve emperyalizm gibi bazı kavramların yan yana olarak değil, nedensel olarak, nedenselliğin yeni biçimlenişlerine uygun olarak düşünülmesi...

Sonra bir de şu: Asıl bugünkü problemlerimize ışık tutacak yer ki, Marksizmin asıl kaynak doğrularından birisidir bu, toplumların olsun, oluşumların, diğer maddî olayların olsun, gösterdikleri gelişimlerde, daha alt bir evrenin belli çizgilerinin, daha üst bir evrede tekrarlanması olayları.

Şimdi, bunlar, söz konusu açıkturumda kıyısına bile dokunulmamış kavramlar ve ölçütlerdir, sorunlardır. Şimdi, bu sorunlar üzerine konuşulduğu zaman, acaba felsefenin veya Batı anlamında felsefenin Osmanlı toplumunda olup olmaması sorununa nasıl yaklaşılabilir? Sayılan bazı kılavuz kuralların ve gerekliliklerin ışığında nasıl varılabilir?

Yani burada, Osmanlı toplumunda, İmparatorluk halklarında Batı anlamında, ölçüsünde sınıfsal bir **katılaşmaya** rastlanmaması, Batılı antagonizminde bir sınıfsal katılaşmaya rastlanmaması, Batının kapitalizmin belli bir aşamasından sonra emperyalizme geçişiyle ve o aşamada Osmanlı İmparatorluğunun kendi ulusal kapitalizmini yaratamamasıyla ulusal felsefenin doğmaması arasında birtakım ilişkiler aramak gibi yollara gidebiliriz. Ki burada da görüşüm şu oluyor: Şimdi, felsefenin sınıfsal olması meselesi, felsefenin aynı zamanda nasıl oluştuğu, (tabii buradaki «sınıfsal» terimi üstünde anlaşılmak lâzım, sınıfsal bir katılaşmanın söz konusu olduğu toplumlarda, yani insanların kendilerini toplum karşısında, doğa karşısında, evren karşısında tek başına sayabildikleri, tek başına olmanın bunaltısını yaşadıkları, genelleştirdikleri toplumlarda) felsefenin nasıl oluştuğu meselesi ortaya çıkıyor...

SELAHATTİN YILDIRIM — Fertleşme süreci meselesi galiba...

HULKİ AKTUNÇ — Evet, evet... Ve bunun yanında şöyle bir şey diyebiliriz, ki önceki ayrıma geleceğim, bence bu ayrım Türkiye'nin dününde olduğu kadar bugününde de önem taşıyan bir ayrımdır; yani,

Türkiye toplumunun bugününü altyapısal ve üstyapısal olarak belirleyen nedenleri dörtlü bir çerçevede incelemek gerekiyor bence. Bu çerçevenin de tabii birtakım altyapısal şartları var, birtakım üstyapısal şartları var.

Dörtlü çerçevenin birinci bölümünde Osmanlı İmparatorluğunun kendi toplumsal yapısı var. Kendi maddî üretim tarzı var. Ve buna ben, asyaî tarımsal üretim tabanı diyorum. Bu dönemde tarımsal üretimdeki üretim araçlarında mülkiyet sahipliği, mirî Devlet rejimi Türkiye'de sınıfsal katılaşmayı, kastlaşmayı bir zaman önlemiş, veya zamanla daha değişik bir sınıfsallaşmaya yol açmış bir üretim tarzını gösteriyor. Ve bu arada, şimdi Osmanlı toplumundaki sınıfsal çelişkiler bu denli birbirine karşıt biçimde yapılaşmazken, sınıfsallaşma **Batıdaki gibi** bir oluşum göstermezken; Batıda burjuva sınıfının çekirdeğini taşıyan ticaret sermayesi sahiplerinin «millî» niteliğini, Osmanlıdaki azınlık ve levanten ticarî sermaye sahipleri çoğunluğu tabii

LEVANTEN — Osmanlı egemenliğindeki ülkelerde, kıyı şehirlerinde yaşayan, avrupa asıllı tacir burjuvalara verilen ad. Genellikle ithalat ve ihracatla uğraşan levantenler, kapitülasyonların, sonra da 1838 Ticaret Sözleşmelerinin kabulünden sonra sayıca artarak etkin bir tabaka oluşturdular. Osmanlı azınlıklarıyla, Batı kapitalizmi lehine girdikleri işbirliği, ailevi bağlarla da güçlenince İmparatorlukta yeni ve yerleşik bir tip'in doğmasına yol açtılar. Kıyı şehirleri bürokrasisi, Batılaşmanın ilk somut örneklerini Avrupa'da olduğu kadar levantenlerde de görmüştür. (T.D.)

MARX VE ENGELS'İN BAZI TESPİTLERİ — «Ama nasıl olmuş da, Doğulu-lar, büyük toprak mülkiyetine, hattâ bu mülkiyetin Derebeylikte gördüğümüz şekline ulaşamamışlardır?» (...) «Gerçekten de, tıpkı bütün öteki doğu egemenlikleri gibi, Türk egemenliği de, kapitalist bir toplumla uzlaşmayacak bir şeydir; çünkü elde edilen artık - değeri zorba valilerin ve gözü doymaz paşaların pençesinden kurtarmak imkânsızdır; burada, burjuva mülkiyetinin ilk temel şartını yani tüccarın ve malının emniyet altında bulunması halini görmüyoruz. «(...)» Asya Türkiyesinde İstanbul ve özellikle Trabzon, Asya'nın iç bölgelerine, Dicle ve Fırat vâdilerine, İran ve Türkistan'a yönelen kervanların kalktığı belli başlı pazarlardır. Ticaret hızla gelişmektedir. Bu iki şehirde yerleşmiş bulunan Rum ve Ermeni tacirler İngiliz mamul ürünlerini büyük miktarlarda ithal etmekte ve bu mamul eşyanın ucuza satılması, asyaî (asiatique) kapalı hayatın ev sanayiini kısa zamanda ortadan kaldırmaktadır.» (Karl Marx, Türkiye Üzerine, çev. Selâhattin Hilâv - Attilâ Tokatlı, (s. 8, 9, 29, Gerçek Yayınları) (T.D.)

göstermezken, Batıda bir kapitalizm doğuyor. Kapitalizm ulusal çerçevelerde gelişiyor, kendi son aşamasına erişiyor. Emperyalizm diye bir olgu ortaya çıkıyor. Emperyalizm, kendi sınırları dışına taşmak isteyen, kendi sınırları içinde devrimin tehdidi altında olan kapitalizm demek. Bu, **kapitalizmin** Doğuyla ilişkisi, Osmanlı İmparatorluğu ile ilişkisiyle; **emperyalizmin** Osmanlı İmparatorluğuyla ilişkisi meselesi çok mahiyet farkları gösteren iki olgu, Birincisinde daha değişik sömürme şartları var, ikincisinde çok daha değişik, genelleşme eğiliminde sömürme şartları var. Şark Meselesi de, Batının Doğuya karşı bir üstyapısal kurumu olarak, bunlara bağlı bir süreç gösteriyor. Batılaşma, Şark Meselesinin Osmanlıdaki üst yapısal karşılığı.

Bu arada Osmanlı toplumunda ortaya çıkan feodalleşmeyle birlikte bir millî burjuvazinin gelişmesi de söz konusu olacak ki böylece nasıl Fransız burjuvazisinin rasyonalist bir felsefesi varsa, Osmanlı milli burjuvazisinin de böyle hem kendine özgü hem evrensel bir felsefesi olacak. Şimdi buraya geldiğimizde şöyle bir şey görüyoruz: Osmanlı'da **millî** bir burjuvazi zaten kendiliğinden yok. Milli bir burjuvazi derken, o milli kelimesi üzerinde ırkî bir takım verilere saplanmaktan çok, dışa karşı dirençli bir iç pazar egemenliğini ölçü kabul ediyoruz. Milletleşme diye birşey söz konusu olmuyor, çünkü etnik unsurlar toplamından meydana gelmiş bir imparatorluk. Üstelik bir de bu etnik unsurlar içinde, ticari sermayenin, rumlar, ermeniler, yahudiler, levantenler elinde doğması, gelişmesi sorunu da buna eklendiği zaman, zaten üstyapısal olarak bu sermayeyi elinde tutan kişiler, genel olarak Osmanlı toplumundan, onun genel üretim tarzından kopuk insanlar. Nasıl bir **millî** burjuva felsefesi geliştirecekler de İngiliz burjuvasının gibi empirist felsefe olacak ya da Fransız burjuva-

EMPIRİZM — Bilgi teorisinde bir grup öğretinin adı. Yöntem bakımından yalnız gözlem, ölçme ve deneyle temellenen tecrübeyi, genel tecrübeyle aynılaştırır. Duyu tecrübesi algılara dayatılınca empirizm, sensualizm şekline girer. Tecrübenin objektiv bilgi sağladığını savunan empirizm şekli materialist empirizm (Epiküros, Stoacılık, Nominalizm, Bacon, Locke, 18. yy. Fransız materializmi); sağlamadığını savunan şekli de idealist empirizmdir (Berkeley'in sensualizmi, Hume'un agnostisizmi / bilinemezlik). (T.D.)

RATIONALİZM — Bilgide aklın yetkinliğini (rationalite) aşırılaştıran, mutlaklaştıran, bilginin tarihsel oluşunun dışına çıkarak her probleme çözüm getirdiğini ileri süren görüş. Bilginin doğruluk ölçüsünü pratikte değil, aklın kendisinde arar. Felsefe tarihinde hem idealizmle hem materializmle bağlantılıdır. Materialist bağlantılıdır. Materialist rationalizm doğa bilimlerine, idealist rationalizm ahlâkî gayeye yönelir. (T.D.)

sınıklı gibi rasyonalist felsefe olacak. Ve bu ticarî sermaye unsurları zaten Batı emperyalizmiyle direkt olarak ilişki içinde, onların maddî olduğu kadar manevî de işbirlikçisi durumunda. O sistemle birlikte, Batılaşmanın öncüsü oluyorlar. Bu durumda Osmanlıda Batılı anlamda felsefenin ortaya çıkmaması sorunu var ve bunun gerçek nedeni belirttiklerimdir diye düşünüyorum. Biçimci, idealist hiç bir yaklaşımla bu açılar yakalanamıyor, sorunların dışına düşülüyor...

TAYLAN ALTUĞ — Bir de bürokrat tabaka var biliyorsun ve bu önemli bir yer işgal ediyor Osmanlı'da. Şimdi bu tabaka niye bir felsefe çıkartamıyor diye de sorulabilir. Ve başta, hani verilecek cevap, marksist açıdan, bunlar Batı anlamında bir sınıf karakteri göstermezler...

HULKİ AKTUNÇ — Osmanlı Halklarının genel üretim tarzından kopuklar.

TAYLAN ALTUĞ — Üretimden kopuklar ve buna yabancılar. Giderek tümüyle bağları kopmuş. Böyle olunca kendilerinin olan bir düşünceyi zaten çıkaramazlar. Çetrefillik de burada başlıyor. Yani ne senin ulusal burjuvazin var ne de senin kuvvetli görünen tabakan.

HULKİ AKTUNÇ — Devlete sahip çıkar görünen, ama kendisi «yöneltelen» tabakan var...

TAYLAN ALTUĞ — Üretimden kopuk...

HULKİ AKTUNÇ — O zaman şöyle özetlemiş oluyoruz: Türkiye'de üstyapısal olarak Batılaşma şeklinde görülen oluşma (yani tekrar belirtelim, önce Batılaşanlar ticari sermaye sahipleri oluyor, Rumlar, ermeniler, yahudiler, levantenler... Türkiye'ye, mesela batı tiyatrosu bu etnik unsurlar aracılığıyla girmiş. Roman vesaire gibi şeyler de öyle. İlk çevirmenler arasında, osmanlıcaya çeviri yapanlar arasında azınlık unsurların büyük ölçüde olduğunu görüyoruz), yine üstyapısal olarak özgün, giderek de evrensel bir düşünce yaratamıyor, yaratmayı engelliyor...

TAYLAN ALTUĞ — Paşalar da var.

HULKİ AKTUNÇ — Paşalarda var bu arada... Paşalar ek güç, sonra geliyorlar. Yani istim gibi arkadan geliyorlar onlar... Toplumu değiştiriveriyorlar!? Son tahlilde, bu kesin ve önemli ölçüdür, **son tahlilde** emperyalizme yararlı oluyorlar.

Bu arada böyle bir oluşum var; acaba niye emperyalizm Türkiye'ye girişinde, bu ticari sermaye sahibi olan etnik rengi baskın sınıf ve kendi eskiden yerleştirdikleri levantenler aracılığıyla ve bunlara ek olarak bürokratlar aracılığıyla başarılı oluyor? Şimdi ticarî ser-

mâyenin kendine bir müttefik bulması lâzım. Bu müttefik Türk - Müslüman burjuvazisi olabilirdi ki, öyle güçlü oluşum yok. Öyle güçlü bir oluşum olmadığı zaman, bu ortaklığa en fazla meyyal olan, «Doğu despotizminin temsilcisi bürokratlar» şeklinde tarif edilen tabaka, Devleti belirli ölçülerde elde tutar görünen tabakanın insanları. Engels şey diyor: «Doğuda gözü doymaz paşaların talanından sermayeyi korumak olanağı yoktur ki sermaye biriksin,» diyor. Şimdi bu gözü doymaz paşaların doymazlığı, iç talancılığı, nasıl bir güvene kavuşması lâzım ki bu talan devam etsin ve bu talanın getirdiği birikim özel mülkiyet konusu olsun, kesinlikle kendisinin olsun, bir birikim olsun, Bunun için de Batının kendi işbirlikçilerini güvene kavuşturmak için ileri sürdüğü bireysel özgürlük meselesi, bir yerde yüksek bürokratların da değişik veçheden bir meselesi oluyor. Bürokratlar da ordan yatıyorlar Batılaşmaya. Böylece emperyalizm iki kanaldan girmiş oluyor. Emperyalizmin girdiği yerde, artık direkt olarak orada ulusal felsefenin, kendini gerçekleştirebileceği, kendi ortaya koyabileceği, kendini varedebileceği ve varsa kendini aşabileceği tek alan teorisi ve pratiğiyle marksist felsefe, marksist disiplin oluyor. Çünkü marksist felsefedir ki onun, ulusal felsefelerin oluşuna, kendisini varetmesine, kendisini aşmasına ve geliştirmesine olanak taşıyan sistem oluyor. Şimdi, Kuban Osmanlıya bakarken, mekanik, bilim dışı sınıf lafları ediyor ya, Marx'ı da anmak isteğiyle... asgarî gerçekliği, söylemek istediği ve söylemek istemediği, herhalde biraz önce söylenenlerden doğuyor...

SELAHATTİN YILDIRIM — Şimdi ben bir şey ilâve etmek istiyorum. Çünkü bütün bu açıklamalar oldukça meseleye açıklık kazandırdı. Şöyle bir mesele getirdik: Osmanlı toplumunun özgül gelişimi, toplumsal yapısının Batıdan farklılığı nedeniyle Osmanlı'da Batı anlamında bir felsefe ortaya çıkmamıştır. Bu aşağı yukarı hepimizin katıldığı bir tespit oluyor. Fakat Osmanlı'da acaba hiç felsefe ya da felsefeye benzer bir düşünce yok mudur? Osmanlı üretim tarzının ortaya koyduğu bir düşünce yapısı yok mudur kendine özgü. Ki olması gerekir bilimsel olarak. Felsefe meselesini koyarken, baştan beri, felsefeyi Batılı anlamda tanımlayarak işe giriyoruz. Bir kabulle başlıyoruz, felsefenin Batıda nasıl anlaşıldığını kabulle başlıyoruz. Fakat Osmanlılarda, felsefe demesek bile bir düşünce sistemi var mı? Var. Kesinlikle var. Bunu irdeleyebilir miyiz? Tabî bu sadece geçmiş açıklayıcı olabilir. Günümüze varan etkileri de var — ideolojilerin nispi bağımsızlık ve uzun dönemli etkisi meselesi... Bugün sorun

daha değişik

HULKİ AKTUNÇ — Çok önemli bir problem.

SELAHATTİN YILDIRIM — Fakat Osmanlı'da çok sağlam, (belki bir ideolojik silâh, belli bir dönem için, onun değerlendirmesini yapmıyorum, yetkili saymıyorum kendimi) bir tasavvufî düşünce var. Bu düşünce, bunun büyük ustaları var.

HULKİ AKTUNÇ — Tarikatlar var...

SELAHATTİN YILDIRIM — Evet...

HULKİ AKTUNÇ — Kelâm diye bir mesele var... İctihat yolu var...

SELAHATTİN YILDIRIM — Kelâm meselesi var Osmanlı'da. Bir mesele. Bunlar yok sayılacak şeyler değil..

HULKİ AKTUNÇ — Kesinlikle değil. Ama, şu anda onlara değinmek, konuşmamızın asıl özünü, yöntem sorununu çok açacak... Metinleri, gelişimleriyle bu sorunlar ayrıca konup tartışılabilir...

SELAHATTİN YILDIRIM — Batıda Akinolu Thomas varsa, Osmanlı'da da...

HULKİ AKTUNÇ — Şimdi ben bunlara kısmî bir şey söyleyeyim mi? Bunlar aslında eğer toplumun iç dinamiklerinden doğmuş düşünüş tarzları olarak alınıncaya, gerçekten Batılı anlamda felsefeye tekabül edecek bazı sistematikler getirmiş olabilirler. Yalnız benim ilgimi çeken şu oluyor burada: Ben bir yerde toplumun gelişmesini, bilimsel bir soyutlama yapabilmek için kesiyorum ve orda şöyle düşünüyorum: Şimdi, Batı felsefenin altın çağına burjuvazinin gelişimiyle ulaşmıştır. Toplumsal altyapının güdümünde. Şimdi aynı dönemde Osmanlı'da acaba böyle bir felsefenin altın çağını yaşatacak altyapısal unsurlar var mıydı diyorum?

SELAHATTİN YILDIRIM — Yok tabii...

HULKİ AKTUNÇ — Bunlar olmadığı zaman, söylediğin, aslında tarımsal altyapıdan doğmuş olan bazı düşünüş tarzları derhal çağ gerisinde kalmış oluyor. Şu yüzden: Çünkü Osmanlı somut olarak önce kapitalizmle, sonra emperyalizmle burun buruna gelmiş durumdadır artık. Yani ona karşılık verebilecek, onu karşısına alabilecek bir felsefi düşünüş tarzına davranacak ölçüde, bunu şart koşan altyapısal dinamikleri yokken, değişik mahiyette...

TAYLAN ALTUĞ — Şöyle de konabilir ki, Uluğ arkadaş onu koydu zaten. Felsefe ve bilimsel felsefe farkı yaptı biraz önce. Felsefe var Osmanlı'da. Şimdi, bilimsel felsefe oluşmuyor. Bunun sebebini de saydık. Burjuvazi probleminde...

HULKİ AKTUNÇ — Burjuvazinin bilimsel anlamıyla... Kesinlikle Osmanlı burjuvasından söz edememe, burada Batıdan...

TAYLAN ALTUĞ — Aldığı unsurlar...

HULKİ AKTUNÇ — Osmanlı burjuvası derken, şunu kastetmiş oluyorum: Yine öyle bir kesiklik farzedelim, yani eski sömürgecilikle yeni sömürgecilik, kapitalizmle emperyalizm arasındaki kesikliği düşün, şimdi rekabetçi kapitalizmde bir dönem milli burjuvazi yapıcı bir unsurdur, devrimci bir unsurdur. Burda felsefenin de yapıcı bir unsur olması gerekiyor bir yerde. O dönemde Osmanlı'da milli denebilecek bir burjuvazinin olmaması sorunu var. O dönemde olmadığı zaman zaten rekabetçi kapitalizmin niteliksel bir değişiklikle emperyalizme geçmesinde artık zaten hiç bir şey yapamıyacak hale geliyor. Geri kalmış bir burjuvadır artık. Genel toplumsal gerikalmışlık değil, özel burjuva gerikalmışlığı. Ancak işbirlikçilik yapabilecek bir ticaret sermayesi ve gelişmekte olan, filizlenmekte olan bir yatırımcı burjuva var ki bu da bürokratlar aracılığıyla devletçe desteğe kavuşuyor. En son örneği 1923'ten hemen sonra İzmir İktisat Kongresinde filan görüyoruz bunun. Bugün, mesela şunu görmek lâzım. Objektif bir gözlem bu: Ülkemizin en büyük kapitalistinin sağ kolu azınlık burjuvazisinden yetişme birisidir, sol kolu büyük bir eski bürokrat. Somut bir örnektir. Bu tarihsel bir gerçeği gösteriyor aslında.

Ve kendisi açıklıkla yazıyor. Hayatını yazan o romancıdan daha gerçekçi olabilerek.

Hangi felsefe sistemi seçilecek, otantik gelişime bağlanacak şimdi. Kim neyi geliştirecek. Burjuvazi, bağlı... Ülkedeki geniş alt-

yapısal işlerlik kontroluyla da, aktarma düşünce dünyasıyla da. Şimdi başta da kesin ölçü koymamız hak kazanıyor bir daha. kabaca diyoruz ki, o dünya kapsamında kendi idealist ve uyutucu metafiziğini, karşı devrimci bazını koyuyor... Sen, ona karşı ne koyuyorsun? Ona karşı ne konmuş? Nasıl olacak da onun ulusal, o ölçüde de evrensel felsefesi olacak?

SELAHATTİN YILDIRIM — Aslında senin açıkladığın bu meseleyi bir başka yönü ile, Selâhattin Hilav «**fertleşme süreci**» meselesinde açık bir şekilde ve bence çok doğru bir şekilde ortaya koyuyor. Sen ise daha geniş, tarihsel perpektif koydun.

Bu konuda bir de şu var: Bir Fransız düşünürünün şöyle bir görüşü var. Diyor ki: «**Felsefî düşünceyle bilim arasında doğrudan bir bağ vardır.**» Ve şöyle bir benzetme yapıyor: Tarihte şimdiye kadar üç tane bilim kıt'ası gelmiştir. Birinci kıt'a **matematik** kıt'asıdır. Bu kıt'anın arkasından felsefede Platon doğmuştur. İkinci kıt'a **fizik** kıt'asıdır. Galile ile gelen bu fizik kıt'ası arkasından Descartes'i getirmiştir. (Düşünür sonra geliyor hep. Önce bir maddî olan var, bilim var. Sonra düşünürü geliyor.) Üçüncü kıt'a **tarih** kıtasıdır. Bu da Marks'la gelmiştir ve arkasında marksist diyalektik vardır. Bu yaklaşım da aslında bizim meselemize, yani Osmanlı - Türk meselesine bakarken bize açıklık getirebilir. Ancak bunun irdelenmesi lâzım, bizim açımızdan somutlanması lâzım. Bazı boyutlar getirilmesi lâzım. Çünkü bizde bilim, biliyorsunuz 16. yy. gelmeden bile bir durgunluğa başlıyor.

HULKİ AKTUNÇ — 16. yy. da zaten alt yapısal şartlarda da bir bunalım başlıyor.

SELAHATTİN YILDIRIM — Yani orda duraksayınca bizde felsefî düşünce de duraksıyor, kalıyor zaten. Demin senin anakronizm diye koyduğun meselenin de izahı bu oluyor bir yerde. Yani bilimsel gelişme, teknolojik gelişme durunca zaten, onun üstü gelmiyor, devamı gelmiyor. Gelenler de vakanüvüs tipi, yararsız demiyorum tabii, böyle bir şey geliyor. Meselenin bu tarafı da irdelenirse bu da bir şey getirir. Bu da bir perspektiftir aslında.

HULKİ AKTUNÇ — Yani şimdi şöyle bir şey söylemiş oluyoruz. Kölelik dönemine, antik Yunan felsefesi tekabül ediyorsa; feodal döneme tekabül eden döneme bir düşünür olarak mesela, Akinolu Thomas'ı söyleyebilirsek ve burjuvazi dönemine mesela bir açıdan Kant'ı, bir açıdan «ulusal» gösterirsek. Şimdi bunlar, görüyoruz ki son derece sınıfsal karşıtlıkları olan, sınıfların birbirleriyle boğazlaş-

AKİNO'LU THOMAS (Thomas Aquinas, 1225 - 1274) - Ortaçağın egemen ideolojisinin bir çeşit ansiklopedisti. Aristoteles'i yanlış tanıtır, onu hristiyan doğmasına âlet eder. Birkaç düşüncesi: felsefe teolojiyle (tanrıbilim) çelişmemelidir; insan aklı nasıl tanrı aklının aşağısındaysa, felsefe de teolojinin aşağısındadır; doğa tanrı tarafından hiçten yaratılmıştır ve onun iradesince yönetilir; madde belirsiz, edilgen bir imkândır; evren hierarşik düzenlenmiştir; ruhsuz nesnelerden başlayıp insandan geçerek kutsal meleklerle, sonunda tanrıya yükselir. Ünlü eseri Summa'yı İbn Rüşd ve Kurtubalı Me'mun etkisinde yazmıştır. (T. D.)

tiği ve uzlaşmaz bir karşıtlığa düştüğü dönemlerde görülmüş adamlardır. Bu dönemlerdeki felsefî gelişime, yine aynı yere geliyoruz, tekabül eden düşünüşün Osmanlı'da bulunmaması neden oluyor. Bu dönemlerde Osmanlı'da böyle keskin bir sınıflaşma ve keskin bir boğazlaşma yok. Zaten bunu şundan görüyoruz... Düşünce sistemleri arasında ve düşünce oluşları arasında da keskin bir boğazlaşma ve hesaplaşma yok zaten. Yani gerek tarikatlar, gerek diğer düşünce yolları, sistemleri arasında Osmanlı tarihinde, biz büyük bir hesaplaşma, büyük bir boğuşma zaten görmüyoruz. Bunu genel anlamda, «geleneği yok» diye niteleyebiliriz. Karşı çıkmalar, köklü, kalıcı olmuyor. Bunun nedeni, içinde bulunulan üretim tarzı ve sonuçlarının karşısına olurlu alternatif getirememeleri. Birbirlerine karşı eleştirici oldukları yanlar var fakat birbirlerini ortadan kaldırıcı yanlar, gelenek-selleşmeler görülmüyor. Hani tek tek ve çok kısmî, genel'i vermeyen örneklere tutunmak bence yersiz, aldatıcı oluyor.

SELAHATTİN YILDIRIM — Daha çok yorumcular var.

HULKİ AKTUNÇ — Evet. Tabii.

ULUĞ NUTKU — Felsefî düşüncenin gelişmesi bakımından konuya, felsefenin temel sorusundan girmek aydınlatıcı olabilir. Bilindiği gibi, felsefenin temel sorusu, bilincin maddeye önceliği mi, maddenin bilince önceliği mi, sorusudur. İlkçağ materyalistlerinde maddenin bilince önceliği görüşüne rastlıyoruz. Daha sonra, üretim ilişkilerinin değişmesi, kilisenin yerleşmesi, sermaye gücü olmasıyla, onun ortaya koyduğu tekelci tanrıya, tanrısal bilince dayanan evren ve insan görüşleriyle, teolojiyle, sorunun uzun süre tersine geliştiğini ve idealizmi ilerlettiğini izliyoruz. Burda şu ayrım da yapılmalı: idealizm sadece felsefî teori içinde kalmaz; dinsel de olabilir («semavî» denen üç din); bilimlerde de görülebilir, — günümüzde Toynbee'nin tarihinde, Heisenberg'in fiziğinde olduğu gibi. İdealizmin felsefî biçimlerinde, teolojiden relativ bağımsızlık vardır; ayrı ola-

rak — fakat apayrı olmayarak — gelişen bir düşünce zinciri vardır. Görüyoruz ki teolojiden ayrı, dar anlamında felsefî düşünce, idealist biçimde de olsa, toplumumuzda yerleşmemiş. Bunun nedenini anlamak, marksist tahlili gerektiriyor. Şu soru beliriyor: üretim tarzı ve sınıfsal yapı nasıl olmalı ki, bizde nasıl olmuş ki, felsefenin temel sorusu bilimsel bir yola girmemiş, tartışma sorusu olmamış; yüzyıllarca dinsel öğretinin öne sürdüğü evren ve insan görüşü anahatlarıyla — tüm mezhep ayrılıklarına karşın — benimsenmiş; birey otorite ile kökten zıtlasmamış?

Önemli bir husus da, felsefenin aynı zamanda bir dünya görüşü olması. Bir bilgi çeşidindeki başarı sadece o bilgi çeşidine ait değildir, yani, fizikte bir başarı sadece fiziğe ait değildir, Çünkü fizik, astronomi gibi bilimler, insanın evrendeki yerini yeniden belirlemesine yardım ederler. Felsefe insanın evrendeki yeri problemiyle de uğraştığından, bir dünya görüşü olmak zorunluluğundan kaçınamaz. Bu problem girmenin ilk basamağı, bir dünya görüşünü yansıtan toplumsal bilincin tahlilidir. Batıda felsefenin bir dünya görüşü verme özelliğinden — ideolojik özelliğinden — günümüzde kaçınılıyor. Batılı düşünürlerin (özellikle Anglo - Amerikan) çoğunun felsefeyi bilimin karşısına koymasıyla beraber «kita rationalizmi» geleneğine tutunarak onun bir bilim olduğunu savunan bir azınlık da vardır. Fakat bunlar da bu kez felsefeyi kültürden soyutladıklarından, «o bir bilimdir ama dünya görüşü değildir» derler. Oysa bilimler de — yukarda söylediğim gibi — dünya görüşünün unsurlarıdır. Bu, kısırlaştırılan bir problem oldu. Husserl'den beri Batı felsefesinin bu biçimi kısırlığını

HUSSERL — Yüzyılımızın başında fenomenoloji akımının başlatıcısı. «Nesnelerle dönelim» çağrısı ilk bakışta materialist görünse de, kastettiği «mantık formları»dır. Çabası, doğa bilimlerinin kavramlarından sıyrılmak (anti - bilimcilik), algının akışındaki formları, mahiyetleri görmektir. Husserl buna, «ciddi felsefe bilimi» der. (T. D.)

koruyor. Pratikten yoksun bilimsellik nasıl bir aldanma ise, bu düşünürlerin bilimsellik iddiası da o çeşit bir aldanmadır. Dünya görüşünü hem felsefenin hem bilimin karşısına koyuyorlar. Tarihsel şartları içinde bu tutum, historizm akımının felsefeyi ve ilimi mutlakça relativleştirmesine ve bilimsel hakikat problemini ortadan kaldırmasına karşı bir tepkiydi. Tepkinin çıkışı haklı, vardığı sonuçlar yanlış; dünya görüşü subjektivlik sanılıyordu. Marksizmin dünya görüşü kavramı, bilimsel hakikatle kaynaşan; dinlerin, idealist felsefelerin dünya görüşlerine karşı obyektiv, materialist, devrimci dün-

ya görüşüdür. İşçi sınıfının, emperyalizme başkaldıran halkların dünya görüşüdür. Burjuvazi kendi dünya ve insan görüşünün geri kaldığını anladığı için, ideologları aracılığıyla felsefeyi bu niteliğinden kopardırmaya çalışır. Dünya görüşü ve ideoloji kavramlarının bizde olumsuz tanıtılması, Batı entellektüel burjuvazisinin Türkiye'deki temsilcileri sayesinde!

HULKİ AKTUNÇ — Uluğ'un söylediği otorite karşısında bireyin kendisini koymaması veya onla zıtlasmaya girmemesi gibi problemlere ben daha yerel bir açıdan yaklaşmak istiyorum. Bu yerel açı genellikle birey kavramı üzerine bir yaklaşım olarak, dolayısıyla felsefenin yaratılması ya da oluşmasıyla ilgili bir yaklaşım olacak. Şimdi Batıda bir birey var. Bu birey ekonomik olan birey, homoekonomikus denen birey. Ve bu birey o anda kendi çıkarlarını, kendi ekonomik varlığını savunan, tabii ki kendi sınıfı içinde savunan ve kendi sınıfının genelleşmiş bazı yargılarıyla hareket eden bireydir. Şimdi Doğuda da bir birey anlayışı görüyoruz ve bu birey anlayışının ilginç tanımlarından birini Şeyh Galip'in

Hoşca bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen

Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen

dizelerinde görüyoruz. Burdaki birey anlayışı kişinin kendini iyi tutması, iyi koruması. Çünkü onun «oluşun gözbebeği» olduğu şeklinde bir birey anlayışı oluyor. Bu da eski İslâm felsefesiyle birleşen ve âlemi kübrâ denilen kainat ve kapsayıcı Allah düşüncesi topluluğu karşısında insanın âlemi sugra oluşu, yani küçük âlem oluşu. Dolayısıyla bu âlemin bütün özelliklerini kendinde toplamış oluşu. O âlemin özelliklerini kendinde toplayan bir varlık olarak da o âlemin ayrılmaz bir parçası oluşu, onun bir «sureti» şeklinde beliren bir birey anlayışı oluyor. Şimdi bu birey, Allah ve diğer kâinatın bir küçük örneği olarak, kendisini bu kâinat karşısında nasıl ortaya koyacaktır? Onun özellikleri zaten kendisinde de vardır. Şimdi, burada dile gelen suret - birey anlayışının, eski yunan kaynaklı, panteist bir öz taşıdığı söylenebilir... bu söyleniyor, ama burada önemli olan, bu görüşün tasavvuf ve ondan çıkan tarikatlerce yaygınlaşmış olması, yerleşmiş olması, hayat içinde değişik anlamlar kazanmasıdır. Neredeyse, Doğulu bireyi tanımlar hale gelmesidir. Sonra, bunun bir anlamda din - dışı kaynaklara bağlanması, dinin «zahiri», açıkça görülen kaynaklarından, bu yoruma izin vermeyen kaynaklardan değil, dinî sistemi bütünleyen kaynakların «batını», iç-anlamsal diyebileceğimiz, yoruma açık verilerinden doğması da bir gerçeği gösteriyor. Hem

karşı çıkma, hem de aynı anda boyuneğme diyebileceğim idealist bir diyalektiği gösteriyor... Dinî otoritenin **tam dışında** ve ona salt **kulca** bağlanma yerine, dinî otoritenin zaten **içinde** var olduğu ileri sürülerek kendi özünü ona karşı koruma. Sonra, otorite, idarî otorite anlamındaki **halife**'den başka, bu kavramın bir de **her insan** için kullanılışı var... ki buna göre, her insan halifedir, ki Galib'in söylediğiyle bağlanıyor ve görüşün aslı Kur'an'daki birkaç âyete, hem de bâ-tın olarak değil, zâhir, açık olarak bağlanmakta... Kısaca toparlarsam, diyebiliyoruz ki, Doğulu birey toplumsal altyapıdaki belirleyici kamusal mülkiyet kuralları kadar, üstyapısal kurumların da etkisi altında, gerek dinî, gerek idarî, ki bütünleşiyor bu ikisi de, gerek dinî, gerek idarî otoritelerin, gerek maddî, gerek manevî veçhelerinin dışında ve karşısında değil, içinde ve massedilmiş duyabilmiştir kendini. Osmanlı otoritesine karşı girişilen çoğu ayaklanmaların, yine bir başka siyasî otoritece, İran'ca güdülmesi, bu konuda ipucu taşır... Söylediklerim, bir tespit çabası olarak görülmeli... bunların olumlu - olumsuz yönleri her an tartışılabilir tabî. Şunu da söylemek gerekiyor: Çevre coğrafyasındaki tüm insan unsurunu, din, dil, ırk gözetmeden içermek, onları merkez'ine bağlamak şeklindeki ve parçalı otoriteye karşı Osmanlı yönetimi, merkezci yönetim, demin söylenenlerle maddî olarak bağlaşıyor. Sonra, demin söylediklerimin kaynağı, Anadolu'da en büyük yorum ve düşünce üretiminin görüldüğü tasavvuf alanının, felsefe - dışı, felsefeye - karşı oluşu da ilginçtir. Şimdi bir de Batıya bakıyoruz. Batıda dinsel oluşumda bir papalık kuruluşu var. Bu papalık kuruluşu diğer ulusal oluşumlarla, krallık gibi yönetimlerle, yerel devletlerle, Fransız devleti, İngiliz devleti, Alman devleti dediğimiz devletlerle, hattâ onlardaki din kurumuyla bile ayrı ayrı, kabuklaşmış haldedir. Bir papalık var, bir İngiliz krallığı var, bir papalık var bir Alman krallığı var. Bu yüzden de aralarında otorite paylaşmazlığı, otorite paylaşmazlığından doğan sürtüşmeler oluyor. Ulusal burjuvazilerin buna karşı çıkmasından doğan çok büyük hareketler oluyor. Reform vesaire gibi. Sonra, Batıda birey, köklü kişisel mülkiyet rejimi, gerek sınıfsal baskı mekanizması devlet, gerek dinsel otoritenin **dışında** varolma imkânı bulmalı, bu ölüm - kalım meselesi oluyor onda. Dayanak arıyor. Doğuda ise şöyle görüyoruz: Padişah ve dinsel kurum, Osmanlı padişahı ile hilafet kurumları birbirleriyle yapışık ve çakışmış haldedir. Bütündür. Yani Osmanlı'da bir burjuvazi oluşacak, bunun bireyi, sınıfsal itişle devletin otoritesine, ki o otorite aynı zamanda dinsel otoritedir de, karşı çıkacak. Böyle bir

problem de ortaya çıkmıyor. Çünkü sınıflaşma, garip bir etnik renk almış, hele ticarete... Şimdi bu papalıkla İngiliz krallığının ayrı olması, fakat Osmanlı padişahıyla, Osmanlı devletiyle hilafetin aynı toplumsal yapıda birleşmesi, şüphesiz bazı gelişimlerin sonucudur. Fakat bir üstyapı olarak da onun bazı sonuçları olmuştur. Herhalde, Bu konuda söyleyeceklerim şimdilik bu kadar.

ULUĞ NUTKU — Şunu söyleyebilir miyiz? Üretim tarzı bakımından uzun süren donukluktan sonra bir gereklilik olarak Batıyı örnek almak, Tanzimat düşünürlerinin, jöntürklerin önce devlet üzerinde, dolayısıyla insan üzerinde, — insanın devletteki yeri bakımından — yeni bir görüşü getirmelerine sebep olmuştur. Böyle bir tahlil yerinde olur mu?

HULKİ AKTUNÇ — Aslında yerinde oluyor. Ama aslında onu şöyle görmek gerekiyor. Yani jöntürklerin kendiliğinden böyle bir düşünce getirmelerinden çok, jöntürklerin farkında olarak veya olmayarak Batı emperyalizminin ve yerli işbirlikçilerinin güdümünde böyle bir düşünceye gitmeleri söz konusu oluyor. Şimdi şöyle birşey...

ULUĞ NUTKU — Tabii, geçtiği yol şu veya bu olabilir, vardıği yer...

HULKİ AKTUNÇ — Sözelimi, laiklik olarak. Jöntürklerin laik düşüncesi hani neredeyse, Osmanlı imparatorluğunu ve hilafeti, İngiliz krallığı ve papalık haline getirmek oluyor. Arap toplumlarını, müslüman bazı unsurları, emperyalizm lehine kolayca kaybediyorlar. Laiklik düşüncesine inandın mı, tabii başka bir şey de o zaman doğrudan doğruya problem olarak ortaya çıkmış oluyor... Şimdi, konuştuğumuz bir mesele aslında. Osmanlı imparatorluğunda bireysel zenginleşmenin ve ekonomik sivrilmenin, hani, **bireyleşme**'nin diyeceğim, önüne geçecek birtakım toplumsal mekanizmalar var. Meselâ bunlardan en ilginç, bireysel mülkiyetin hukukî dayanağa kavuşmaması, müsadere meselesi. Milyonlarca liralık servet, birtakım zenginler öldüğü zaman hemen müsadere edilebiliyor. Onun oğluna geçmiyor. Hani Batılı tarihçiler şey diyorlar, «Burda mülkiyet ve vaset bireysel değil, toplumsaldır. Çünkü kişilerden kişilere değil, nesillerden nesillere geçiyor» diyorlar. Şimdi acaba Batı emperyalizminin buradaki işbirlikçileri için ticaret sermayesi ve tefeci sermaye için sağlamak istediği asıl özgürlük, mülkiyet özgürlüğü, zenginleşebilme özgürlüğü değil mi? Kısacası sınıfsal bütünlük çıkarlarını kesinlikle koruyabilme güvencesine Tanzimat bürokratları da yatmış oluyorlar, tam deyimiyle yani. Bu arada, çünkü kendilerine de bazı

çıkarlar sağlamış oluyorlar. Kendi zenginlikleri d ebu arada korunmuş oluyor. Tabii, yeni, batısal değişmeler, laiklikte korunak buluyorlar. Yoksa, **müslüman** tacir ve devlet adamı, batılı **gâvur** ile ortak olup nasıl halkı soysun? Osmanlı imparatorluğunda kurulan ilk anonim şirket, Şirket-i Hayriye'dir. Şirket'i Hayriye'ye katılanlar, hisse sahibi olanlar arasında bir şu ticaret sermayesi sahiplerini, azınlıkları ve levantenleri görüyoruz, bir de bürokratları, paşaları ve sultanzadeleri. Yani anonim bir şirketin kuruluşu ki kapitalizmin ve hattâ tekelleşme eğiliminin en ilginç billûrlaşmalarından birisi. Burda böyle birşeyin olması, o iki kitlenin yani azınlık - levanten burjuvaca, Batı ülkeleri, İngiltere emperyalizmi ve Osmanlı yüksek bürokratlarının Batılaşmayı savunmalarında tek ekonomik nokta bu oluyor. Ve bu da dışarlık bir ekonomik motif oluyor aslında. Yani son hesaplaşmada içerlik, içeriye yarayacak, milli burjuvazinin öngöreceği birtakım aşamalar, birtakım zenginleşmeler, **diğer** milli burjuvalara karşı milli zenginleşmeler şeklinde değil, diğer milli burjuvalara, mesela İngiliz milli burjuvazisinin, Alman milli burjuvazisinin lehine, onlara aracılık yaparak bir dışla iktisadi bütünleşme, bir iç'ten iktisadi uzaklaşma gibi bir şey oluyor. Kılıfı da, hem özgürlük, hem o sıra adına Batılaşma denen laiklik... Sonra, bu «devlet felsefesi» (!) bile oldu. Herhalde, laiklik öncesini savunduğum veya sempati duyduğum yok. Böyle görmekten hoşlanan tipler var bu düşünceleri, laiklik, öncesinin ne antitezidir, ne devrimciliktir...

SELAHATTİN YILDIRIM — Acaba meseleyi biraz daha **güne** getirebilir miyiz? Aslında bu konuşulanların büyük yararı oldu ve bugüne büyük yansımaları olduğuna tamamen katılıyorum. Ancak son elli yılda Türkiye'de büyük şeyler oldu yani. Özellikle son yirmibeş yılda, hattâ bunun belli bir kesiminde, 15 yılında, değişik ve büyük gelişmeler oldu. Bunların çeşitli yansımaları oldu. Yanlış doğru. Oraya da getirebilir miyiz işi. Yoksa...

HULKİ AKTUNÇ — Aslında, tabii şüphesiz gelir. Çünkü burdan doğrudan doğruya, kesin olarak oraya bağlanıyor. Tabii, Kesin olarak oraya bağlanıyor. Bir kere ekonomik bütünleşmenin arkasından düşünsel bütünleşmeyle de emperyalist Batıyla bir bağlantı sağlanmış oluyor. Meselâ İttihat ve Terakki'cileri al. İttihat ve Terakki'ciler savaşa girdikten sonra bir millî burjuva yetiştirmeyi akıl ediyorlar ve burada ilk defa şunu görüyoruz: Hani Tanzimat'ta bir Encümen-i Danış kurulmuş, bilimsel akademi anlamında bir şey kurulmuş ve uzun sü-

re dayanamamış. Demek ki onun bir zorunluğu yokmuş, kendiliğinden yıkılmış gitmiş ve kimse de peşini arayıp sormamış. Ama İttihat'çılardan sonra millî bir düşünüşün meydana getirilmesi için çabalara rastlıyoruz. Meselâ, Gökalp'le... Bu çabalar eninde sonunda yine emperyalizme yararlı olacak bir pantürkizme varıyor. Bu pantürkizme varışta şöyle bir şey görüyoruz. Çok ilginç bir düşünür olarak Ziya Gökalp'in, şu «Açık Oturum»da da bol bol sözü edilen Ziya Gökalp'in ortaya çıkışı o dönemde oluyor. Yerli bir burjuvanın ortaya çıkması veya çıkartılması zorunluğunun, dolayısıyla yerli bir düşüncenin ortaya çıkması veya çıkartılması zorunluğunun duyulduğu dönemdir. Türk ocaklarının kurulduğu dönem. Şimdi bu dönemin arkasından şu anlaşılıyor. Harp şartları ortaya çıkıyor. Bu harp şartlarında kendi bileğinin gücüyle, kendi uzun vadeli düşünüşüyle yatırımıyla değil, o kısa vurgunculuk döneminde zenginleşen bir takım yerli burjuvalara rastlıyoruz. Bu yerli burjuvalar da eninde sonunda yine Batı emperyalizmine bağlı olarak iş görüyorlar. Bugünkü Türk burjuvasının oluşumunda İttihat ve Terakki döneminin büyük, belirleyici etkisi var. Kara Kemal'in o Millî Kantariye şirketi vesaire şeklinde kurduğu bazı şeyler ki, onlar da zaten genellikle geç ve güç çabalamalar.

O dönemde milli burjuva yetiştirme meselesi var. Aynı mesele Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki dönemde İzmir İktisat Kongresi'nde ortaya çıkıyor. Baş mesele! Şöyle bir şey söyleniyor: Bizim aramızda hiç bir şekilde çıkar çatışması yoktur. Biz hepimiz birbirimize muhtaç kitleyiz. Ve biz zengin yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Böyle bir zorunluk ortaya konuyor. Bu milli bir burjuvazinin ilerde devletçe destekleneceğini, korunacağını, onun oluşumunu güçlendirmek için herşeyin hem maddî, hem düşünsel yolla yapılacağını gösteren bir direktif oluyor ve gerçekten de öyle yapılıyor. Bu arada şimdi, gerçekten konuşmanın başında söylediğimiz bir mesele vardı. O da şuydu: Hegel'ciliğin, Kant'çılığın, bizde tekabül eden şekilleri olmaması karşısında şu anda marksizmin tekabül eden düşünce şekillerinin olmasını neyle açıklayabiliriz, diyorduk. Oraya gelmiş olurum bir yerde. O dönemden sonra Türkiye'de bir kapitalistleşme, bir milli burjuva yetiştirme sorunu söz konusu oluyor. Bu üretim tarzı içinde sınıfsallaşma giderek asıl Osmanlı toplumundaki şekliyle gelişeceği yerde, Batılı anlamda gerçekleştirmeye başlıyor. Çünkü burda artık Türkiye'nin iç dinamiklerinin belirleyiciliğiyle Batı emperyalizminin Türkiye'yle ilişkilerinin, yani dış dinamiklerin belirleyiciliği tam anlamıyla birbirine karışmış **bir bütün** halinde işlemeye

başlamıştır. Yani Türkiye'de meselâ Batı tekellerinin büyük kuruluşları vardır. Çalıştırdığı işçiler vardır. Buna mukabil yerli kuruluşlar da vardır. Onların da işçileri vardır. Şimdi bu kuruluşların olması, oluşması karşımızda ülkemizde somut olarak işçi sınıfının doğup güçlenişi kesinleşiyor, sağlanmış oluyor, bir yönden. Ve işçi sınıfımızın doğuşu ve bugünlerde de gerçekten birtakım bilinç aşamaları göstermesi, kendisi için hareketlere yönelmesi, kendi üstyapısal savaş aracını, düşüncesini şart kılıyor. Bizim karşımızda bir felsefenin zorunluğunu doğuruyor. Ki bu felsefe de marksist felsefenin **Türkiye açısından** temellendirilmesi ve böylece biryerlere gidilmesi problematiğini doğuruyor. Yani bugün felsefe meselesi diye bir şey ortaya koymak istiyorsak, bu felsefe meselesi niye yanlış konuyor diye tedirgin oluyorsak ve doğru konması için çabalıyorsak bunun temelinde yine Türkiye toplumunun 1914'lerden sonra geçirdiği somut toplumsal evrimler yatmakta oluyor. Genel olarak Türkiye'de, yani 1923'lerden sonra ortaya çıkmış yerli burjuvanın da ve bununla bağlı olarak belirmiş olan işçi sınıfının da kendi düşüncelerini, kendi felsefesini somut olarak, işe yarar olarak ortaya koyamamaları diye bir problem var. Ve kesinlikle çözüme bağlanması şart oluyor. Tabii asıl devrimci sınıf, işçi sınıfı için bu şart. Ülkemiz için felsefe problemi ancak bu gereklilik açısından ortaya konulmalı veya konulabilmelidir. Şimdi Taylan arkadaş meseleye bir açı daha getirecek sanıyorum...

TAYLAN ALTUĞ — Tanzimattan bu yana çeşitli düşünce çabaları görüyoruz. Ancak bu çabalar hep tekil kalıyor, pratikte karşılıklarını bulamıyorlar.

HULKİ AKTUNÇ — Ya da, genel pratikte?...

TAYLAN ALTUĞ — Evet... Çünkü hemen hepsi Batı burjuva düşüncesini felsefe, sosyoloji vb. alanlarda ikinci elden birer taklidi, ya da bu düşüncelerin mekanik bir aracı durumunda. Sentez yapma çabalarının ulaştığı yer ise, emperyalist ideolojinin Türkiye'de gerçekleştirmek istediğine uygun düşen sonuçlar oluyor. Prens Sabahattin'den Ziya Gökalp'e ve Cumhuriyet ideolojisine kadar çeşitli düşünce yapılanmaları, ki sonucusu pratiğe zorla da olsa müdahale ettiği için belirli bir etki sağlamıştır, bunların hepsi düşünsel alanda, altyapıda oluşturulmaya çalışılan katipalist üretim tarzının ideolojik destekleri oluyorlar. Kapitalizmin gelişip yaygınlaşabilmesi için hukukî, politik, dinî ve insanî bir üstyapı kurmanın hizmetindeki düşünceler bunlar. Kapitalizme uygun bir birey oluşturmaya yönelik felse-

fî uğraşlar. Ancak, şimdi bunlar Türkiye'deki sosyal sınıflarla organik bağ içinde olan düşünce akımları olamıyorlar. Emekçi sınıflara ve köylülere zaten ters düşen, onların maddî isterleriyle çakışmayan, zıtlaşan düşünce yapılanmaları, öte yandan altyapıda kapitalist üretim tarzının yerleştirilmesi gayretinin doğurduğu burjuva zenginler, tam anlamıyla kapitalist burjuvalar değil, yani ortaya çıkan bu sınıfla da organik bağ kuramıyorlar. Cumhuriyet ideolojisinin böyle bir bağı belirli ölçülerde kurduğu söylenmelidir. O zaman şöyle bir durum çıkıyor ortaya: Toplumun altyapısında hâkim olan kapitalist üretim tarzı ve bunun gerçekleştirme aracı sosyal sınıf, kendi düşüncesini, kendi ideolojisini yaratacak nitelikte değil; bu durumda Batıyla bağıntılı olarak üstyapıda bir burjuva düşüncesi kurulmaya çalışıyor. Şimdi her iki aktarma, yani altyapısal (kapitalist üretim tarzı) ve üstyapısal (sözgelişi, Cumhuriyet ideologisi) aktarmalar direkt organik bir bütünleşme göstermiyor, son zamanlara kadar. Ve zaten Türkiye'deki burjuva sınıfı millî nitelik taşımadığı için böyle bir şey mümkün olmuyor. Bu durumda altyapı ile üstyapı arasındaki doğurgan dinamiğe rastlamak da mümkün olmuyor. Türkiye'de burjuva sınıfı için. Bu dinamik olmayınca da söz konusu düşünce yapılanmaları ulusal ve topluma sinmiş bir nitelik göstermiyorlar. O zaman da tabii bir Türk düşüncesi, bir Türk felsefesi ortaya çıkmıyor. Ancak marksist düşüncede iş değişiyor. Bu düşünce Türkiye'de işçi sınıfının ve emekçi kitlelerin somut maddî gereksinmelerini karşılayan tek alternatif olarak yerini alıyor. Ve toplumun en dinamik kesimlerine maddî olarak kök salabilecek bir nitelik gösteriyor. Şimdi o zaman da ulusal bir Türk düşüncesinin yolu ve imkânı bu organik ve somut bütünleşmede ışıltılarını veriyor. Maddî - manevî Türkiye gerçekliğine yönelen marksist düşünce Türkiye üstyapısını devrimci ve aynı zamanda ulusal, yüzde yüz yerli bir yeniden kuruluşa yöneltmenin başlangıç şartlarını toplumun fikrî oluşumuna yerleştiriyor. Böylece Marksizm, ülkemizin altyapısını değiştirici - dönüştürücü maddî dinamikleri taşıdığı kadar, ülkemizin üstyapısal yeniden kuruluşunun da düşünsel, felsefî dinamiklerini taşımaktadır. Oturumcuların dışında kaldığı gerçek taban, bu ...akıllarına gelmiyor.

ULUĞ NUTKU — Türkiye'de kültür ve felsefe üzerinde konuşmak için, Avusturya kültür ofisini seçen oturumcular, toplum gerçeklerinden o kadar uzaktalar ki, şu soru da akıllarına gelmiyor: Türkiyede liselerde ve üniversitelerde felsefe öğretimi ne durumdadır? Hangi

çıkarların hizmetinde hangi görüşler savunulmaktadır? Oturumcuların sözünü ettiği «ulusal ruh» kavramını irdeleyerek kavramlar ve çıkarlar ilişkisini gösterebilirim. Ulusal ruh kavramı Batı burjuvazisinin gelişmesiyle birlikte felsefede işlenmiş, burjuvazinin ilerici niteliğini kaybetmesiyle kavram da geride kalan, gerici bir ideolojinin çeşitli kılıflara giren bir silâhı olmuştur. Yüzyılımızda faşizm tarafından özel bir yağlamadan geçirilerek emekçi kitlelere karşı çevrilmiştir. Marx'ın ve Lenin'in sınıf tahlillerine karşı Hitler bu kavramı ırkçılık ve milliyetçilik için kullandı. Emekçilerin sınıf mücadelesine karşı «ulusal ruh» sloganı Türkiyede faşizmin ve emperyalizmin damgasını taşır. Bu gibi kavramlardan konuşanlar felsefenin iki yanı da ne keskin bir bıçak olduğunu etlerinde hissetmelidirler. Emperyalizmin zaman zaman emekçi kitlelerin karşısına diktiği — zırhlandırarak diktiği — ulusal ruhların bir grev kırıcılığında hiç de «saf ruhlar» olmadıklarını bugün düşünebilmeleri için yeterince sebep vardır. Gene de düşünemiyorlarsa Marx'ın adını ağızlarına almasınlar.

Marksizmin «millî meseleye» verdiği önem, teorinin özgül toplumsal şartlarda gösterdiği esneklik, onun pratikten kazandığı bilimselliğinin gereğidir. Emperyalizm «millî meseleyi» bir toplumun emekçilerinin gelişme ve bağımsızlık sorusu olarak değil, kendi çıkarları yönünde hakim sınıfların gelişme ve bağımlılık sorusu olarak ele alır. Bugün emperyalizm millî meseleyi işine geldiği yerde nasyonalizme ve faşizme, işine gelmediği yerde de multi - nasyonalizme, çok uluslu şirketler enternasyonalizmine dönüştürüyor. Buna uygun olarak ideologları felsefede yerine göre bireyciliği, yerine göre de insanseverlik anlamında bir humanizmi öne sürerler. Bu kavramların hepsi sömürünün hizmetindedir. Bunlara karşı işçi enternasyoneli ve yabancılaşılmaya çözüm getiren sosyalist humanizm (bu ancak sosyalist bir toplumda gerçekleşir), her özgül devrimci hareketin içindeki **evrensel** ilkelerdir.

HULKİ AKTUNÇ — Yani şöyle bir mesele var. Türkiye'de de, sözgelimi, Hindistan'da da, dünyanın başka ülkelerinde de, ulusal bir felsefe yaratmak, ya da insanlığın gelişimine katkıda bulunmak diye bir problem doğduğu andan itibaren ortaya dünyada genellikle sağlamış bazı felsefî sistemlerin birbiriyle ilişkileri, çarpışması, yani ilerici olana yönelerek taraf tutmak zorunluğu ortaya çıkar. Bu gayet güncel ifadesiyle dünyanın küçülmesi oluşumuna bağlı bir şey aslında. Bugün Hindistan'da, Patagonya'da salt **kendine özel** bir fel-

sefe sisteminin ortaya çıkmaması, son derece normal bir şey oluyor. Bugün dünyayı belirleyen ana çelişkilere baktığımız zaman, bu çelişkilerin en önemlilerinden biri olarak emperyalizm ve onun ezdiği halklar ve toplumlar arasındaki çelişkiyi görüyoruz. Ve işçi sınıfıyla kapitalist burjuvazi arasındaki çelişkiyi. Burda, genel olarak dünya içinde iki felsefe sistemi, idealizmle marksizm de karşı karşıya gelmektedir. Yani özel (!?) Türkiye felsefesi, özel (!?) Hindistan felsefesi gibi bir sorun varsa bile, burda derhal, aslî önemini, yitirerek, sistemlerden birinin bir cüzü olma durumunda kalacaktır. Ama öyle bir cüz oluyor ki bu, yine marksizmin asıl özelliklerinden biri olan bir cüz, yani şu: Alt yapısal oluşumlar olsun, üstyapısal oluşumlar olsun, marksist düşüncede hem kendi oluşlarıyla bir değer ifade ederler, hem o **özel**, bilimsel anlamda **özgül** oluşlarından dolayı genel oluşa katkılarıyla bir değer ifade ederler. O ulusal felsefe çabalarının genel dünya devrimci konjonktürüne katkısı o ölçüde olur. Bu katkının olması da hem o ülkenin kurtuluşu için şart, hem de dünyanın genel devrimci süreci için şarttır. Ve birinden birinin, emperyalizmin değil sosyalizmin yararına olmalıdır, oluyor. Tabii bunun marksizmin yararına olacağı artık olumlu tek alternatiftir, geriye dönüş hayat ve toplum dışıdır. Bugün dünya sosyalizmi içinde, bir **Çin**, bir **Sovyet**, bir **Küba** sosyalizminden söz edilebilmesi, ama emperyalist tekellilik içinde özelliğini koruyan bir **Fransız**, bir **İsviçre**, bir **İtalyan** kapitalizminden söz edilememesi, iki sistemin genel yaşarlığını, gelişim şansını göstermektedir.

SELAHATTİN YILDIRIM — Meseleyi günümüze taşıyalım derken **dünya konjonktürünün** ve Türkiye'nin bu konjonktürdeki yeni yerinin tekrar tartışılması ve bu durumun düşünce'de yarattığı etkileri kast ediyorum... Son olarak şunu söylemek istiyorum, ülkemiz düşünce-si belki bir süre daha sadece **aktarma** ile yetinmek zorunda kalacaktır. Özgün olamayacaktır... Bunun o kadar korkutucu yanı yoktur. Belli bir bilimsel, teknik, düşünce erginliğine varılmadıkça, — bu hiç bir zaman maddî temelinden koparılmamalıdır — , diğer ülke ve çağlarda olduğu gibi, Rönesans sözgelimi, bizde de bu kaçınılmazdır. Temel mesele, neyi, hangi amaçla, nasıl aktardığımızdır. Bu, hiç bir zaman aktarmacı kalmanın savunuluşu anlamına alınmamalıdır. Aksine...

HULKİ AKTUNÇ — Taklitçi, şabloncu değil, yaratıcı ve geliştiri-

ci bir benimseme... Evet. Sanırım kısaca toparlamak gerekirse şunları belirtebiliriz...

— Felsefeler, diğer zihinsel üretim tarzları gibi, temelde düşünsel çabalardan değil, maddî hayatın zorunluğundan doğarlar. İşlenirler. Ülkemizde bugün ortaya konabilecek bir felsefe probleminin özü de, yine bu maddî zorunluklar ve belirleniş açısından kaynaklanırsa, hakikî önemine kavuşur. Doğru konmuş olur.

— Bu doğruluğun ölçüsü, marksizmin bilimi ve felsefesiyle onun pratik içindeki gerçekleşme, gelişme çizgisinin genel ölçüsüdür.

— Her üstyapısal kurum gibi, felsefe de içinde oluştuğu toplumun tarihsel üretim ilişkilerinden soyutlanamaz; salt üstyapısal kavramlar açısından ele alınırsa, olumlu yanı çarpılır.

— Bunun sonucu olarak, çelişkilerin gerek evrensel, gerek özgül, gerek tarihsel, gerek güncel nitelikleri felsefelerde yansır... Her felsefe sistemi, sınıfsaldır... Bunun belirlenmesi, o sistemin gericiiliğinin veya devrimciliğinin de belirlenmesidir.

— Bugün ülkemizde gelişim özü, zafer potansiyeli taşıyan tek düşünce sistemi, ve felsefe, işçi sınıfının devrimci varlığında dayanak bulan Marksizmin bilimi ve felsefesidir. Onun savaşını verenler, de, bu savaşın gerek teorik gerek pratik veçhesi için başarı şeması bulunmadığını, bu başarının güdücü şartlarının yine kendi toplumlarının tarihsel gelişimlerinde, çelişkilerinde, ve evrensel çelişkilerde yattığını bilmektedirler.

MARKSİST DÜŞÜNCENİN PROBLEMLERİ

Nikolay İribacakov

Marksist Açıdan Bir Bilim Olarak Felsefe

Türkçesi : Uluğ Nutku

□

*Felsefeye metafizik yaklaşım, öncelikle
tarihsel yaklaşım eksikliğidir*

□

*Marksizm felsefeyi
dış dünyanın ve insan bilgisinin en genel
kanunlarının bilimi olarak tanımlar*

□

*Marksizm felsefeyi
toplumu meydana getiren bireylerin ve sınıfların
düşünce ve eylem ihtiyaçlarından doğan
toplumsal bir fenomen olarak görür*

□

*Felsefe olmadan
ciddi ideolojik mücadele vermek imkânsızdır*

□

Felsefenin kaderi, bir anlamda tragik bir kader imiş gibi gözüküyor. Antik Çağda felsefe bütün bilimsel bilgiyi içine almıştı ve 19. yüzyıla kadar «felsefe» teriminden başka bilimsel eylemi ve bilgiyi belirten başka bir terim yoktu. Fakat özel bilimler dallara ayrılıp ba-

(*) XV. Dünya Felsefe Kongresine tebliğ (İngilizce), Varna, Eylül 1973.
Kongre Protokol Kitabı, cilt I, s. 67 - 73.

ğimsız disiplinler durumuna girerken, daha önce analarının, felsefenin, içinde geliştiği, ününün ve öneminin çoğunu borçlu olduğu ülkesindeki problem alanlarını yavaş yavaş ele geçirdiler.

19. ve özellikle 20. yüzyıllarda bilimler, toplu anlatımları çağdaş bilimsel ve teknik devrim olan büyük bir ilerleme kaydettiler. İnsanın toplumsal ve doğal çevresinde gittikçe daha derinleşen değişimleri işleyen birer araç oldular.

Felsefeye ne oldu? Doğa, toplum ve insan düşüncesinin özel bilimlerinin oluşması ve ayrışmasından sonra, felsefenin önceki evrensel ülkesinden arta kalan, herhangi bir özel bilimce içerilmeyen ve içerilemeyecek olan bir şey var mıdır? Varsa ,felsefeden başka bir bilimin çözemeyeceği özgül felsefe problemleri nelerdir? Felsefe bilgisi bilimsel bilgi hakkına sahip midir ve felsefe bir bilim olarak ele alınabilir mi? Felsefe bilgisi bizi hangi yeni buluşlarla, dünyayı bilmenin ve değiştirmenin hangi yeni araçlarıyla donatmıştır? Felsefe bilgisine kimin ihtiyacı vardır ve ne için ihtiyacı vardır? Onun diğer bilimlerle ve halkların pratik hayatıyla ilintisi nedir?

Bu sorular üzerindeki görüşler epeyi değişik olmakla beraber iki temel ve karşıt kavrayışta kutuplaşma eğilimindedirler. Bunlardan birisi, başlıca Marxistler tarafından temsil edilen kavrayış, felsefeyi bir bilim olarak, dünyayı bilmenin ve devrimle değiştirmenin en güçlü aracı olarak ele alır. Bundan, devrimci çağımızda insanların düşünsel ve eylemsel hayatlarında felsefenin rolünün önceki zamanlardan çok daha fazla olduğu ve daha hızlı gelişmeye devam edeceği sonucu çıkar. **Diğer** kavrayış, felsefenin bilimselliğini reddeder, onu bilimin karşısına koyar, bilimsel bilginin genişlemesini ve derinleşmesini felsefenin toprak kaybı olarak yorumlar.

İkinci kavrayış, fakir felsefe anlayışı olan bazı idealist filozoflarca ve özel bilimlerin temsilcilerince desteklenir. Bu, 1920 lerde başlayıp Batı ülkelerinde anti - felsefe biçiminde yayıldı. Anti - felsefe, felsefenin bilimsel özelliğini reddetmekle ve onu bilimin karşısına koymakla yetinmedi; felsefenin tümünün gereksiz ve anlamsız, gerçek ve temel problemlerden yoksun, kelimeci skolastisizmde baştan aşağı kısır bir egzersiz ya da bir çeşit şarlatanlık olduğunu ilân etti. Bu yüzden, bugünlerde Batı ülkelerinde felsefenin yaklaşan sonu üzerinde pek çok kehanet ve onun bir an önce ortadan kaldırılması için pek çok çağrı olması garip değildir.

Fakat bizim kanımızca bütün anti - felsefe kehanetleri ve çağrıları, felsefenin kendisi üzerinde köklü yanlışlara dayanırlar; felsefe-

ye, onun gerçek tarihsel gelişimine; özel bilimlerle, toplumun düşünsel hayatıyla, ve toplum hayatının diğer yapı unsurlarıyla içten ilintilerine ve bağlantılarına yaklaşımda metafizik ve idealist tutum içindedirler.

Felsefeye metafizik yaklaşım, öncelikle tarihsel yaklaşım eksikliğidir; hem felsefenin içinde hem de felsefeyle özel bilimler arasında süregiden tarihsel oluşun gerçek dialektiğini -dallanma ve bütünleşme, ayrılma ve tekleşme, içiçe girme ve etkileşme- anlamamak başarısızlığıdır.

İdealist filozoflar ve felsefeyi reddedenler, bütün zamanlar, okullar ve akımlar için geçerliliği mutlak olacak, çakılmış, değişmez bir felsefe tanımı bulmağa çalışırlar. Oysa böyle bir tanım bulunamaz ve nedeni basittir: kendi tarihi süresince felsefe değişmiş, gelişmiş, çeşitli basamaklardan geçmiştir ve gene de geçmektedir. Felsefenin konusu, problemlerinin uzantısı, sorulara verdiği cevaplar, özel bilimlerle içten ilişkileri değişmiştir; insanların düşünsel ve toplumsal hayatlarındaki rolü de değişmiştir — bu nedenle felsefenin tanımları da değişmiştir ve gene de değişmekte ve gelişmektedir.

Bu doğru olmakla beraber, eski çağlardan günümüze kadar felsefenin karşısına çıkan temelli, güç ve zorlayıcı olan büyük ve ayrı bir soru grubu vardır. Bunlar, madde ile düşüncenin ilintisi; evrenin yapısı ve bilinip bilinemeyeceği; evrendeki birlik ve çeşitlilik; kalıcılık ve değişirlik; mahiyet ve onun belirtileri; bireysel, özel ve genel; mekân ve zaman; hareket ve gelişme; nicelik ve nitelik; biçim ve içerik; nedensellik, rastlantı ve kanun; sonlu ve sonsuz, bilginin neliği ve halis bilginin ölçülerinin ne olduğu; bilenle bilinen, bilgi ile bilgi nesnesi, subyektiv ile obyektiv arasındaki ilinti; özgürlük ve gereklilik; bilgi ile insanın pratik hayatı arasındaki bağlantı ve karşılıklı ilişki, vbg. problemlerdir.

Bütün bunlar Wittgenstein'in ve onu izleyenlerin iddia ettikleri gibi dilin kötüye kullanılmasından doğan hayalî problemler değildirler; gerçek dünyaya, insan eylemine ve bilgisine ait gerçek problemlerdirler; obyektiv doğal ve toplumsal gerçekliğin insanla etkileşiminde ortaya çıkarlar. Bütün felsefe teorileri, okulları ve akımları, yorumları ne olursa olsun, bu problemlerle ilgilidirler.

Felsefî problemler, doğa bilimlerinden yahut toplum bilimlerinden herhangi birinin özel alanına giremeyecek kadar geneldirler.

Bilimlerin ayrışmasının, felsefeden ayrılarak gelişmelerinin felsefeyi özgül problemlerinden şimdiye dek yoksun kılmamış olmasının ve olamayacağının nedeni budur.

Elbette, felsefî problemlerin varlığı, felsefenin bir bilim olduğu anlamına henüz gelmez, çünkü insan aklında, felsefede olduğu kadar bilim dışı, bilime karşı birçok görüşün ve teorinin öne sürüldüğü başka bir sfer belki de yoktur. Ama kendi başına bu gerçek, felsefenin bir bilim olmadığına ya da olamayacağının kanıtı değildir. Sosyal bilimlere değinmeden söylersek, fizik ve biyoloji gibi bilimlerin tarihlerinde bile, yanlış oldukları kısmen yahut tamamen kanıtlanan yeterli sayıda düşünceler, hipotezler ve teoriler vardır. Ama hiç kimse onların bilim olma iddialarını bu yüzden reddetmez.

Felsefenin rational bir bilgi biçimi olmadığı, bir bilim, gerçekliğin bilgisi olmadığı; hiç de bir bilgi türü olmadığı görüşleri, idealist felsefenin, 19. ve hatta daha çok 20. yüzyıldaki idealist felsefenin icatlarıdır. Bu iddialar idealist ve metafizik felsefenin kendisi için; özellikle, felsefenin bir bilim olmadığını söylemekle kalmayıp yapısı gereği bilim dışı ve bilime karşı olduğunu, bilgi biçimi olarak kısır kaldığını açıkça ilân eden çağdaş idealist felsefe için baştan sona doğrudur. Ama bu iddialar genellikle felsefe, daha özelce materialist felsefe ve özellikle dialektik materialist felsefe için doğru değildir.

Thales'den Demokritos'a kadar ilk filozofların ve aynı zamanda ilk bilimcilerin materialist olmaları ve çoğunun «doğal», kendiliklerinden dialektikçi olmaları dikkate değer. Dikkati çeken başka bir husus da «İngiliz materializminin hakikî başlatıcısı» Bacon'ın «günümüzün tüm deneysel biliminin» hakikî başlatıcısı olmasıdır. (1) Daha dikkate değer bir olay, tarihte bilinen en tutarlı materialist felsefeyi yaratan Marx ve Engels'in felsefeyi, dialektik materialist düşünce ve araştırma yöntemleriyle bir bilim olarak gerçekleştirmeleri, toplum bilimini ilk kez yeni, dialektik materialist bir temele dayatmaları ve

(1) Yazar dip - notlarında kaynakların Bulgarcasını veriyor. Biz Türkçeye çevrilmiş eserlerdeki yerlerini veriyoruz. Çevrilmemiş olan *Kutsal Aile* den buradaki alıntının Almanca ve Bulgarca baskılardaki yerlerini belirtiyoruz.

Marx - Engels, *Kutsal Aile Yahut Eleştirisel Eleştirinin Eleştirisi*, Bruno Bauer ve Şurekâsına Karşı / *Die Heilige Familie oder die Kritik der kritischen Kritik, Gegen Bruno Bauer und Konsorten*, Marx - Engels Werke, Dietz Verlag, Berlin 1970, cilt 2, s. 135.

Eserleri, cilt 2, s. 138 (Bulgarca).

bütün toplum bilimlerinde devir açan keşifler yapmalarıdır.

Batı filozoflarının büyük çoğunluğunun bilimsel felsefeyi işitmek bile istemedikleri, felsefe okullarının ve akımlarının tüm geçmiş ve şimdiki felsefenin «anlamsızlığını kanıtlamak», onu gömmek, ya da sonunun yaklaştığı kehanetini söylemek için birbiriyle yarıştığı günümüzde ve çağımızda, şunu reddedebilecek bir kimse ortaya pek çıkamaz: *dialektik materialistler, felsefenin tarihsel gelişiminden elde edilen büyük, olumlu mirasın korunmasının ve ilerletilmesinin —yegâne olmasa da— en tutarlı ve kararlı temsilcileridirler; felsefeyi bilim olarak gerçekleştirir ve ilerletirler; toplumun düşünsel ve pratik hayatında onun rolünü ve önemini arttırırlar.*

Dialektik materializmin felsefenin geçmiş tarihiyle ilintisini tasvir ederken Engels şunu yazdı: «çağdaş materializm» yani dialektik materializm «sadece eski materializmin yeniden kurulması değildir; o, eski materializmin kalıcı temeline gerek felsefenin ve doğa bilimlerinin iki bin yıllık gelişimlerinin gerek bu iki bin yıllık tarihin kendisinin tüm düşünce içeriğini katmıştır.» (2) Önceki felsefeyi anlamsız ve lüzumsuz diye değil, dialektik olarak yadsır. Dialektik materializmde önceki felsefe «kaldırılmıştır», yani «aşılmış ve aynı zamanda korunmuştur —onun biçimi aşılış, gerçek içeriği korunmuştur.» (3)

Marxist felsefe, felsefenin en eski fakat halis ve kalıcı işlevinin mirasçısıdır: felsefenin bir bilim ve aynı zamanda bir dünya görüşü, evrene bir bakış olma işlevi.

Marxizm felsefeyi dış dünyanın ve insan bilgisinin en genel kanunlarının bilimi olarak tanımlar.

Dış dünyanın bilimi olarak onun konusu, doğa ve toplum tarihinin tüm gerçekliğidir. Hedefi evreni bütünlük olarak, onun yapısını, en genel ve temel özelliklerini ve bağlantılarını, gelişiminin kanunlarını anlamak ve insanın evrendeki yerini belirlemektir.

Düşüncenin ve bilginin bilimi olarak onun konusu, tüm düşünce ve bilgiyi obyektiv gerçeklikle ve insanın, toplum sınıflarının ve sistemlerinin pratik eylemleriyle bağlantısı içinde ele almaktır. Görevi düşüncenin ve bilginin gelişiminin, dış dünya ile ve insan tecrübesiyle bağlantılarının en genel kanun ve kategorilerini belirlemektir.

Felsefenin konusundan ve görevlerinden, onun bir «görüş» ol-

(2) *Anti - Dühring*, Sol Yayınları, s. 214.

(3) aynı.

duğu, kendisini bütün diğeri bilimlerden ayıran özellikler taşıdığı sonucu kaçınılmazcasına çıkar. Her bilim, doğal toplumsal gerçekliğin, insan bilgisinin ve davranışının herhangi bir alanını incelemekle bu «görüş»ü bir dereceye kadar biçimlendirir. Fakat, gerçekliğin, bilginin ve eylemin özel alanlarını incelemeleri nedeniyle tek tek bilimlerin hiçbirisi görüş belirleyen bilim değildirler ve olamazlar.

Batı felsefesinde felsefenin, pozitif bilimler denen bilimlerin tersine, iddialarını kanıtlamadığı, çünkü iddiaların gözlemden ve deneyden, genellikle tecrübeden, elde edilmediği görüşü yaygındır; bu nedenle de kanıtlama ve yanlışlamanın felsefenin ölen kavramları olduğu söylenir. Kendilerini bilim dışı yahut anti - bilimsel ilân eden felsefe teorilerinden bilimsel kanıtlama ve yanlışlama beklemek elbette boşunadır. Fakat felsefede kanıtlama ve yanlışlamanın ölmekte olduğunu söylemek rastgele ve üstünkörüdür. Felsefenin bu «yıkıcı» tasvirini öneren Wittgenstein tilmizleri bile, kanıtlamalarının ve yanlışlamalarının hakikat olması ümidiyle çabalayıp duruyorlar. Böyle olmasaydı, felsefe yapmaktan vazgeçmeleri gerekirdi.

Bu iddianın rastgeleliği ve üstünkörülüğü, dialektik materializmin bilimsel felsefesi karşısında daha belirginleşir. Dialektik materializm felsefesi kanıtlamayı ve yanlışlamayı herhangi bir bilim gibi kullanır. Onda **a priori**, eleştirisiz kabul edilen yahut akıldışı (irrational) öncüllere dayanan hiçbirşey yoktur. Yargıları, kanıtları ve yanlışlamaları için onun kaynakları diğeri bilimlerin kaynaklarıyla aynıdır, gözlem, deney, eylem, genellikle tecrübe.

Dialektik materialist felsefe, evrenin maddesel ve bilinebilir olduğu; onun herhangi bir bilinçten önce, bağımsız ve bilincin dışında varolduğu; bilincin insanın biyolojik, toplumsal ve tarihsel gelişiminin geç bir ürünü olduğu; doğada ve toplumda herşeyin değiştiği ve geliştiği; gelişmenin obyektiv kanunlara bağlandığı; insan bilgisi için geçilemez sınırların olmadığı, vbg. iddiaları öne sürdüğü zaman, bu iddialar ne **a priori** dirler, ne akıldışı bir inanca dayanırlar, ne rastgeledirler, ne de dilsel yanlış anlamamanın yahut hayalin sonucudurlar. Bu iddialar sonsuz gözlemlerin yardımıyla pratik tecrübe ve teorik düşünce tarafından elde edilirler, gerçekleştirilirler ve kanıtlanırlar. Bu görüşler gerçekleri yansıtır; doğal ve toplumsal gerçekliğin, insan bilincinin ve bilgisinin özelliklerini, ilintilerini, bağımlılıklarını yansıtır. O halde bu yargıları doğrulamak yahut onlara karşı gelmek isteyen bir kimse, eğer bunu kelime skolastisizmi ile yapabileceğini düşünüyorsa, vaktini boşuna harcamış olur.

Filozofun deneyci bilimciden başkalığının, yargılarını kanıtlamak için deney yapmamasında olduğu doğrudur. Fakat bu, dialektik materialist felsefenin tecrübeye dayanan yapısına karşı bir iddia olmaz. İki nedenle: birincisi, bilimlerin çoğu deney yöntemini ne kullanırlar, ne de kullanabilirler. Diğer bilimlerde de bu yöntemin uygulanması sınırlıdır; ama bütün bunlara karşın gene de bilimdirler. İkincisi, doğrudan doğruya deney yapmamakla beraber, dialektik materializm felsefesi, toplumsal tarihi içindeki insanlığın tüm pratiğine ve öncelikle de özel bilimlerin başarılarına ve buluşlarına dayanır. Engels'in kelimeleriyle felsefe «kendisini bilimlerin bilimi diye aykırı bir türde değil, gerçek bilimlerde başarılı kılmalı ve doğrulamalıdır.» (4)

Demek ki —Engels'den bir düşünce daha alırsak— materializm «doğa bilimleri alanında çığır açan her buluşla biçimini değiştirmelidir. Tarihin materialist görüşle incelenmesinden beri materializmin gelişmesi için de yeni bir yol açılmıştır.» (5)

Görüş biçimlendiren bir bilim, yani gerçekliğin ve bilginin tümüyle ilgili bir bilim olarak dialektik materializm felsefesi, bütün diğer bilimlerin, insan eylemlerinin başarılarına dayanır. Böyle olmasaydı ne varolabilir ne de gelişebilirdi. Felsefenin özel bilimlerle, sanatlarla, ahlâkla, hukuk ve diğer düşünsel eylemlerle ve insanın pratik eylemiyle kopmaz bağları vardır.

Bu bağlılık karşılıklıdır, iki yanlıdır ve yanlardan hangisinin diğerine daha fazla bağlı olduğunu söylemek güçtür: felsefe mi özel bilimlere, yoksa özel bilimler mi felsefeye. Tartışma götürmez tek husus, bütün özel bilimlerin ve düşünsel eylemlerin, sonunda felsefeye, onun problemlerine, kategorilerine ve kavramlarına başvurmalarıdır.

Bunun hesabı nasıl verilebilir? Şu gerçeğe: **felsefe tüm özel bilimlerin, tüm düşünsel ve pratik eylemlerin en derin metodolojik temelidir.**

Felsefenin bu rolü insan bilgisinin yapısınca belirlenmiştir; bilgi de dünyanın yapısı ve yapısal bağlantılarınca, obyektiv dialektikçe belirlenmiştir.

Felsefe ile bilimler arasındaki bağlar, bütünle parçaları arasın-

(4) *Anti - Dühring*, s. 214.

(5) *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, Sol Yayınları, (Felsefe İncelemeleri) s. 27.

daki bağların yansıtılmasından ve gerçekleştirilmesinden başka bir şey değildir. Bütün ile parçaları, genel ile özel ve bireysel arasındaki bağlar, obyektiv gerçekliğin kendisinde vardır. Gerçeklikte bütün, parçalarından; sistem, bölümlerinden oluşur ve bütün, parçalarının dışında; sistem, bölümlerinin dışında varolmadıklarından, parçalar ancak bir bütünün parçaları olarak, bölümler ancak bir sistemin bölümleri olarak varolurlar.

Genel, özel ve bireysel arasında benzer dialektikler vardır. Onlar birbirinden bağımsız varolmazlar ve gerçekleşmezler; hep birbirinin içindedirler; birbiri olmaksızın anlaşılamaz ve açıklanamazlar. Diğer bireylerle ortak hiçbir şeyi olmayan bir birey olamayacağı gibi, bireylerde ortaklaşa olmayan bir genel de yoktur.

Gerçekliğin değişik alanlarının ve yanlarının bilimleri olarak özel bilimler ile gerçekliğin, bilginin ve pratiğin en genel özelliklerinin, ilintilerinin ve kanunlarının bilimi olarak felsefe arasındaki hem ayrılığın hem de birliğin kökü bu dialektiktedir.

Özel bilimlerin dallanıp felsefeden ayrılmalarından sonra, onlarla felsefe arasındaki bağın kopmazcasına süregitmesinin hesabını ancak bu dialektik verir. Demek ki, özel bilimler arasında ne kadar ayrışma ve bütünleşme olsa da, felsefe yokolmayacak, onun metodolojik rolü kaybolmayacaktır. Tersine, bilimlerin daha çok ve daha derin araştırmaları ve aralarındaki ayrışma ve bütünleşme süregittikçe, bilimde metodolojik problemlerin rolü ve önemi ve bununla da felsefenin işlevi artacaktır.

Soru şudur: hangi felsefe?

Bilim dışı ve bilime karşı karakterini kendisi açıkça ilân eden idealist felsefe gibi bir felsefenin bilimin hedeflerine, ruhuna ve yapısına aykırı olduğu besbellidir. Felsefeyle özel bilimler arasındaki ilişkinin gelişmesi, yalnız materialist ve özellikle dialektik materialist felsefenin, bilimin hedeflerine, ruhuna ve yapısına uygun geldiğini kaçınılmazcasına gösteriyor —bilimin ihtiyacı olan epistemolojik, logik ve genel metodolojik temeli yalnız o sağlıyor. Üstelik bu gerçek, felsefelerinde bilinçli materialist olmayan, idealizme kayıveren filozoflar ve büyük bilimciler tarafından bir defadan daha çok kabul edilmiş bir gerçektir.

Bilimsel felsefenin gelişmesi sadece özel bilimlerin gelişmesi bakımından önem taşımaz. Temeli çok daha geniştir.

Çağdaş toplumların kültürü çok biçimli bir fenomendir. Doğa,

toplum, sanat, ahlâk, vbg. üzerinde çeşitli araştırmalara giren ve sürekli çoğalan özel bilimleri içine alır. Felsefeyi de içine alır.

Uygarlık sisteminde felsefe bu sistemin birçok yapı unsurlarından sadece birisi değildir. Felsefe bilimler ile tüm diğer düşünsel eylemler arasında en evrensel bütünleştirici bağıdır —kültürün çeşitli unsurlarını bütünleyen düşünsel temelidir. Felsefe her kültürün candamarıdır; Marx'ın kelimeleriyle her kültürün öz tortusudur. Demek ki, felsefenin gelişme derecesi, herhangi bir toplumun kültürünün ulaştığı düzeyin başlıca göstergelerinden biridir ve hep böyle kalacaktır.

Toplumun düşünsel kültür sisteminde felsefenin temel olması, onun kültür tarihindeki iki bağlantılı işlevinde görülür: bir metodoloji sağlamak ve bir görüş olmak.

İnsanın bir evren görüşü ihtiyacı yokedilemez —onun evreni bir bütün ve birlik olarak kavrama çabası yokedilemez, çünkü o evrenin bir parçasıdır; evrenin birliğini kendisinde taşır; çeşitliliğinde sonsuz ama temelinde birleşik bir bütünlükte yaşar. İnsan kendisini ve dünyayı anlamağa çalıştıkça, bir görüş kazanmak için çabalayacak ve bu görüşü kendisi yaratacaktır. Bilgiler genişledikçe ve derinleştikçe, bilimlerin çeşitli dallarının bütünleşme ihtiyacı daha belirgin olacaktır. Bu husus, dialektik materializm felsefesinde en iyi anlatımını bulur.

Değişik felsefî görüşler var; ve işte bu değişiklik bizi felsefenin idealist ve kendisine karşı tanımlarıyla karşılaştırıyor. İdealist felsefenin köklü yanlışlarından biri de, felsefenin toplumsal hayat şartlarıyla bağlantısı ve toplumdaki rolü probleminde görülür.

Felsefenin «tefekür» özelliğini başa koyan ve onun toplumsal hayat şartlarından, toplum sınıfları ve sistemlerinden mutlak bağımsızlığını savunan idealist anlayışa karşı Marxizm felsefeyi toplumu meydana getiren bireylerin ve sınıfların düşünce ve eylem ihtiyaçlarından doğan toplumsal bir fenomen olarak görür.

Toplum sınıflarının ve sistemlerinin, toplumsal düşünen ve eyleyen bir varlık olarak insanın ihtiyaçlarına bağlı olması nedeniyle felsefenin her zaman belirli toplumsal işlevleri olmuştur ve olacaktır; felsefenin problemleri ve görevleri toplum sınıflarının ve sistemlerinin problemleri ve görevleri tarafından belirlenir.

Değişik felsefî görüşlerin tipologisi, toplum sınıflarının ve sistemlerinin tipologisi tarafından belirlenir. Kendi bilincine ulaşmış her toplumsal sınıfın ve sistemin kendi görüşü vardır ve bunun sonu-

cunda da felsefesi vardır.

Çeşitli sınıflar ve sistemler oldukça, felsefî görüşlerin sınıfsal özelliği de olacaktır ve sınıf mücadelesinde çok önemli olarak kalacaktır. Üstelik, sınıf savaşının diğer şekilleri uzun zaman sınırlı kalsa, azalsa da, görüşlerin çatışması sürekli ve gittikçe daha keskinleşmektedir. Anti - felsefe eğilimlerine ve felsefenin sonu kehanetlerine karşın, bilim dışı ve bilime düşman felsefenin rolünün ve öneminin büyümesinin başlıca nedenlerinden biri budur.

Felsefe olmadan ciddî, ideolojik mücadele vermek imkânsızdır. Diğer yanda, ideolojik mücadelenin kanunları amansızdır. Toplum sınıflarının ve sistemlerinin ideolojik mücadelesinin dışında duracak bir felsefeye yer vermezler. İster istemez her felsefe, çatışan ideolojik cephelerden birinde nihayet taraf tutar ve taraf tutma, yazarlarının subyektiv niyetleriyle çelişse bile onların felsefeleri topluma bağlı yerlerini alırlar.

Birçok Batı filozofları gerçekliğe «tefekürle» yaklaşma yahut sosyo - historik yaşayışın pratik problemlerinden kaçınma vaazını vermekle, felsefenin toplumdan bağımsızlığını güvenceye aldıklarını sanırlar. Ama onların felsefelerinin toplumdan bağımsızlığı iddiası baştan sona hayaldir.

Gerçekte toplumdan kopuk felsefe yoktur ve olamaz. Belli bir felsefenin bağımsızlığının ne olduğunu o felsefenin kendisi ele verir.

Felsefe tarihi gösteriyor ki, dünyanın devrimci değişimi için, gerçek toplumsal ilerleme için mücadele veren toplum sınıfları ve onların görüşleri materialisttir. Sosyalizmin ilk ve utopik biçimlerinin materialist felsefeyle doğrudan bağlantısı bir rastlantı değildir. Utopik sosyalizme benzemeyen çağdaş bilimsel sosyalizmin felsefî temeli, dialektik ve tarihsel materializm adı altında bilinen nitelikçe yeni bir felsefe biçimidir.

Bu felsefedeki nitelikçe yeni unsurlar üç başlık altında toplanabilir. Birincisi, dialektik materializm, felsefî düşünce tarihinde ilk kez materializmi tutarlı kılmış, onu yalnız bilgiye ve doğaya değil, toplumsal ve tarihsel hayata da uygulamıştır. İkincisi, dialektiği materialist temele yerleştirmiş, onu doğa, toplum ve bilginin en genel kanunlarının bilimi olarak geliştirmiş ve böylece materializmi mekaniklikten dialektikliğe dönüştürmüştür. Üçüncüsü, felsefe problemlerinin araştırılması ve çözümü için ciddî bilimsel tutum gereğini işçi sınıfının sosyalizm için devrimci mücadelesiyle içten ve organik

olarak birleştirmiştir. Hedefi bilime dayanan felsefî bir görüş sağlamak ve aynı zamanda dünyanın devrimci değişimi için rehber olmaktır.

Dialektik materialist felsefenin bu üç unsuru birbirine dıştan mekanik değil, içten organik olarak bağlıdır. Birbirlerini gerektirirler. Tarihsel materializm, doğrudan Marxist felsefenin dialektik yapısından çıkar ve onun devrimci eylem felsefesi olma özelliği, kaynağını hem materializmde hem de materialist dialektikte bulur.

Dialektik materialist felsefenin bu üç ana özelliği onun tüm idealist ve metafizik felsefeden ilkece apayrılığını ortaya koyar. Demek ki, bu iki felsefenin modern sosyal ve bilimsel - teknik devrime karşı tutumları kökten değişiktir.

İdealist felsefe, kendi bakımından haklı nedenlerle, bu iki bağlantılı devrimde varlığına karşı bir tehdit görüyor; dialektik ve tarihsel materializm ise onlarda en güçlü desteğini buluyor. Dialektik materializm onlarda düşüncelerinin yeni kanıtlarını, yeni problemleri, yeni felsefî sonuçlar için geniş malzemeyi, daha da gelişmesi için, insanların düşünsel ve pratik eylemleri için yepyeni imkânları buluyor.

İdealizmin temsilcileri felsefelerinin şimdisinde ve geleceğinde çöküntüden, soysuzlaşmadan ve ölümden başka birşey görmezlerken, Marxizm, devrimci işçilerin hareketi ve sosyalist toplum sistemi, bilimsel felsefelerine çok daha fazla sorumluluk ve önem vermektedirler. Bu felsefe «bizim en iyi çalışma aracımız ve en keskin silâhımızdır.» (6)

Bütün bunlar idealist ve metafizik felsefenin ve onlarla beraber anti - felsefenin yıkılmağa mahkûm olduğu sonucunu çıkarmamızın nedeni oluyor. Tarihsel açıdan onlar geçici fenomenlerdir. Fakat onlar felsefenin sadece birer şeklidirler ve insanlığın ne ilk ne de son felsefesidirler. İnsanlığın ilk felsefesi materialist ve dialektik felsefeydi. Son felsefesi de o olacaktır —Hegel'in anlamında son olarak değil; tamamlanmış, dünya ve insan üzerinde mutlak hakikate ulaşmış olarak değil; ama felsefî düşüncenin olumlu mirasını yoğuran, tüm bilimsel bilginin ve toplum tarihinin pratiğinin temeli üzerinde zenginleşen ve gelişen açık bir sistem olarak; dünyaya bakışı belirleyen tek bilim, dünyanın bilinmesi ve değiştirilmesi için gerekli bir araç olarak kalacaktır.

(6) Engels, *Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu*, s. 46.

Uluğ Nutku

Anti-Sistem ve Açık Sistem Eğilimleri

*Bir felsefe sistemi
kendi başına ayakta kalamaz*

□

*Felsefenin vaaz olarak verebileceği
tek şey
hiçbir vaaz veremeyeceğidir*

19. yüzyılın ikinci yarısında felsefede başgösteren anti - sistem eğilimi, başlangıcında, genellikle Alman İdealizmi adıyla bilinen son büyük sistemlere bir tepkiydi. İki yönde gelişti ve gittikçe birbirine hasım olan iki çeşit felsefî bakışı oluşturdu. Birinci çeşit akli değerden düşürmekle, diğeri onu yeniden değerlendirmekle işe koyuldu. İdealizmin başlıca güvencesi aklın gücü olduğundan, birinci çeşit felsefî bakış aklın gücünü yadsımaya yöneldi ve bu, insan varlığında toz koparan akıldışı güçlerin mistikleştirilmesi ve kutsanmasıyla sonuçlandı. Bunun, insanlığı aldatmak için faşizmin bir aleti haline gelmesi şaşılacak bir şey değildir. İkinci çeşit felsefî bakış, gücüne olduğundan fazla değer vermekle kendine pek çok zararı dokunan akli yadsımayı değil, düzeltmeyi ve onarmayı seçti.

(*) XV. Dünya Felsefe Kongresine tebliğ (İngilizce), Varna, Eylül 1973. Kongre Protokol Kitabı, s. 97 - 98.

Aklı değerden düşürenler aşırı kurgulara girdiler, çünkü anti-sistem düşünürleri olmaya uğraşırlarken, aynı zamanda anti-bilim düşünürleri olmaya sürüklendiler. Bu eğilimin başlıca örnekleri, bilimsel ilerlemeyle uzlaşmaz mutlak relativizme saplanan historizm; gerçek insan fenomenleri pahasına püritanizmi canlandırmaya girişen fenomenoloji; ve yapayalnız kavramlar, yalancıkdan problemler icat eden existentializm'dir.

Anti-sistem eğiliminin diğer çeşidi, Hegel'in sistemini eleştirmek ve yeniden değerlendirmekle işe başladı. Tamamlanmış bir sistem olmağa kalkışmadan, felsefenin yolunu bilimlerin yolundan geçerek açmaya çalıştı; ve her mutlakçı hakikat düşüncesi, bilimsel araştırmanın yapısına yabancı olduğundan, sonradan dialektik materializm ismi verilen bu felsefî bakış —bu isim bir «izm» olsun diye değil, düşüncelere uygun bir isim gerektiğinden verilmiştir— bireysel, süreksiz felsefelerin karşısında bilimsel özellik, yani süreklilik kazandı. Bir felsefe sisteminin ne olduğu ve ne olmadığı konusunda Engels'in **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu** kitabından alınan şu düşünceleri aydınlatıcıdır: «Hegel bir sistem kurmak zorundaydı ve geleneksel taleplere uygun olarak bir felsefe sistemi bir çeşit mutlak hakikatle sonuçlanmalıydı.»

Asıl anlamında sistem bütünlük demektir; ama obyekt ister dünya olsun, ister insan dünyası olsun, bütünün bilgisine sahip olduğuna iddia etmek, araştırmanın kapılarını bir çeşit mutlak hakikatle kapamaktır. Felsefe bütüne, varlık problemine gözetmeden edemez; aynı zamanda bütünün tamamlanmış bilgisini elde ettiğini de iddia edemez. Fakat felsefe bu problemi yoksayar yahut ona ilgisiz kalırsa, yapacağı en iyi ya da en kötü şey, sırf dilsel-kavramsal tahlillerle skolastik olmaktır. Burada ipucunu gene bilimler verir: felsefenin ilkeleri, eğer onlar üzerinde çalışılacak, geliştirileceklerse, her yeni bilimsel buluşla kontrol edilmeli ve yeniden kontrol edilmelidirler.

Açığa çıkıyor ki, bir felsefe sistemi kendi başına ayakta kalamaz; kendi içinde kapalı, tüketici bir özelliği olamaz; o açık olmalıdır, yani bilimlere açık. Elbette onun bütünlüğü ve tutarlılığı olmalıdır, ama bunlar o kadar genel önşartlardır ki, bunlardan felsefe sistemleri bir yana, günlük konuşmaların biri bile kaçınmaz. Bir sistem için geleneksel talep, onun kendi içinde kapalı olmasıydı. Bugün sistem, bilimlerin elverdiği kadar bütüne bakış olarak anlaşılıyor. O halde,

anti - sistem düşüncesinin açık sistem düşüncesiyle tamamlanması ve yerini ona bırakması gerekiyordu. Bu başarılmıştır.

Dialektik materializmden başka hangi felsefî görüş bunu başarmaya çalışmıştır? Dialektik materializmin kapalı bir toplum için kapalı bir sistem olduğunu ileri süren sahtekâr felsefeden sakınabilirsek ve onun yüz yıllık gelişmesine bakabilirsek, aslî düşüncelerinin yalnız filozoflar tarafından değil, birbirinden kıtalarla ayrılan halklar tarafından sürekli zenginleştirildiğini görebiliriz.

Sözü edilmeğe değer tek başka açık sistem Nicolai Hartmann'ın ontologisidir. Sistem kurma ile problem araştırmayı karşılaştırmayı, ikincisinin obyektiv - ilerleyen özelliğine işaret etmek için bir **leit-motiv** yapan Hartmann, çalışmalarının temelini bilimlerin başarılarında buldu. Sonuçları oldukça değişik olmasına karşın, bu bakımdan onun ontologisinin dialektik materializm ile çarpıcı benzerlikleri vardır.

Burada felsefenin bir bilim felsefesi olması gerektiği ileri sürülüyor; bunu söylemek felsefenin varolmaması gerektiğini söylemekle aynı şeydir. Anlatılmak istenen, felsefenin bilimsel olmasının gerekliliği ve bilimlerin problemlerini yakından gözlemek ve kullanmakla kendi problemlerinin bilim karşısında bağımsızlığını kaybetmeyeceği, daha da bağımsız olacağıdır. Örneği, felsefe insanın mahiyeti yahut varoluşu üzerinde, diğer insan bilimlerini hesaba katmadan, yalnız kendi kavramlarıyla konuşmaya hakkı olduğuna yeltenmemelidir. Existentializm ve felsefî antropoloji bu hataları işlediler ve metafizikleştiler. İnsanı somut tarihsel fenomenleri içinde anlamayı hiç başaramadılar, çünkü onlar insandaki ebedî hakikatleri avlamaya çıkmışlardı.

Felsefenin vaaz olarak verebileceği tek şey hiçbir vaaz veremeyeceğidir. Vaaz vermek ebedî hakikatler gerektirir ve ebedî hakikatler tarihi ve ilerlemeyi yadsırlar. Bir felsefî hakikat ebedîliğe değil, tarihsel kalıcılığa yönelir; yani o kendisinden sonra, dört tarafı kapalı bir sistem olmadan, kendisini eleştirecek olan başka bir hakikat için tarihsel kalıcıdır. Dört yüzyıl önce Galilei bunu fizikte başardı ve onun gösterdiği hakikatler tarihsel kalıcı oldular. Felsefenin aynı yöne dümen kırmamasından bu yana henüz bir yüzyıl geçmiştir.

Naci Çelik

Ümit Kaftancıoğlu'nun Roman Yazması Dolayısıyla Şikâyet

□

*Edebiyatımızda yeni bir enstitülü
fenomeni oluştı*

■

*Ümit İlhan Kaftancıoğlu'nun
bütün bilgisini, bütün görgüsünü ortaya döküp
son derece içten, samimi
bir eser meydana getirdiği teslim edilmeli*

■

YAZAR

Asıl adı Garip Tatar. 1934 Kars doğumlu. Köy Enstitüsü çıkışlı. İlkokul öğretmenliği ve ortaokul öğretmenliği yapmış. «Türlü soruşturmalardan sonra öğretmenlikten» ayrılmış. TRT'de görev verilerek ödüllendirilmiş. Necatigil'in «İsimler Sözlüğü»nde Kaftancıoğlu, Ümit İlhan maddesini oluşturuyor. «Dönemeç» adlı uzun hikâyesine 1970 TRT Büyük Ödülü veriliyor. O zamandan bu yana ikisi roman, ikisi folklorik araştırma dört kitabı büyük bir yayınevince yayınlanıyor.

Biz burda geçtiğimiz ay yayınlanan «Tüfekliler» adlı romanından söz etmeden önce, şu yukardaki biyografinin bazı özellikleri üzerinde durmak istiyoruz.

İlki, Garip Tatar'ın nasıl Ümit İlhan Kaftancıoğlu olduğu gerçeğidir. Tabii bunun gerçek hikâyesini biz bilemeyiz. Bilemediğimiz gerçek; Kars'ın Hanak ilçesinin Saskara köyünde doğan, okula başlamadan okuma - yazma öğrenen Garip Tatar'ın ilkokulda mı, Köy Enstitüsünde mi, öğretmenliğinde mi, TRT'ye girerken mi yoksa büyük ödüle katılırken mi Ümit İlhan Kaftancıoğlu olduğu gerçeğidir. Ama Garip Tatar'ın Ü. İ. Kaftancıoğlu oluşu ve bir iki kitabından sonra, kitapların içinde tekrar Garip Tatar adının «asıl adı» olarak belirmesi kesin bir olguyu, kesin bir gerçeği ortaya koymaktadır. Bu gerçek, açık bir değişmenin, sınıf atlama özентisinin şanlı köylü adından «edibane» münevver adına değişiminde seziliyor. Çobanın ağa kızıyla evlenmek istemesi gibi.

İkincisi, yıllar sonra Enstitülü yeni bir yazarla karşılaşmamızdır. Köy Enstitülerinin belki en son kuşaklarından (kalıntılarından) birinin de edebiyata, yazıcılığa yönelmesi olgusu aslında sosyolojik ve hatta psikolojik birtakım araştırmaları gerektirecek niteliktedir. Öğretmen yazarların, özellikle Enstitülü yazarların edebiyatımızda açtığı yaralar henüz tamamiyle iyileştirilmeden yenilerin çıkagelmesi, sanırız eleştirmenlerin işini hayli zorlaştırmaktadır. Sanki Makal örneği, Baykurt örneği olmamış gibi, bunca zaman sonra Garip Tatar da alkışlarla karşılandı ve üstelik ödüllendirildi, paralandırıldı. Böylece edebiyatımızda yeni bir enstitülü fenomeni, eskisinin hızı ve aldatıcılığında değilse de, oluştu. İşte biz bu fenomeni, son kitabı «Tüfekliler»le irdelemeye çalışacağız.

ÖZET

Karslı Raskolnikov Fevzi, Yozgatlı Remzi, Muğlalı Özcan, Sivaslı Mahmut, Çankırlı Şevki, Gümüşhaneli Dursun, İzmirli Ekrem, Çorumlu Satılmış... Enstitü çıkışlı bu öğretmenler günlerden bir gün, 1958'ler, Mardin'in Derik ilçesine atanırlar. Yollukları verilmemiştir. İki - üç ay da maaşları gelmeyince sefil olurlar. Şurdan burdan borçlanırlar. Devletten, hükümetten şikayetçidirler. Fevzi, herhalde Garip Tatar'dır, çevreyle, insanlarla ilgilenmeye başlar. Bir de bakar ki ağalar vardır, birbiriyle çatışan. Çocukları da kendisinde öğrenci. Onlar aracılığıyla ağalara yaklaşıp, gider gelir olur. Biri demokrattır ağaların, biri halkçıdır. Kitap bu ağaların çatışmasıyla ve daha çok öğretmenlerin birbirleriyle şakalaşmasıyla sürüp gider. Kimisi evlenir.

Kimisi âşık olur. Kimisi kaçakçılık yapar. Yıllar yılları kovalar 1973'lere gelinir, ağalardan biri, sonra öbürü öldürülür. Öğretmenler de 15 yıllık bir konaklamaktan sonra ayrı ayrı yerlere sürülürler. Kitap da böylece biter.

YORUM

Gerçekte meselenin aslı şu: Ümit Kaftancıoğlu, 1957'de Cıvuz Köy Enstitüsünü bitirip, Mardin'in Derik ilçesine öğretmen gelmiş. Orda üç yıl öğretmenlik etmiş. Yıllar sonra o öğretmenlikten iki üç ağa adı ve biraz da kürtçe lâf arta kalmış. Son yıllarda 1973'te, o ağalardan biri de öldürülünce ki milletvekili ağa olduğu için gazetelere geçti, bu işin aslını astarını ben bilirim diyerek kaleme sarılmış. Tabii meselenin hayli dışında olduğundan ve de kendinden «vatan kurtarıcılık» beklendiğini vehmettiğinden bol söylevli, bol siyasetli bir roman yaratmış. Hem de, «50, yılda devletin adını duymayanlar, karnı ekmek görmez, dili dişi dönmez, kumlar, çakıllar, akrep-ler, yılanlar içinde sürünenlerin destan»ını yazar, Tabii kapak arkasında yazılanlar yazıcıyı bağlamaz. Ama içinde yazılanlardan da yayınevi sorumlu değildir ya...

TAHLİL

«Tüfekliler»de üç odak noktası var. 1) Ağalar. Romanın asıl yazılış nedeni olması gereken, ama ağırlığı olmayan yanı, 2) Öğretmenler. Asıl konuya sadece vesile olması gereken ama üstünde asıl konudan daha çok durulan odaklaşma, 3) Yazar. Elden geldiğince kendini hissettirmemesi gereken, ama her lâfın altında ortaya çıkan, roman hilesi.

Evet. Romanın aslî kişileri olan ağalar ve ağalık düzeni (ki bu özeldir. Doğuya ilişkindir.) gazete haberinden yola çıkıldığından, gerçek olduğu halde, yaşanmış olduğu halde, yazıcısı tarafından canlandırılmamış ve ölçü açısından magazin gazetelerinin makale seviyesini aşamamıştır. Necimoğlu ve Abdürrahim Türk ağalar, yapay ve sığ bir gerçekçilik yüzünden romanlaşmamış, insanî dramları işlenememiştir.

«Abdürrahim aydın birisiydi. Yılda birkaç kez Avrupa'ya ayak atıyordu. Görgüsü vardı. İnsanlık duyguları yüksekti. CHP'nin Mardin'deki kalasıydı. 1950'den bu yana CHP, Mardin'den bir tek milletvekili çıkarıyorsa, bu kazançta, Abdürrahim'in payı büyüktü. Belki tek başına etkendi. Abdürrahim'in çok sayıda köyü vardı, sayısı gittikçe de artıyordu. (...) Aslında CHP'nin eski

yapısı, tarihsel, sosyal zorunluluk nedenleriyle, aydınlardan, yüksek bürokratlardan, eşraftan, ayandan, ağalardan oluşmaktaydı...» v.b. (s. 49)

«Seçim yardımı adı altında, Necimoğlu'na bol bol para veriliyordu. Herkes bu parayı Necimoğlu alıyor sanıyordu. Oysa bu paranın alınmasında, önce AP, sonra AP kesenkes bir baskıcıydı, aracıydı, daha daha AP bu parayı kendisi alıyordu.» (s. 257)

Bu niye böyledir? Çünkü yazıcı, ağaya bir toplumsal olgu olarak yaklaşmıyor, bir düşman bir hasım gibi yaklaşıyor. Tıpkı, romanındaki kahramanı gibi. Abdürrahim ağa, çocuklarını eğiten öğretmenlere saygı duyarak, onları şatosuna yemeğe çağırır. Öğretmenler yerler içerler, sonunda da, «Ağam ne yalan söyleyelim, biz ağaları sevmeyiz» derler. (s. 61) İşte bu sebepten, ağa meselesine romancı olarak yaklaşılmadı mı, ağalar yenilip içilmekte, «roman konusu» olamamaktadır.

«Tüfekliler»de ağırlık verilen, çok yer ayrılan öğretmen meselesi de, aslında Ümit Kaftancıoğlu'nun fazla eselememesi gereken, geçiştirmesi gereken bir konudur. Ama ne yazık ki bir tür «ilerici» öğretmenin sefaletiyle bir kere daha karşılaşırız bu romanda. Hem de sadece bir öğretmenin değil, birkaçının birden. Önce örnekleyelim:

«On gün okul yoktu. Öğretmenler, Fevzi kaldı bomboş. Bazı memurlar çekip gittiler Mardin'e, Diyerbakır'a. Onların parası vardı. Her biri para alıyordu açıktan. Tarımcısı, sağlıkçısı, nüfuscusu, maliyecisi. Öğretmen kimden ne alacaktı. Kim ne verirdi öğretmene.» (s. 33)

Demek öğretmene açıktan birkaç kuruş gelse, bir yönüyle rahatlayacak, para derdinden kurutulacak. Yukardaki satırları başka nasıl yorumlarsınız? Töb - Der yazıcı hakkında soruşturma açmalı.

«Neden sonra şöför açıkladı köyün adını. Dırfıs,» sesli ve sessiz ossuruk» demekmiş. Artık tut tutabilirsen Remzi'yle Özcan'ı. Şevki de katıldı.» (s. 37)

«— Ulen göbel, geldik geleli hangimiz doyasıya et yedik? Bir lahmacundan başka karnımıza et girdi mi?

— Anladık olan, sana açıkla diyen oldu mu?

— Sus ulan oğlum, Mahmut doyasıya et yiyecek. Korkusu var, kötü bir anlam verirler de etten olur..

Mahmut bir tekme vurdu Remzi'ye. Keçelere serilmiş Kürtler güldüler.» (s. 51)

Yukardaki sahne, çağrılı olarak gittikleri ağa şatosunda öğretmenler arasında geçiyor. Bu da, sebebi! «Ne yapsınlar milli eğitim hiç bir zaman öğretmenleri doyurmamıştı, doyurmayacaktı. Onlar da ister istemez bir ağanın kapısında doyacaklardı» (s. 59).

«Ne namazı canım, böyle sözü ağzına almayın. Bu işle kırk yıldır anam atam ilgilenmemiş, köy enstitüsünde adını bile aldırmadılar ağzımıza (...)

Din konusunda hepsi birdi... Hiç biri bir şey bilmezlerdi. Remzi de Mahmut da, Boyacı da. Fevzi'nin bilgisi vardı. İlle uygulama yoktu. (...) Fevzi, teravih saatini kaçırmıştı. Yarısında ulaştı. Mahmut'la Özcan'ın arasına girdi. Ellerini kaldırıp dudaklarını kıpırdattı, yallah, yat kalk! Namaz dediğin ne? Fevzi az önce namazını da kılmıştı, abdestini de almıştı. İlle, Melina'yı gözünün önünden uzak tutabilirse, şu eğlenceye katılacaktı. Söz edecekti. Mahmut bir dümsük atıyordu Şevki'ye. Şevki, Boyacı'yı dürtüklüyordu. Belki «ha ha» ediyordu. Allahü ekberlerin arkasından. Özcan güzel bir sövgü sıralıyordu. Mahmut karşılık veriyordu, yallah!.. Kapanıyorlardı. Kalkıyorlardı, bir daha Fevzi hiç namaz kılmamıştı. Bilmiyordu niçin kılındığını. Bilmek de istemezdi.» (s. 163, 166)

Bu bölümlere iyi niyetli bir itirazda bulunursak, Kaftancıoğlu'nun böyle giderse onun sılaya varamayacağını söylemeliyiz. Romanın olumlu kahramanlarını, bir İslâm ülkesinde halkın dinsel inançlarıyla alay ettirmek çok tehlikelidir. Ayıptır. Hele şöyle bir amacınız varsa: «Fevzilerin, şu bir avuç öğretmenin amacı, bu ülke, bu yurt, şu insanların hepsinin mutlu olması, acıya, açlığa, kıtlığa, varlığa, gelirse eşit olarak katılıp, katlanmasıydı. Belli bir düzeyde eşitlik sağlanmıyordu.» (s. 217)

Ümit Kaftancıoğlu'nun, «Tüfekliler»in öğretmenleri işte bunlar. Vatan kurtaranlar işte bunlar. En yiğitleri Fevzi öğretmenin başından bir soygun olayı geçiyor ki, orası özetlenmeden geçilemez.

Öğretmen Fevzi, yaz tatilini geçirmek için otobüse atlayıp memleketine yollanır. Dağ başında bir kavşak, eli silâhlı soyguncular tarafından tutulmuştur. Bütün yolcular aşağı indirilir. Soyguncuların reisi yolcuları tek tek sorguya çekmektedir.

«Sıra Fevzi'ye geldi:

— Adın, soyadın!

- Fevzi Işık.
- Işın?
- Öğretmen.
- Paran var mı?
- Var.
- Kaç lira, çıkar!
- Yüz liram var, beş lirayı kamyonu verdim. Gerisi beni Kars'a ancak götürür.
- Öyle bir şey sormadım. Uzatma! Ona para denmez. Yüz lirayla öğretmenlik yapmaya utanmıyor musun? O para seni götürür mü?
- ...
- Al şu elli lirayı. Al da şunu bil, yardımla ayakta durulmaz. Öğretmenler adam olsa bu ülkenin altını üstüne getirirler. İlle siz de bize benzediniz, şu politika soysuzluğuna bulandınız. Sesiniz çıkmaz oldu. İşleyin çocuklarınızı, çevrenizi. (...) Benim öğretmenlere saygım var. Bu ülkede eli öpülecek, saygı duyulacak öğretmenler var. Eğer onlar da hep senin gibiyse yandık biz. Daha çok soygun yapmak zorundayız. Bir tek senin gibisi için öğretmene dil uzatmam, el kaldırmam! Bunu yapmam! Benden bütün öğretmenlere saygı, sevgi! «Binbaşı» dersin bilirler. Söyle bütün öğretmenlere görevlerini bilsinler, yapsınlar!»
- Binbaşı soyguncu daha sonra Fevzi öğretmenin tahta bavulunu açtırır. İçinden bir kaç küçük kitap çıkarır.
- «— Kim bu yazar?
- Yaşar Kemal.
- Ne yazmış?
- Keçi sakallı Abdi Ağa'yla İnce Memet adlı bir eşkiyanın çatışmasını.
- Binbaşı uzun uzun güldü:
- Sonra kim üstün gelmiş?
- İnce Memet.
- Benden selâm söyle Yaşar Kemal'e, beni de yazsın.»
- Soygun bittikten sonra Binbaşı bütün yolcuları sıraya sokar ve
- «— Benimle birlikte söyleyeceksiniz şimdi! Hep birlikte söyleyeceksiniz. Dikkat!
- Bütün,
- Bütün!
- Soyguncuların, sömürücülerin,

- Soyguncuların sömürücülerin!
- Ağaların, yalancı demokrasi babalarının,
- Ağaların, yalancı demokrasi babalarının!
- Kapitalistlerin, emperyalistlerin,
- Kapitalistlerin, emperyalistlerin!
- Kökü kurusun,
- Kökü kurusun!

Gümbürtü, bağırıtı, marş, terimler, sözler dereleri doldurdu, Fevzi'nin de gönlünü. (s. 108, 114)

İşte Garip Tatar'ın seviyesi budur! Enstitülü yazıcının idraki budur! Suç onlarda değil. Onları alkışlayanlarda, arkalayanlarda. Niçin uyarılmıyorlar, niçin bu çıkmaz sokaklara özellikle itiliyorlar? Bu da sosyolojik bir araştırma konusu.

Bütün bunlardan sonra geriye, roman hilesi dediğimiz, yazar hikmetleri kalıyor. Hakiki romancı hakiki romanda ikide bir ortaya çıkıp nutuk çekmez. Hele orta malı olmuş, sloganlaşmış sözler ederek kendini gülünç düşürmez. Ümit Kaftancıoğlu'nun önceki kitabından sonra, ki onlarda ortalama köy hikâyesi seviyesi tutturulmuştu, böyle birdenbire parlak siyasal görüşünü gelişigüzel kullanması, sanırız genel olarak Ecevit, özel olarak İsmail Cem yönetiminden aldığı hızla olsa gerek.

Yazarın müdahalesine örnek, kitabın bütünü olduğu için ayrıca sayfa sayfa belirtmek gereksiz.

290 sayfalık «Tüfekliler»de daha başka şeyler de anlatılıyor. Kürtler anlatılıyor. Terkedilmiş, unutulmuş Kürtler. M. Kemal devrimlerinin yetişemediği yöreler, Ermeniler, Yezidiler anlatılıyor. Rüşvetçi memurlar, yüksek politikacılar, subaylar anlatılıyor. Ezenler, ezilenler anlatılıyor. Vatan nasıl kurtarılır, o anlatılıyor. Ve daha not edemediğimiz nice büyük meseleler anlatılıp, hallediliyor.

Yalnız ufak bir ayrıntı unutulmuş «Tüfekliler»de: ROMAN. Bir de o olsaydı, dört dörtlük bir edebiyat olayıyla karşı karşıyaydık.

Bütün bu yazdıklarımız bir yana, Garip Tatar ve Ümit İlhan Kaftancıoğlu'nun bütün bilgisini, bütün görgüsünü ortaya döküp son derece içten, samimi bir eser meydana getirdiği, teslim edilmeli.

Bir öğretmen gerçeği, bir öğretmen - yazıcının görüş açısı böylesine aslına uygun yazılamazdı.

Taylan Altuğ

"Namuscular"

Ölümünden sonra Kemal Tahir'in ardında bıraktığı çalışmalardan «Namuscular», Malatya Notları'nın ilki olarak yayınlandı. Türkiye'li insanın törel ve ahlâkî derin köklere sahip namus probleminin analitik bir tasvirini getiren; bu yöndeki bozuklukların temelini genel toplumsal yapıya bağlı olduğunu ısrarla belirten «Namuscular», namus uğruna hapse düşen Anadolu insanının bu sosyal dramı üzerine gerçekçi ve spesifik açıklamalar getiren bir çalışmadır. Belgesel ve otantik bir kavrayışla yapılandırılan muhteva, Türkiye sosyal gerçekliğinin insanî veçhesine dair kalıcı doğrular, görünümeler ve sahici, somut insan ilişkilerinde yaşayan «gerçek»i içinde barındırmaktadır. Hapisane içi yaşamının ayıksı, gerilimli, kısıtılmışlık tüten atmosferinde birbirleriyle ilişkiye giren insanların içerdeki ve dışardaki dramalarını kendilerine has duyarlılıkları, tavır almaları, yapıp - etmeleri, düşünce ve istekleri çerçevesinde bütünsel olarak ve içinde yer aldığı sosyo - ekonomik şartların belirleyiciliğinde yansıtan «Namuscular», eldeki işlenmemiş ham haliyle de öz'e ait belirli bir romansal fonksiyonu yüz akıyla yerine getiren bir çalışmadır.

Romanın baştaki 1973 tarihli 80 sayfalık işlenmiş bölümü, Kemal Tahir üslûbunun özgün yükselimiyle ve usta işi bir roman mîmarisini gerçekleştirmeye yönelik tavrıyla, ulusal bir roman estetiğine (elbette bütünüyle yazarın kendi yaratış bilgi ve ustalığının bir tezahürüdür bu) ait olgun bir önsöz olmasının yanı sıra; gerçekliğin roman biçiminde dilsel olarak yeniden kuruluşundaki zorlu çabayı ve ciddiyeti kabulün zorunluğuna bir defa daha dikkati çekmektedir. «Ne yazarsam roman olur» edasının gündelik geçiciliğine karşılık, estetik kalıcılıktaki önemli payına işaret etmektedir. Metnin 1945'lerde yazılmış ilk ve uzun şekli de kendi başına ele alındığında, notçu ve derlemeci biçimiyle, Anadolu insanının geleneksel mihraklarından biri-

ni oluşturan namus meselesinin yanısıra, din problemini (niteliği önemi, etkinliği ve işleyişi), hapishane gerçeğini, anadolu kadınının gerçeğini, Şeyh Sait isyanını vb. belirli bir anlatı düzeni içinde vermektedir. Romanın bu biçimindeki artistik çaba, Kelleci Memet'in ilk bölümlerindeki obiekтив diyalog ve mahpusane tasviri gibi unsurlarda karşılığını bulmaktadır.

«Namuscular»ın ilgi çeken bir yönü de, romanın dolaysız otobi-yografik unsurlar, veriler taşıyor olması ve Kemal Tahir'in kişiliğine, öznel yanlarına, belirli bir zaman kesitindeki fikrî yapısına dair sıcak açıklamalar getiriyor olmasıdır. «İstanbul» gazeteci Murat'ta kendini dışlaştıran yazarın hapisane yaşantısı içinde kendi insanî yapısına ait berrak çizgiler çektiği sayfalar, o zamanki hem sosyalist hem de Cumhuriyet aydını düşüncesiyle gerçeklere yaklaşımı, bu çerçevede Şeyh Süleyman Efendiyle mahpus önünde giriştiği «din münakaşası»nın naiv sıcaklığı, kitapları, şiir sevdası, mahpusların yardımına koşan, saygı ve sevgi uyandırıcı alçakgönüllü davranışlarıyla, irdeleyici, şüpheci tavır ve bakışıyla insan Kemal Tahir'in canlanışına tanıklık ederlerken, yaşayan güçlü bir roman dünyasına ve bu dünyanın insanlarına bir başka boyut da eklemektedir.

«Namuscular»ın önemi, genel olarak Anadolu insan gerçeğine ilişkin dolaysız, somut veriler taşıyan bir roman oluşunun yanısıra; özel olarak da Kemal Tahir'in romancı yönüne ışık tutan, onun uzun bir birikimin sonucu olan kendine has roman anlayışına ve estetik çabasına ve bir dilsel kuruluş olarak roman alanında varetteği değerli üslûp yaratışına girme yolunda karşılaştırmalı bir kavrayış da veriyor olmasıdır.

«Namuscular», yaşayan Kemal Tahir dünyasının canlı, dinamik bir kıvılcımıdır, anıtsal bütünlüğün mütevazı bir parçasıdır.

JACK LONDON

DEMİR ÖKÇE

Şemsa İlkin'in türkçesinden

ODA YAYINLARI

Ömür Candas

Zor Kullanmak

*Oysa ilerici ve devrimci güçler,
zor kullanma karşısında bir süre gerileyebilirler,
ama
yok olmaları söz konusu değildir*

*Bilimsel olarak saptanmış bir amaç,
gerçekleştirilmesi doğrultusunda
hiçbir gelişmeyi barındıramaz içinde*

Zor kullanmak, ilke olarak değilse de, araç olarak, siyasal ilişkiler içindeki yerini daha uzun süre koruyacağı benziyor. Ulusal ve sınıfsal sınırlarıyla belirlenmiş ve özgürlük açısından hiç de eşit olmayan düzeylerde yaşayan çağımız insanı için, bu durumun yadırganacak bir yanı bulunmamalı. Kaldı ki siyasal ilişkilerde, zor kullanmanın bir araç olarak değeri, toplumların tarihsel gelişimleri açısından da umutsuzluğa düşürecek bir nitelik taşıyor. Silâhlanmanın, büyük kitleleri çok kısa bir süre içinde toptan yok edici bir düzeye ulaşmış olması bile, insanların kendi varlığına sahip çıkması ve kendini belirlemesi yolunda, daha geniş özgürlüklere kavuşmak için girdiği çabaları engelleyemiyor.

Zor kullanma sorununun ülkemiz açısından da güncellik kazanması, bu konuya zaman geçirmeden ve önemle eğilmeyi gerektiriyor. Bazı olayların, belli birtakım sorunların daha kolay açıklanmasına ve kavranmasına elverişli ortamı yarattığı bir gerçektir. Bu bakımdan, zor kullanma sorununun sığağı sığağına ele alınıp irdelenmesindeki yararı ayrıca vurgulamamız gerekir.

Zor kullanmanın, yalnız niceliksel birikimlerin niteliksel değişime dönüştüğü devrimlerde değil, sınırlı gelişmelerin söz konusu olduğu evrim süreçleri içinde de bir araç olarak yeri olabilir. Üstelik evrim sürecinde, zor kullanmanın etkinliği, umulmadık ölçüde büyük de olabilir. Ama bu etkinliğin değeri ne olursa olsun, evrim sürecinde tarihsel doğrulanmanın kısa sürede gerçekleşmemesi, amaçla araç arasında bir gerilime yol açacak ve ortaya bir ahlak sorunu çıkarmaktadır.

Soyut düzeyde ele alındığında, araçla amaç arasında bir etkileşim olduğu hiçbir zaman görmezlikten gelinemez. Hatta araçlar çoğu zaman amacı da büyük ölçüde etkileyebilirler. Ne var ki zor kullanma konusunda, ahlak sorununu yalnızca araçla amaç arasındaki soyut ilişkilere indirgemek, bizi hiçbir sonuca götürmez. Siyasa alanı gibi bir somut ilişkiler alanında, soyut temellere oturulmuş ahlâk kurallarının hiçbir geçerlik taşımadığı açıktır. Bu bakımdan araçla amaç ilişkisini, tarihsel konumu içinde ele almak gerekir. Ancak o zaman soruna, ilerici ve devrimci güçlerle, tutucu güçler arasındaki ilişkiler açısından bakılabilir. Siyasal ilişkiler bu açıdan ele alınca da, bir araç olarak zor kullanmanın karşısında olanın, onu olumsuzlamaya çalışanın, neden tutucu güçler olduğu ortaya çıkar: çünkü tutucu güçlerin yenilgileri, bir daha geri gelmemek üzere yok oluşları demektir. Oysa ilerici ve devrimci güçler, zor kullanma karşısında bir süre gerileyebilirler, ama yok olmaları söz konusu değildir. Bu yüzden de tutucu güçler, zor kullanmayı, bir araç olmaktan çıkarıp, siyasal ilişkilerde temel belirleyici durumuna yüceltirler. Zaten amaç bir kez toplumların gelişmesini geciktirmek ve engellemek olduktan sonra, bu ister zor kullanarak yapılsın, isterse barışçı yollardan, ahlak açısından hiçbirşey fark etmez. Bu nedenle de tutucu güçler, siyasal ilişkilerdeki araç sorununu soyut bir biçimde ortaya sürmekten kaçınmazlar. Bu alanda ahlakın temel sorununun, amaç sorunu olduğunu değil, bir araç sorunu olduğunu belirtmeyi seçerler. Bu konuda barışseverlerle hümanistlerin yardımını sağlamaları da zor olmaz.

Gerçekçi bir sonuca ulaşabilmek için, amaçla araç arasındaki ilişkiler, soyut olarak değil, belirlenmiş bir tarihsellik içinde, güdülen amaçlar açısından ve somut ele alınmalıdır. Böylelikle, gerçekle ilintisi olmayan amaçlar güdüldüğü, ya da tarihsel gelişme karşıt bir yol izlendiği zaman ahlaka aykırı araçlar da kullanmak zorunda kalındığı kolaylıkla görülür.

İlerici ve devrimci güçlerin, zor kullanma durumunda karşılaştıkları ahlak sorunu, bu aracın zorunlu olup olmadığında düğüm- lenir. Çünkü ahlak, bir bakıma «insanların yolu olan ve gittikçe yükselen bir yolda, kendi kenidini gerçekleştiren tarihten» başka birşey değildir.

Bir aracın zorunlu olup olmadığını saptamak için, önce amacın niteliğini saptamak gerekir. Eğer amaç zorunlu değilse, aracın saptanmasında başvurulacak kanıtlar da bir safsata olmaktan öteye gidemezler. Bu nedenle ilerici ve devrimci güçler, toplumun tarihsel gelişmesinin bir uğrağı olarak, her eylem içinde, amaçlarını bilimsel bir temele oturtmaya çalışırlar. Tarihsel gelişme içinde eylemleri nesnel bir zorunluluk taşıyorsa, ilerici ve devrimci güçler bu eylem içinde, bir araç olarak, zor kullanmaya başvurabilirler. Bu davranışları, tarih tarafından doğrulandığı ve amaçla araç arasında zorunlu bağlantı çözülmediği sürece, ahlak açısından da bir çelişki ortaya çıkmayacaktır.

Burada, amacı belirlemede, zor kullanmanın *bir araç olarak değil, bir etken olarak* kabul edilmesindeki sakıncalara da değinmek gerekir. Çünkü zor kullanmak, amacı belirlemede nesnel bir zorunluluk olarak da görülebilir. Böyle bir kabul, giderek, zor kullanmayı, tarihsel gelişimde *temel etken* sayma eğilimine de sapabilir. Siyasal olaylarda, amacın gerçekleştirilmesi açısından, amacı belirleyen temel etken olarak, zor kullanmanın, sık sık raslanan bir yanlış olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Bilimsellik açısından yapılacak böyle bir sapmanın, uzun ya da kısa bir sürede tarih tarafından olumsuzlanacağı açıktır. Tarihsel gelişim tarafından doğrulanmayan bir amaç ise, araç olarak ne kullanırsa kullansın, ahlaksal bir çelişkiden kurtulamaz.

İlerici ve devrimci güçlerin, siyasal amaçlarını saptarken, bilimsellikten sapmamaya çalışmasının nedeni budur: bilimsel olarak saptanmış bir amaç, gerçekleştirilmesi doğrultusunda hiçbir gelişmeyi barındırmaz içinde.

Siyasal alanında amaçlar saptanırken, zorunluluklarla neden-

selliklerin doğru olarak belirlenmesi de gerekir. Çünkü bir durumun çözümlenmesinde ve bilimsel bir bileşime varılmasında, zorunluluk ve nedensellik, tarihsel koşullarından soyutlandı mı, yeni saptamalara yol açabilir. Tarihin bir anındaki zorunluluklar, bir başka anı için yalnızca bir nedensellik olabilir. Bu bakımdan bir toplumun tarihsel gelişiminin belli aşamasında zorunluluk olan nedenleri, bütün toplumların tarihsel gelişimlerinin her anında değişmez saymak, doğmacılığa yol açtığı gibi, siyasal ilişkilerde ortaya çıkacak amaç - araç ilintisinde, insanlık adına üzücü sonuçlar da doğurabilir.

Öyleyse, siyasal amaçların saptanmasında, zorunluluğun mu, nedenselliğin mi yer aldığını iyice belirlemeliyiz. Çünkü bilimsellik, kavramların tarih içinde de diyalektik bir gelişim gösterdiğini bilmekle başlıyor. Doğmatik saptamalar, araçta da amaçta da yanlış belirlemelere varacağı için, tarihsel bir doğrulanmaya hak kazanamazlar.

ma
ya

Yayınları son 50 yılın en önemli kitabını sunar:

□ Georgi Dimitrov

FAŞİZMİN YARGILANMASI

«Leipzig 1933»

□ Mahkeme tutanakları —Belgeler— Hapisane günlüğü— Mektuplar

□ Yüzyılımızın en büyük tarihi duruşması

□ **YENİ ÇIKTI**

Yönetim yeri : Ankara cad. Konak Han 43/4

Cağaloğlu — İSTANBUL

Ömer Faruk Toprak'ın hikâyesi

Sıkıyönetim

Bardaktan bir yudum daha aldı. Biraz önce, göğsünde duyduğu sıkıntı gitmiş, damarlarında hızlı bir akış başlamıştı. Cıgarası, kül tablasında yarıya değin yanmış ve sönmüştü. Gözleri, etajerin üzerinde biraz eğri duran yağlıboya tabloya gitti. Genç kızın yüzü, üç ayrı mavinin karışımından oluşmuştu. Bir adım geriye çekilerek, öyle baktı. Kızın gözleri, saçları, biraz da ağzı, bitmemiş bir hüznün karanlık aynada ilk görünüşü gibi geldi ona.

Yanındaki sandalyeye çöktü. Pencereyi aralayıp, dışarıyı dinlemeye koyuldu. Başı dönüyordu. Dışardan gelen serin hava, gecenin kokusu ile yüklüydü. Uzaktan, otomobillerin motor sesleri geliyordu aralıksız. Bardaktaki son konyağı da yudumladı. Yorgundu, fazla içki-liydi, uyku göz kapaklarını bastırıyordu. Alnı uyuşmuştu. Hiç birşey düşünmüyordu. Resimdeki mavi yüzlü kız uzaklaştı. Birden içinden, korkunç önseziler, birbiri ardı sıra geçip gitti. Gözlüğünü çıkarıp, bıraktı masaya. Sonra radyatöre tutunarak ayağa kalktı. Biraz önceki baş dönmesi, uyku ile birlikte alnına çökmüş, onu yatağa çekiyordu. Güç-lükle soyundu. Pijamasını giydi, ışığı söndürüp uzandı. Karanlıkta boş-luğa düşer gibi, sanki çıplak bir dağın yamacına iniverdi.

Bir düş karanlığına indi ağır ağır. Kısık bir lâmba ile aydınlandı ortalık.. Bir pencerenin önünde oturuyordu. Dışarıya, ölü bir ışık ya-yan sokak fenerine, ara sıra oradan geçen insanlara bakmaya koyuldu. Alnında bir ışık vardı. Ama ölgün, ürkek, Küçücük ışığın aydınlattığı Chopin'e ilişkin bir tabloydu karşıda.. Sonra yitiverdi Chopin. Birden sert bir cisimle vuruldu pencereye. Cam kırıldı. Geriye çekileyim de-di. Çekilirken uyandı.

Kapının zili, ürpertici bir biçimde çalıyordu. Birtakım konuşmalar vardı kapının önünde, Bir odunla ya da bir demirle vuruluyordu kapıya sanki. İlk hamlede doğrulup kalkamadı. Son bir gayretle kalkabildi yataktan. Elektriğin düğmesini el yordamı ile buldu. Gözleri açılmıyordu. Duvara tutunarak yürüdü. Hole vardığı zaman, gürültü daha da arttı. Kapıya yükleniyorlardı Açınca, asık yüzlü bir kalabalıkla karşılaştı. Üç erin tomsonları kendisine çevrilmişti. Dört sivil adam, bir Yüzbaşı, üç er içeriye girdiler. Erlerin biri kapıda kaldı. Siviller odalara dağıldılar.

Çetin Ozan, parmaklarıyla gözlerini bastırdı. Göz kapakları yanmıyordu hâlâ.. Ayağına bir pantolon çekti, ceketini giydi. Çevresindeki yabancı yüzlere tekrar baktı bir ara. Sivillerin dördü de, zor dizginlenen bir hiddetin titreşimi içinde idiler. Onlarla karşılaşan herkes suçluydu. İnsanlara karşı, o kadar belirgin bir kızgınlıkları vardı.

Solgun yüzlü Yüzbaşı sordu:

«Evde sizden başka kimse var mı?»

«Hayır..»

«Evli değil misiniz?»

«Evliyim, eşim iki gün önce İzmir'e gitti.»

Eli cıgara paketine gitti. Yüzbaşı'ya uzattı. Teşekkür etti, almadı. Çetin Ozan yaktı, bir soluk çektikten sonra, yanan gözlerini tekrar oğuşturdu. Radyonun üstündeki saat ilişti gözüne: Üç'e on vardı.

Siviller, öbür odalardan aldıkları kitaplarla geldiler. Masanın üzerine yayıldı hepsi. Bunların arasında Malraux'un (Umut) unu, Steinbecken (Bitmiyen Kavga) sını gördü ilkin. Bazı kitaplar, salt kırmızı kapaklı olduğu için ayrılmıştı anlaşılan. Kenara kayan birinin adını okudu: «Savaş Türküleri : imza Kerim Yund». Kitaplarının arasına nasıl karıştığını bile anımsamıyordu. Nerden gelmişti? Kim vermişti?

Erler de odaya döndüler:

«Saklanan biri ya da silâh bulamadık komutanım.»

Sivillerden biri söze karıştı:

«Banyoya, karyolanın altına baktınız mı?»

«Baktık, yok!»

Yüzbaşı, işine karışılmış gibi tedirgin, soru sorana baktı:

«Size ne buldunuz?»

«Sol kitapları topladık..»

Çetin Ozan, iyiden iyiye uyanmıştı. Ama gözlerindeki acı geçmemişti. Evde arama yapanları konuk sayıyordu bir bakıma. «Sen in-

san ol, karşıdakiler kaba davransalar da, insandırırlar onlar da..» düşüncesi geçti alnından. Yüzbaşı'ya döndü:

«Özür dilerim, bir şey ikram edemedim. Bu gecenin anısı olarak, sizlere birer kitap imzalıyayım.»

Yüzbaşı'ya sordu:

«Adınız Yüzbaşım?»

Yüzbaşı adını söyledi. Yazdı kitabın ikinci yaprağına. Teşekkür ederek aldı. Sivillere bakınca, içlerinden birisi biraz sertçe:

«Adımızı yazmaya gerek yok. İmzala yeter..» dedi.

Onlara da ayrı ayrı imzalıyarak kitap verdi.

Yüzbaşı ayağa kalktı:

«Gidelim..» dedi.

Çetin Ozan, bir an kararsız kaldı. Götürülecek miydi? Yüzbaşı anladı bunu. Biraz yorgun bir sesle:

«Bizimle birlikte geleceksiniz. Hazırlanın...»

Bir kesiklik vardı dizlerinde. Pencerenin pervazındaki küçük konyak şişesi ilişti gözüne. Şişeyi alıp bir hamlede iki yudum içti.

«Yüz numaraya gidebilir miyim?» diye sordu.

Yüzbaşı'dan önce, sivillerden biri yanıtladı onu:

«Kapıyı açık bırakın..»

Tuvalette, balıkçı kazağını giydi. Mahzun bir yüzü gördü aynada. Sapsarı bir yüz. Gözlerinde kanlanma vardı hâlâ.. Soğuk su ile yüzünü yıkadı. Biraz ferahladı.

Odaya döndüğünde, hepsi ayakta idi. Kitaplar bir valize yerleştirilmişti. Duvardaki resimlere, radyoya, cıgara tablasına, gelişi güzel atılmış dergilere baktı. Divandaki eski örtüye, yastığa ve kafesteki kuşa baktı:

«Aç kalacak zavallı..» dedi içinden.

Tekrar bu eve dönecek mi? Yoksa dönmiyecek mi? Dönerse nasıl? Soruları geçti belleğinden.

Koridora yöneldi çaresiz. Hepsi arkasından geliyorlardı. Tomsonlu erler kapıdaydılar. Kapı açıldı. Kapıcı ve karısı merakla bakıyorlardı yüzüne. Bu yüzlerde ne kin, ne acı vardı. Dümdüz bakıyorlardı işte..

Oturduğu daire bodrum katındaydı. On üç basamakla zemin kata çıkılırdı. İkinci basamakta durakladı. Merdivenin solunda bir set vardı. Orada bir sardunya saksısı dururdu hep. Merdiveni her çıkışında her inişinde gözgöze gelirdi çiçekle.. Top top çiçek açmıştı. Pembenin içinde beyazlar nasıl da güzeldi? Dışarda Mayıs ayı, herhalde genç

kız sıcaklığı ile dolaşıyordu. Bunu sevinçle anımsadı biraz. Ya kış ol-
saydı. Daha zordu işi, o zaman..

Arkada, «Çat!..» diye kapının hızla kapatıldığını duydu. Artık tu-
tukluydu. Sardunya çiçeğinin yanından basamakları çıktı. Apartımanın
loş holünü geçtiler. Dışarıda daha geceyi yaşıyordu. Karşıda sokak lâm-
bası ölgün bir sarılığın umutsuzluğu içinde duruyordu. Başını sağa çe-
virince, karşı apartımanın pencerelerine gitti gözü. Gecelikli, pijama-
lı insanlar, merakla bakıyorlardı, götürülüşüne.

Bir er, cipin kapısını açtı. Çetin Ozan, içeriye girip oturdu. Bir
üşüme geçti sırtından. Yaklaşan sabahın ayazı inmiş olmalıydı sokak-
lara. Yüzbaşı ve iki sivil de bindi cipe. Hareket ettiler. Öbür görevli-
ler, orada kalmışlardı. Gümüşsuyu caddesine çıktılar. Ağır ağır ilerli-
yorlardı. Park Otel'i geçtikleri sırada, birden «pat!..» diye bir paket
düştü yukardan.

Yüzbaşı: «Dur bakalım!..» dedi. Cip durdu.

Bir an, taze çınar yapraklarının kokusu geldi burun kanatlarına.
Şoför indi, yerden paketi aldı. Yüzbaşı'ya uzattı. Bir gazete kâğıdına
iğreti sarılmış, Karl Marx'a ilişkin üç kitaptı bunlar. Yandaki apartıman
pencerelerine baktılar bir süre, Hiç birinde hareket yoktu. Işıksızdı
camlar..

Cip, Taksim'den sonra hızlandı. Harbiye'ye geldiklerinde, başka
askeri araçların da kapıdan girdiğini gördüler. Beklediler bir süre. Ön-
deki cip'lerden, çok sayıda genç indirildi ve arkadaki binalara götü-
rüldü.

Arabalar kenara çekilmiş, önleri açılmıştı. Merdivenlerin önünde
durdular. Önce Yüzbaşı indi. Arkasından iki sivil, en son Çetin Ozan
indi gecenin ortasına. Bir yerlerde usul usul sabah aydınlığı, doğaya
inmeye çalışıyordu. Kıyıda bulutların kenarında bir yanıp, bir sönü-
yordu sabah yıldızı.

Yukarı çıktılar. Yüzbaşı ile birlikte koridorun solundaki geniş bir
odaya girdiler. Bir masanın gerisinde bir Yarbey telefonla konuşuyor-
du. Ayakta beklediler. Konuşma bitince, Yüzbaşı selâm verdi:

«Çetin Ozan'ı getirdik efendim.»

Yarbey, şöyle bir baktı. Sağda duran en üstteki dosyadan bir kâ-
ğıt çıkardı. Uzaktan bakınca, kâğıdın yaridan fazlasının yazı ile dolu
olduğu, en altta bir imza görölüyordu. Ama okunamıyordu.

Yarbey, kâğıdı okuduktan sonra, başını kaldırdı. Uykulu gözleri
ile baktı:

«Sizinle ilgili bir bildirme var.»

Sonra Yüzbaşı'ya döndü:

«Silâh ya da saklanan kişi var mıydı evde?»

«Hayır efendim. Bulduğumuz sol kitapları alıp getirdik.»

Yüzbaşı dışarı çıktı. Yarbey, Çetin Ozan'a eliyle oturmasını işaret etti. Ağır ağır ilerliyen beş dakikalık bir zaman geçti. Ne kadar uzun bir süre idi bu beş dakika. Pencereleden az az dışarıyı görmeye başlamıştı. Yemyeşil bir akasya ağacı beliriyordu, geniş pencerenin gerisinde. Telefon çaldı uzun uzun. Yarbey, ahizeyi kulağına götürdü. Söylenenleri «evet!..» le karşılıyordu hep. Sonra telefonu kapadı. Çetin Ozan'ın aklına, eşine telefon etmek fikri düştü. Acaba izin verirler miydi buna? İçinden «Söyliyeim bir..» dedi:

«İzniniz olursa, eşime telefon edebilir miyim?»

Yarbey kısaca: «Edin!..» dedi.

Yarbey'in yüzünden bir kaç duygusal çizgi gelip geçti. Çetin Ozan elini telefona uzattı. Ahizeyi kulağına götürdü:

«İzmir'le görüşmek istiyorum efendim!..» dedi.

Yarbey başını kaldırdı:

«Şehirlerarası konuşamazsınız. Ben İstanbul içi sanmıştım.»

Sonra önündeki dosyaya daldı. Çetin Ozan, bir süre öyle ayakta durdu, yerine otururken kapı açıldı. İçeriye, kendisini getiren Yüzbaşı girmişti:

«Yerini hazırlattım efendim.»

«Peki götürün..»

Yüzbaşı ile dışarı çıktılar. Loş bir koridordan geçtiler. Başka bir bölüme gelince, gene yüksek tavanlı bir odaya girdiler. Kapıda nöbetçi dikiliyordu. İçerde ranzalar vardı sırayla. Ranzaların birinden genç bir adam doğruldu. Gözlerinde ne hüznün vardı, ne de öfke. Yaşamında hiç gülmemiş gibi, asık bir yüzle bakıyordu.

Yüzbaşı, yumuşak bir el hareketiyle:

«Burada kalacaksınız şimdilik..» dedi ve dışarı çıktı.

Ranzadaki adam ile aralarında bir sessizlik duruyordu. Yatağın kenarına ilişti. Sanki beş gün hiç konuşmadan karşılıklı birbirlerine bakmışlardı. Sessizliği o bozdu:

«Hoş geldiniz. Üzülmeyin, bunların hepsi geçecek..»

Sıcak bir yürek içtenliği ile aydınlanmıştı genç adamın yüzü. Pencerelede donuk bir sabah belirmişti. Üç gece uykusuz kalsaydı, ancak bu kerte yorgun düşebilirdi. Gene o konuştu:

«Siz oturun, dinlenin biraz. Ben şimdi çay yaparım.»

Ranzadan indi. Pantolonunu giydi. Ceketini sırtına aldı, dışarı çık-

tı. O, buranın eskisi idi demek. Görevlileri tanımış ve onlara alışmıştı biraz.

Başı iki elinin arasında düşünüyordu. Buraya neden getirilmişti? Bir türlü kafasını toplıyamıyordu. Başını kaldırdı. Yer yer sıvaları çatlamış duvar, ona hiç bir şey söylemiyordu. Umutsuz gözlerle çevresine bakındı. Cigara içmek geldi aklına. Çıkardı yaktı. Dumanını savurdu. Sanki ikinci bir kişi gibiydi cigara. Belleğinde çağrışımlar daha güçleniyordu o zaman. Bir soluk daha aldı cigaradan. Duman bir sis bulutu gibi pencereye doğru süzülüyordu.

Dışardan, koridorda sert ayakkabılarla geçen görevlilerin sesi geliyordu ara sıra. Kapı açıldı. Oda arkadaşı süzüldü içeriye. Elinde dumanı tüten bir çaydanlık vardı.

Pencerenin önündeki setin üzerinde ters kapatılmış çay bardaklarını çevirdi, çay koydu. Muşamba kaplı masanın üstüne yerleştirdi, toz şeker kutusundan kaşıkla şeker alırken durakladı:

«Kaç kaşık şekerle içersiniz?»

«İki kaşık..»

«Burada zeytin ve ekmek var. Buyurun..» dedi.

Tahta sandalyelere karşılıklı oturdular. Daha birbirlerinin adlarını bile bilmiyorlardı. İlkın Çetin Ozan sordu:

«Kaç gündür buradasınız?»

«Bugün bile beş gün olacak.»

«Ne gibi bir suç yüklüyorlar size?»

«Demir - çelikte Ayşe'nin mühendisiydim. Ayşe soğudu ya, sen sorumlusun diyorlar. Gözüm gibi baktığım fırının arızasını benden biliyorlar.»

«Neden tutuklandığımı ben de bilmiyorum. Gece yarısı alıp getirdiler buraya..»

«Üzülmeysin, sizi çabuk bırakırlar..»

Bu sözleri, kendisini yatıştırmak için mi söylemişti? Kestiremedi pek.

Birden dizlerinin uyuştüğunu anladı. Ayaklarını kımıldatmayı denedi. Başaramadı ilkin. Biraz bekledi, sonra oğuşturdu dizlerini. Yavaş yavaş ayağa kalktı. Ağır ağır pencereye yürümeğe başladı. Demin pencereden gördüğü ağacın yeşil yaprakları iyice belli idi artık.

«Yeşil yaprakları seyretmek ne güzel, bir serçenin dikenli dala konuşu ne güzel?» dedi içinden.

Sırtında ve belinde bir ağrı belirmişti. Saatine baktı: Altıya on vardı:

«Hayret, sabahın ilk saatleri yeni başlamış daha.. Zaman burada çok güç yürüyecek.» diye düşündü.

Geriye döndü. Oda arkadaşı ikinci çayını içiyordu. Siyah saçları düzenli taranmış, yalnız sakal tıraşı uzamıştı biraz. Yüzündeki sarılık gitmiş, yerine canlılık gelmişti. Başını kaldırdı:

«Bir çay daha için, sonra uzanır dinlenirsiniz. İlk gecenin yorgunluğu, hiçbir yorgunluğa benzemez. İnsan, ilk dakikalarda bir enkaz altında kalmış gibi olur. Kolay kolay atamaz, o sinir yorgunluğunu.»

Çetin Ozan, tek şekerli ikinci çayını içince, kafasından tutukluğa ilişkin bir sürü sözcüğün birbiri peşi sıra geçmeye başladığını anladı. Soyunmadan yatağa uzandı. Üst ranzanın tel örgüsüne, kendisine ilişkin bildirim kâğıdı yapıştırılmıştı sanki. Dikkatle bakıyor, kargacık, burgacık yazıyı okuyamıyordu bir türlü. Kim, ne yazmıştı? Düşünüyor, düşünüyor, işin içinden çıkamıyordu. Bütün İstanbul halkının gözleri önünde korkunç olayların içine itilmişti birtakım gençler. Kulaklara fısıldanan sözlerle, bazı yabancı güçlerin ne oyunlar çevirdiği anlatılmıştı. Yoksul halk, bazı yanlış sloganlarla nasıl oyalanıyordu?

Göz kapakları ağırlaştı, kurşun dökülmüştü sanki göz çukurlarına uyuyakaldı.

«Hemşerim, kalk bakalım-» diye bir ses duydu kulağının dibinde. İki er vardı ranzanın başı ucunda. İki Anadolu yüzü. Gün yanığı esmer çehrelerinde ne kin vardı, ne öfke.. Yaşam boyunca böyle savaşım lar olağan demek ister gibiydiler. Sözlerini yinelediler:

«Haydi hemşerim kalk, başka koğuşa verildin. Seni oraya götüreceğiz. Haydi toparlan.»

Çetin Ozan, gece saat üç'te uyandırıldığı ölçüde perişan değildi artık. Uykusunu almıştı. Doğruldu yerinde. Ranzadan indi. Ayakkabılarını giydi. Ceketini düzeltti. Önden yürüdü. Oda arkadaşına «Allahı ısmarladık» demeyi unuttuğunu anımsadı. Geri dönemezdi, erler izin veremezlerdi buna.

Arka bahçeye çıktılar. Orada tek katlı, biraz harap binalar vardı. Beş on adım ara ile erler nöbet bekliyorlardı. Bir kapıdan girdiler. Dışarıdan suskun görünen duvarların gerisinde başka bir evren, hemen sarıverdi Çetin Ozan'ı.. Tıraşları uzamış gençler, ranzalarında oturuyor ya da yatıyorlardı. Biran kendisine çevrildi gözler. Kirli hava ile cigara kokusu karşılıyordu ilkin insanı. Kolay kolay alışılacak gibi değildi bu koku. Dipteki boş bir ranzaya götürüldü:

«İşte hemşerim, yerin burası... Burada kalacaksın!» dedi, erlerden, öbür odada kendisini uykudan kaldırmış olanı.. Sonra dönüp gittiler. Ranzada, daracık bir ot yatak, bir de er battaniyesi vardı. Yatağın üstüne oturdu. Şöyle çevresine bir bakındı. Tanıdık bir yüz göremiyordu. Ne yapmışlardı? İçlerinden, saçları erken kırlaşmış, gözleri kanlı, sakallı birisi yaklaştı yanına, Uzaktan eşkiya gibi görünse de, yaklaşıncı çocuksu gözleri farkettiler. Yakından bakınca, acı deneylerden geçtiği hemen anlaşılıyordu. Birdenbire, burada yaşlanmıştı, bu besbelliydi.

«Hoş geldiniz, geçmiş olsun..» dedi ilkin. Sonra bir soru yöneltti ona:

«Uğraşınız nedir? Ne oldu da getirdiler sizi buraya?»

Çetin Ozan, karşısındakinin yüzünde kirli bir merak çizgisi var mı diye baktı. Yoktu öyle bir şey. Çileli sakal, çileli göz kapakları, kırışıklarla dolu bir alın.. Yanıtladı soruyu:

«Ozanım» dedi. «Gece evimde uyurken geldiler, aldılar buraya getirdiler. Nedenini bilmiyorum.»

«Boş verin.. Önemli değil sizin ki.. Bir iki gün sonra bırakırlar.»

Bir bakıma, kesin konuşuyordu temiz çehreli adam. Yanılgı payı olmakla birlikte, yanlış düşünmüyor olmalıydı.

Sıcak bir köprü kuruldu aralarında. Birer cigara yaktılar. Bir marşandiz katarında kaçak yolculuk yapan iki kişi gibi, arada bir kanuşuyorlar, sonra susuyorlardı. Bir yandan da, öbür tutukluları gözlüyorlardı.

Yeni arkadaşın adı Seyfi idi. Çetin Ozan'ın ikide bir belini oğuşturmasından kuşkulandı ve sordu:

«Beliniz mi ağrıyor, hasta mısınız?»

«Evet, müthiş bir sancı var belimde. Biraz uzanacağım.»

«Tutuklananların ilk saatlerde duyduğu ağrıdır bu. Uzanın dinlenin..»

Cıgarasını yere attı, topuğu ile söndürdü. Eski püskü battaniyenin üzerine uzandı. Düşünmeden uyumak istiyordu. Ne rüzgârla şişen beyaz bir yelken düşliyebilir, ne de çam ormanının uğultusu ile koşar adım yürüyebilirdi kırlarda. Üst ranzanın tahta aralığından sarkan kuru otları gördü. Yatak yırtılmış, otlar fırlamıştı aradan. Gene kaydı karanlık bir kuyuya..

Uyandığı zaman, omzunu sarsan bir el gördü. Gece mi, gündüz mü, ayıramadı ilkin. Yatanların hepsi kaldırılıyordu.

Bir Başgedikli:

«Dinleyin!» diye bağırdı: «Adları okunanlar, kapının önünedizilsinler.»

Adları okunan on beş kişi arasında Seyfi de vardı. Arkadaşlarına sarılıp öptü. Çetin Ozan'a yaklaştı:

«Ben gidiyorum arkadaşım. Haydi hoşça kal:..»

Çetin Ozan, biraz umutsuz, biraz şaşkın:

«Güle güle.. Belki salıverirler sizleri..» diyebilirdi.

Seyfi elini kaldırdı, yavaşça:

«Sanmam!» dedi. Kapıya doğru yürüdü. Gidecekler, birer kolla dışarı çıkarıldılar.

Çetin Ozan, daha ilk dakikada edindiği arkadaşını da yitirmişti. Saati merak etti, baktı. 15 i geçiyordu. Karnı iyice acıkmıştı. Kapıya doğru yürüdü. Nöbet bekleyen ere yaklaştı. Biraz çekinerek:

«Kardeş!..» dedi. «Dışardan ekmek peynir aldırabilir miyim?»

«Yok, yasaktır!.. Biraz sonra tayın dağıtırlar, karavanadan yemek çıkar..»

Demek, dışarı ile olan bağları kopmuştu. Onun yeni haberi oluyordu bundan. Birden umutsuzluğun ağzına tutuldu. Bu havasız, harap koğuştan nasıl kurtulacaktı? Yanındaki iki paket cıgaradan, onbir tane kalmıştı. Biraz konyak olsa, zindeleşirdi, ekmek bile aramazdı. Ranzasına döndü. Belindeki ağrı geçmemişti. Ayakucuna oturdu. Sağındaki ranzada üç kişi fısıllı fısıllı konuşuyorlardı:

«Ne yapacağız?» diye soruyordu birisi.

Öbürü: «Öğrenirsin yakında.. Aramıza kışkırtıcı espiyon sokmuşlar da haberimiz yok.»

«Korkuyor musun yoksa?» dedi üçüncüsü.

Birinci genç yumruğunu sıktı:

«Sıkı durmalısın arkadaş, bir suç yok ortada..»

O sırada kapıdan «Karavana» diye bağırdılar. Herkes sıraya girdi. Aleminyum tabaklara birer kepçe mercimek yemeği konuldu. Birer de tayın verildi.

Çetin Ozan, açlığını unutmuştu. Öğleden sonraki iştahı yitip gitmişti. Mercimekten bir kaç lokma aldı. Ekmeğin yarısı artmıştı. Onu yastığının altına koydu. Burada gece ile gündüzün farkında olmayacaktı nasıl olsa, Gün ışığından uzaktaydı.

Üç gün, üç gece böyle geçti. Her gün yeni insanlar getiriliyor,

eskilerden bir bölüğü de götürülüyordu. Cigara ve nefes kokusu, zehirli gaza dönüşmüştü sanki. İçerisi hiç havalandırılmıyordu. Sarı elektrik ışığında kimıldıyan gençler, uzamış sakallı yüzleriyle, erken ihtiyarlamış mahkûmları andırıyorlardı. Ne neşeli bir gülüş, ne bir haykırış vardı. Herkes üç - beş kişi bir araya kümelenmiş, aralarında alçak sesle konuşuyorlardı.

Üçüncü günün öğleden sonrasında gene adlar okunmaya başladı. Herkes kulak kesildi. Dördüncü ad olarak:

«Çetin Ozan!» denilince, yerinde doğruldu. Kapıya yürüdü. Bu bir kurtuluş mu idi? Hiç sanmıyordu. Karanlık bir yere kapatılan bir kişi için, parmak ucu kadar bir ışık ne büyük umuttur? O da, bir an önce gün ışığını görmek özlemiyle dışarı baktı. Başka bir tutuklu ile cipe bindirilerek caddeye çıktılar. Yanlarında silâhlı bir er, önde Yüzbaşı oturuyordu.

Dışarısı Mayıs doğasının kokuları ile cümbüşe girmişti. Aydınlığa çıkınca, Çetin Ozan'ın başı döndü biraz. Hatta arabaya binerken sendeledi. Gümüşsuyu'ndan Dolmabahçe'ye inildi. Orada yolun kenarında, çimenlerin üzerinde uyuyan iki kişi gördüler. Yoksulluklarının hücrelerinde dünyadan habersizdiler. Fındıklı yolu ile Köprü'ye gelindi. Oradan Eminönü'ne geçildi. Cip, Dördüncü Vakıf Han'ın önünden, Sansaryan Hanına kıvrıldı. Çetin Ozan'ın içinde bir tel kopar gibi oldu. Boğazından içeriye, bir korku yürüdü. Yutkundu.. Demir kapının önünde durdular. Yanında oturan, tanımadığı genci indirdiler. Yüzbaşı götürdü onu. Silâhlı er arabada kaldı. Yüzbaşı çabuk döndü. Hemen hareket ettiler. Büyük bir korku geçirmişti. Terli ensesinden buz gibi bir esinti geçti. Cip meyilli bir yerden geçerken, kendine geldi. Sirkeci'de araba vapuruna giriyorlardı. Yol süresince tek sözcük söylememişti Yüzbaşı. Hepsi susuyorlardı. Denizin üstünden azıcık iyot kokusu geldi burun kanatlarına. Bu koku, bir duble içki gibi ayıltmıştı onu. Harem iskelesine inip, Selimiye yolunu tırmanmaya başlayınca, «Şimdi ne olacak?» sorusu ile umutlarının ipleri birer birer kopmaya başladı.

Tel örgülerle çevrili kışla bahçesine girdiler. Kum dökülmüş bir yolda, çıtır çıtır ayak sesleri ile yürüyorlardı. Her yanda silâhlı erler, tetikte bekleyiş içindeydiler. Böyle gerilmiş sinir telleri üzerinde yürürken, çevresindeki doğaya bakmak aklına gelmiyordu.

Sekiz on basamaklı bir merdivenden çıktılar. Aşınmış tahta döşemeler ıslatılmıştı. Donuk camlardan giren gün ışığı yayılmıştı ıslak tahtalara. Yüzbaşı önde, er arkada, kendisi ortada uzun koridoru yü-

rüdüler. Dışarda tatlı bir Mayıs doğası vardı ama, içerde küf, ıslak tahta kokusu, biraz keder veriyordu insana. Bir kapının önünde durakladılar. Yüzbaşı kanepeyi gösterdi, oturmalarını söyledi. Er'le yan yana oturdular. İçeri giren Yüzbaşı, beş dakika sonra çıktı.

«Biraz sonra sizi çağıracaklar, bekleyin burada..»

Beş dakika, on dakika geçti. Giren çıkan yoktu içerden. Cıgarası kalmamıştı:

«Cıgaran var mı hemşerim?» diye sordu yanındaki er'e. O da:

«Yok!..» dedi.

Koridorun başında bir kalabalık belirdi. Üç tomsonlu erin arasında, ikişer ikişer kelepçeli dört genç geçirilirdi. Onlar, Çetin Ozan'a, Çetin Ozan da onlara baktı. Gençlerin birinin kolu sarılı ve boynuna asılı idi.

O sırada, yandaki kapı açıldı. Bir bahriye subayı: «Gelin!» dedi. onlara. İçeri girdiler, kapı örtüldü. Geniş bir masanın gerisinde, kollarında sırmalar bulunan bir Bahriye subayı oturuyordu. Rütbesini kestiremedi. «Herhalde Albay ya da Amiral olmalı» diye düşündü. Sonra daha dikkatli bakınca, omuzlarında Amiral işaretlerini farketti.

Amiralin, kır saçlarına karşın, yüzünün hatlarından hayli genç olduğu anlaşıyordu. Çevik bir hareketle ayağa kalktı. Duvardaki şemanın önüne gitti. Çetin Ozan, ilkin orada bir asker haritası var sanmıştı. 146,159 gibi kocaman yazılmış rakamlar çarptı gözüne. Dik dörtgenlerin içinde yazılar görünüyordu. Ama tam okuyamıyordu.

Amiral, cetvelle 146 yı gösterdi:

«Sizi bu maddenin içinde göstermişler. Ben durumunuzu inceledim, böyle bir şey göremedim.» Sonra ere döndü:

«Arkadaşı götürün, aşağıda beklesin.»

Dışarı çıktılar. Kenardan bir umut ışığı sızmıştı yüreğine. «Aşağıda beklesin», ne demekti? Bir süre sonra bırakılacak mıydı?

Sekiz on basamak aşağı indirildi. Az ışıklı, merdiven altı gibi bir yerdi burası. Tahta sıralarda, on kadar genç hiç konuşmadan oturuyorlardı. İçlerinden birisi kalkıp yanına geldi:

«Ağabey, cıgaran var mı?» diye sordu.

«Yok kardeş, benimki de bitti.» dedi.

Arada bir satine bakıyordu. Bir saat geçti. Gelen giden olmadı. Böyle anlarda, ne işkencedir beklemek? Bir yudum su bulamazsınız, tuvalete gidemezsiniz, sıkıntınızı bir cıgaranın dumanına yükleyemezsiniz, bir pencereden denizi seyredemezsiniz.

Böyle düşünürken, dalıp gitmişti. Merdivenden bir ayak sesi geldi. Kendisini getiren Yüzbaşı göründü. Eliyle işaret ederek:

«Gelin bakalım...» dedi.

Sesi dostçaydı. «Benden kötülük gelmez!» der gibiydi. Basamakları çıktı. Yüzbaşı omuzuna eliyle dokundu:

«Özgürsünüz..» dedi. Yanındaki ere: «Kapıya kadar götür.» emrini verdi.

Geldikleri kapıdan dışarı çıktılar. İnce ince yağmur düşünüyordu kumların üzerine. Hava ıslak yaprak kokusu vardı.

Tel örgülerin dışına çıktılar. Er:

«Haydi hemşerim güle güle..» dedi. Döndü geriye.

Bir motor gürültüsü geldi arkadan. Döndü baktı. Üç saat önce kendisini getiren şoför vardı direksiyonda. Elini kaldırdı:

«İstanbul tarafına gidiyorsanız beni de alın!» diye seslendi.

Şoför: «Olmaz!» dedi, sürdü arabayı.

Çetin Ozan, Harem'e doğru yokuşu, yayan yapıldak inmeye başladı.

Sezer Tansuğ

Güz Yazıları

□

«ben bir mimar olarak bunların dediğinden anlamazsam
kim anlar»

□

... Prof. Doğan Kuban zirva,
Bayan Azra Erhat ise
zirvanın kara köküdür

□

Derbeyan-ı tenezzül-i matrakeyn'i mi
yazıp resimlemiş

□

Kral yazar, lüks yazar

□

Ama ben kendim
sahici dergi topraklarını yeşertip renklendiren
kabaca yoksul bir gezgin bahçıvanım

OSMANLI KEMERİ ÜSTÜNE BİR İNCELEME HAKKINDA (*)

Afife Batur, Osmanlı mimarisinde aralarında fonksiyonel ilişkiler bulunan strüktür - biçim bağıntılarını inceleme programına kemer elemanı ile başladığını belirtiyor. Yöntemi şöylece özetlemiştir: yukarıda sözü edilen temel amaç ikincil amaçlarla birlikte ve onlarla bağlı bulunarak gerçekleştirilecektir. İkincil amaçlar 1) Kemer ve

diğer mimari elemanların özellikleri ve örneklerle belgelenişleri 2) Elemanların tek tek ve yapı ile birlikte ele alınması 3) Elemanlar arasındaki ilintiler 4) Ortaya konan biçim ilişkilerinin (ilişki biçimleri demiş) geniş kültür ve üretim mekanizmasıyla bağlantısı.

Burada incelemenin yazarından özür dileyerek kitabın tam bir özetini vermeye çalıştığı diğer iki sayfadaki cümlelerinin bizi tam bir strüktür biçim problematiği karşısında bıraktığını ve ünlü ressam Cihat Burak'ın deyimiyle «ben bir mimar olarak bunların ne dediğini anlamazsam, kim anlar» görüşüne de yol açtığını belirtelim.

A. Batur kitabın asıl bölümlerinin oldukça başında, özeti genişletme yolunu tutarak yöntem bölümünde «Bir kemer elemanının yapısı içindeki görevi ve bulunduğu yer değiştikçe, biçimleme koşullarının ve dolayısıyla biçimin de değiştiği gözlenmiştir» açıklamasının peşinden, kemer kullananın değişen koşullarından söz ederek, bu unsurun çelişik statik konumlarda da ele alınabileceğini, «... yani eğrisel bir biçimin bir kemer olduğu kadar düz bir atkı da olabileceği» (s. 12) gibi kuşku uyandıracak bazı yargılara varmıştır. Eğrisel bir biçimin hangi statik konumda olursa olsun, düz bir atkı olabilmesi pek gariptir ve eğrinin düz de olabileceği şeklinde pek nesnel bir yanılgı izlenimi veriyor (astigmat hatası filân olmasın). Gerçi statik konuyla kemerin fonksiyonu bir düz atkı fonksiyonuyla eş olabilir ama kemer olarak gene eğri bir görünümüdür ve bu görünüm strüktür biçim ilişkisi bakımından şaşmaz esastır.

Yazar «strüktür ve biçim üzerine» adını taşıyan bölümde (s. 24-37) incelemede açık bir anlaşılabilirliğin amaçlandığını, ancak bazı düşünsel tasarımlar olan «kavramların» yazarla okuyan arasında sıkı bir terminolojik ortaklığı gerektirdiğini ve ardından kendisi, kendine düşen işi yaptığını, yani strüktür ve biçim kavramlarının doğru bir tanımına girişeceğini belirterek, geri kalanın vebalini boynumuza yıkıyor (Cihat Burak'ın kulakları çınlasın)

«Günümüzde pek çok strüktür vardır...» (s. 25) diye başlayarak bilgininden bilime özenine değin bu kavram çerçevesinde yaratılan bolluğa ironik bir küçümsemeyle yavaşan sayın yazarın kavrama bu bolluk içinde ortak bir tanım getirme istifhamı kendisini gide gide

(*) Afife Batur Y. Müh (mim.) Osmanlı Camilerinde Kemer Strüktür • Biçim ilişkisi üstüne bir deneme (doktora tezi, Tezi imzalayanlar Prof. H. K. Söylemezoğlu, Prof. N. Eldem — Prof. D. Kuban) İstanbul T. Ü. Mim. Fak. İstanbul 1974)

ancak strüktür sözcüğünün etimolojisine indiriyor. Sayın yazarın s. 29 da strüktürün bir parça bütün ilişkisini yansıtarak, parçaların bu anlamda bir bütünü amaçladığı bir yığılışma değil, bir dayanışma düzeni oluşturduğu düşüncesi elbette doğrudur. Buna eklenen, neden-sonuç ilişkisi antagonist enerjilerin bu dayanışma için zorunlu olduğu düşüncesi ile homojen ve heterojen çelişkisi düşüncesinin de soruna katılması tamamlayıcı nitelikte görülebilirler.

Yazar s. 30 - 31 de mimari strüktürel tasarımın zihinsel, tümden gelimsel soyutlama süreci ile mimari inşa olayının tümevarımsal karşılığı arasında ilginç bir denge de kuruyor. Ancak bu noktada kemer elemanına ilişkin incelemenin, bir parça elemanın değerlendirilmesi yönünden, tasarımın belirgin olmadığı ya da bundan yoksun olunan koşullarda gerçekleşmesi biraz güç görünmektedir. Gerçi A. Batur teorik bir düzeyde strüktürel tasarım genellemelerine, diğer bilimlerin bu yoldaki yönelişlerini de ele alarak değiniyor ve özel olarak mimari alanda uzayın bir strüktür elemanı olarak kavrandığı modern yaklaşımlara da yer veriyor, ancak bu girişimin ele alınan özel kemer elemanının bağlı bulunduğu Osmanlı strüktürel soyut tasarım bütününden uzak bir genelleme olmaktan gene de öteye gitmediği görülüyor.

A. Batur'un bu konudaki aydınlatmayı kitabın sonuna bıraktığı (s. 163 - 170 Osmanlı Mimarisinde Strüktür Tasarımı ve Kemer) bölümü bir yana, strüktürel varoluş için strüktür elemanlarının farklılaşmasını yani yer, konum ve işlev farklılaşmalarını bir karşılıklılık ve dayanışma ilişkisi için esas sayısını burada ayrıca belirtmemiş, bu noktada da bir genellemeyi aşamadığını, üstelik yapay, zorlama bir tasarımı hedef edindiğini ortaya koymak içindir. Bu genellemeler s. 34 - 37 arasındaki (Biçim kavramının genel ve mimarlığa ilişkin boyutları) bölümünde de sürüp gidiyor (Tüm bu açıklamaları bir yöntem saptaması olarak belirlemek olanağı da var kuşkusuz).

S. 43 - 163 arasındaki geniş bölümü kemer tanımları ve Osmanlı kronolojik belge örnekleri oluşturuyor. Bu alanda Afife Batur'un tarihçi bir mimar olarak teknolojiye özenen sanat tarihçilerinden daha başarılı, daha ayrıntılara hâkim bir teknisyen olduğu dikkati çekiyor.

S. 163 - 170 arasındaki mimari tasarım sorununu kapsayan bölümünse büyük önemine rağmen, tasarım gücünden yoksun bir bölüm olduğu aşikâr. Bu durumda A. Batur'un yöntem saptaması büyük ölçüde açığa düştüğü gibi, Osmanlı kemer teknolojisi üzerine yaptığı geniş çalışma da bir tasarım bütünlüğüyle birleşmeden, sade suya

tirit olduğu kurnaz bir ustalıkla gizlenmeye çalışılmış bir teknik katalog ve fişleme içi olarak su yüzüne çıkıveriyor.

A. Batur «... Tersine, kemerin biçimlenme sürecinin ilk bileşeni, bağlı olduğu strüktür sisteminin tasarım özelliğidir» (s. 163) diyerek farkına varıp da gerçekleştiremediği bir yana bile değiniyor. Bunu izleyen satırlar bir kaç sayfa boyunca sık sık teknolojik flashback (geriye dönüş) lerle bunalarak tasarım sorununun sevincine erişemiyor. Afife Batur son cümlesinde bu sonuç alınmamışlığı şöylece belirlemiştir: «Çoğu önceden bilinen kemer karnı biçimlerinin ve dekorasyon tekniklerinin yeni bireşimlerde kullanılması ve mimari strüktürasyona bileşim ve dizge özellikleriyle katılmasının yolları: Osmanlı strüktür tasarımının ve bu tasarımın özelliklerini kendi ölçüleri içinde dışlaştıran kemerin, stil kavramının bilinen kapsamı içinde belki açıklanamıyacak olan ölçütüdür.»

Gene Cihat Burak Ustanın kulakları çınlasın derim. Başka ne diyeyim.

OTURAKLI OTURUM

Avusturya Kültür Merkezinde 2. Eylül. 1974 günü düzenlenen ve metni «Yeni Ufuklar» dergisi sayı 253 de yayımlanan Türkiyede Felsefe ve Kültür ilişkileri üstüne açık oturum'un açık seçik yıldızı Prof. Mehmet Kaplan'dır. Oturumu yöneten Hilmi Yavuz, giriş ve özetlerinde sorunun ve söylenenlerin ana çizgilerini ortaya koymaya çalışmış (tabii oturum düzeyinde) ve ayrıca M. Kaplan'a katıldığını belli etmekle belli bir dürüstlük de göstermiştir. Bunun ötesinde Prof. Doğan Kuban zirva, Bayan Ezra Erhat ise zirvanın kare köküdür. Afşar Timuçin'e gelince, kendisine denizlerimizde bir felsefe balığının dolaşmakta olduğunu ve yağın içmenin zihinlere küşayış vereceğini söyleyeceğim. Tüm düşünceyi kismamak içinse bu balığın yağın içmenin tekniğini sonra söylerim.

Prof. Kaplan'ın ötedenberi sorunlara özgün yaşama biçimleri araştırmasının yanısıra bu kez bu ölçüde gerçekçi ve çelişkisi sarıh beyanlara girişmiş olması takdire şayandır. Bundan böyle iz sürüp kısırmaya değer.

Oturumda Hilmi Yavuz'un dürüst davranmadığı husus, Kemal Tahir'e ilişkin faslı yavan geçiştirmesidir. Ben Kemal Tahirci değilim, ayrıca kendi çapımda, rahmetlinin Osmanlı kültürü hakkındaki sohbet diyaloglarını sığ görüp küçümsemişimdir de. (Üstelik rahmetli 1960 dan önce bir gün beni ne demek Türk kültürü, Osmanlı Kültürü, pis göçebelerin kültürü mü olurmuş be! diye de azarlamıştı. Sonra-

dan geldiği hizaya da ayrıca gülümser dururum.) Ancak Hilmi Yavuz Kemal Tahir'in en az H. Balıkcısı, S. Eyuboğlu ve A. Erhat'ın temsil ettikleri düşünceye (aynı sığ düzeyde) bir karşılık getirmiş ve öbürlerinden daha etkin, ve gerçekçi taraftarlar toplayabilmiş olduğunu hesaba katmamıştır. Sonra Hilmi Yavuz'un Kemal Tahir hakkında, kendisi kültürü Osmanlıdan başlatır deyip, ardından Selçukludan başlattığını söylediği arkadaşı da kimmiş? Aynı özet sırasında H. Yavuz'un sorunu böyle koymamak gerekir diye M. Kaplanla Azra Erhat'ı birbirine Selçuklu halat geçmesi gibi dolayıp, sorunu hangi birliğin içinde temellendirmek gerekir söyleyin bakalım diye konuşmalara yeni bir fasıl açması da doğrusu azametli bir portalin anahtarı imamda bulunan giriş kapısı deliğine gözünü dayamasıdır. H. Yavuz son özetinde de A. Erhatla M. Kaplan'ı bu kez almaşık motif dizisi şeklinde yaklaştırarak portalin süslemesini tamamlamış, ama doğrusu hiç kimsenin felsefe ve kültür ilişkileri yapısının içine girebileceği bir yönetim mantığı kuramamıştır.

Oturumda üstünde durulmaya değer düşünceleri M. Kaplan'ın serdettiğinden kuşku yok, ancak bu düşünceler çelişki çıkmazlarıyla doludur. Bir başka yanı da bu düşüncelerin etkin ve çarpıcı bir türkçe söyleyiş ve dil hüneriyle ortaya konmayışıdır. Çağdaş dinamiklerin tesbit ve teşhisinden söz eden M. Kaplan'ın çağdaş dinamiklerle herhangi bir bağıntı kuramayacağının en açık işareti, bizzat kendisinin bir üslup dinamiğine hiç bir zaman erişemeyeceği keyfiyetidir. Bu yüzden son tahlilde oturumun birbirine düşünce cilvesi yapan bir grubun eseri olduğunu söyleyeceğim. Oturumu, konuşulanları banddan yazıya geçmek lütfunda bulunarak hizmet eden Ahmet Cemal bey ise yazdığı yazıda işte bu oturumla şükür bu ilişkiler kurulmaya başlandı diyor. Belki Ahmet Cemal bey bantları yazıya geçmek hizmetine şükür başlamıştır, ama bu oturumun çoktan beri kurulagelen bu ilişkileri yozlaştıran bir aşamadan başka hiç bir şey olmadığını farkında değil.

CÜPPE KILIF DEĞİLDİR

«Sınıfların oluşageldiği, sınıf çatışmalarının sosyalist bir düzeyde evrensel ölçülü görünümüne ortayakoyageldiği dünyada, Türkiyede ulusal sanat yapmanın, ulusal roman yazmanın yetersiz olduğunu, bir değer taşımadığını belirten» yazısı Demir Özlü'nün, Yeni Ortam Gazetesinde yayımlandı (22. Eylül. 1974) Bizde, kurtuluş savaşından bu yana yazarların bu yönde önemsizliğine değinirken İsmail Kadare ad-

İl genç bir arnavut yazarın bir romanıyla bu yoldaki önem ve başarısını ileri sürmeye, bu yazarın hem de arnavut ulusallığını eserine nasıl malettiğini belirtmeye çalışıyor.

Demir özlü bu yöndeki sorunun sınıfsal çatışma olayları çerçevesinin dışında, geçmişin ve geleceğin yaşanan toplumsal çağla nasıl iç içe ele alınarak çözümlenişine örnek olarak da, bir sosyalist olmadığını belirttiği Balzac'ı göstermiş.

Yazar'ın ulusal sanat ya da ulusal romanın, bazı koşullarda sınıfsal sorunları içerdiği gerçeğini abartıp, ulusal sanat ya da ulusal romanı sadece bu soruna ilişkin bir yetersizlik olgusu biçiminde ele alışı kasıtlı bir yanılgıdır büyük olasılıkla. «bazı koşullarda sınıfsal çatışma sorunlarını içerdiği gerçeğini abartıyor», diyoruz, çünkü ulusal sanat ya da ulusal roman bazı koşullarda başka sorunları da içeren, sınıfsal olguların tümüyle içinde eridiği başka olgulara da yönelen bir gerçeklik taşıyabilir. Ulusal roman kavrayışının tek yönü, bu kavramı sınıf çatışmalarının kaskabak ortaya koyduğu sorunlarla birleştirmekten ibaret olmayabilir de.

Demir Özlü'nün mugalâtası işe karışıyor da ondan bu kasıtlı yanılgı. Bir kez herşeyden önce, sanatın da, romanın da bazı dil, biçim, yapı, ustalık sorunlarıyla karşı karşıya olduğu bilmezlikten gelinemez. Ulusal ya da evrensel her ne haltsa, ROMAN, yazarınca mükemmel bir biçim kılıfı (herhalde türkçe dil dokuması olarak, türkçe duyarlık tezgâhından çıkma ve herşeyden önce türk toplumunun ihtiyaçları, zevki ve niteliklerine göre bir kumaştan) ve içeriği o biçim kılıfıyla birlikte belirlenmiş olarak ortaya çıkarılmak zorundadır. Demir Özlü farkında değil, ama içerik dediğimiz şey tümüyle bir nesne gibi somut bir olgudur ve kendisine tıpi tıpına uyan bir biçim kılıfını, doğası gereği zorunlu kılar. Ama sen biçim adına tutar yastık kılıfı gibi bir torba dikersen, onun içine belki her içeriği sığdırırsın ama, Ulusal olarak da evrensel olarak da torbanın içinde geriye kalan hava boşluklarını alırsın.

Bu bakımdan önce dikkat edilmesi gereken kılıf ve içerik uyumudur. Eğer Demir Özlü bizde içerik sorunu kendi kılıfını bulamıyor, yaratamıyor dese biraz haklı olacak. Ne var ki bunu diyecek halli de yok doğrusu; bunu diyebilmek için hem bazı yatırımsal saplantılardan kurtulmak gerekir, hem de kılıfın niteliklerinden haberdar olmak, ipliğini, dokunmasını, tezgâhını, bilmek. Minareyi çalan kılıfını hazırlar diye bir lâf vardır. Demir Özlü ise yanlış kılıf hazırlayıp minare çalmaya kalkışan bir yazardır. Ulusal sanata ve ulusal romana karşı gi-

riştiği kasıtlı eleştirinin bir anlamı bu. Bir de yanıtlamaya kalkışırsa sosyalist savlı minare ucunun nereye saklanmaması sorunu ortaya çıkacak. İşte bu yüzden tavsiye etmem yanıtlamasını. Kendisini cüppesine sığdırmakla yetinmesini tavsiye ederim.

TAKMA KUYRUK

Bir süredir değinmek istediğim bir tavır, Yeni Dergi'nin Mayıs. 1974 116. sayısında yayımlanan Kaya Özsezgin'in Yanlış Yaklaşma Yöntemleri adlı yazısında idi.

K. Özsezgin o yazıda sanat ve gerçeklik hakkında bazı kuramsal sorunlara E. Fischer aracılığıyla yanaşmaya çalışıyor ve gerçekliğin sanatçı yorumunu gereksindiğini belirttikten sonra şöylece sadedine geliyor: «..... sanata ve özellikle resme ilişkin yorumlarda, bir takım resim dışı yöntemlerin kullanılmakta olduğu, üstelik bu yöntemlerin birer değer ölçüsü gibi öne sürüldüğü görülüyor» diyor. Ardından «Ulusal ve yerel sanat kuramını ters açıdan değerlendirmenin, bu türlü çabalarda payı bulunduğu da gözden kaçmıyor. Hattâ resme musallat olan bir «edebi muhtevanın» son yıllarda bazı çevrelerde, çağdaş sanatın bir gereği biçiminde öne sürüldüğü, açıktan açığa olmasa bile içten içe böyle bir kuramın işlendiği hatırlanırsa yanlışlığın bir yönü aydınlanmış olur sanıyorum. Resmin plastik öğelerinden soyutlanmış bir figür tutkusudur burada söz konusu olan filân» diye devam ediyor.

Merak ettim bu plâstik öğeler savunucusu ve koruyucusu eleştiri kimlere, hangi tutumlara yöneltilmiş olabilir diyerek. Yazının devamında bu yönde hedefi gene belirtilip açıklanmamış, karanlıkta kalmış bazı plâstik öğe savunuları ve sitemleri var. Sitem deyince «hasmın sitemi» üstüne ünlü tekerleme aklıma geldiyse de, böyle hedefini saklayan saldırı korkağını hasım saymak onuruma dokundu. Diyeceksiniz ki neden alınıyorsun, yaran mı var ki gocunasın, resim sanatı üstüne stilistik yönsemelere kış çevirip edebi yorum cilâsı mı çekiyorsun ki.

Alınmadığımı, gocunmadığımı şöylece kanıtlayabilirim: Kaya Özsezgin benim gibi kendi kuyruğunu kendisi ısırp koparmış bir itin gerisine takılmış yapay bir kuyruktur. Ben stilistik yönsemeler yalayaarak ve imgeli simgeli şakalarla karışık, edebi cilâ çekerim resim yü-

zeylerine, vallahi ayna gibi parlatırım. Kaya Özsezgin de kendine bakıp kravatını düzeltir. Buna engel olamazsam da yapay kuyruk gereksinmediğimi, gereğinde bir kış silkerek atabileceğimi ifade etmekten kaçınmam.

..... «temelde edebi yorumlar ve görüntüler arayan yöntemler de resme ters düşmekte, onunla çelişmektedir. Böyle bir çelişkiye düşmemenin ve resme karşı yabancılaşmamanın yolu, öncelikle, çizgi ve renk dünyasının insancıl duygusunu içinde taşımaya hazır bir ortamdan geçer» diyor, Kaya Özsezgin. İnsanlık ve insancılık ona helâl olsun. Bana gelince ben itoğlu itin biriyim.

DERBEYAN

Gündelik politikanın tek çizgi - fıkra ustası ve üstelik gazete ressamı cıvıklıklarına düşmeyen dengelisi Ali Ulvi'dir. Karikatür alanında uluslararası yarışmaların önemsizliğine haklı olarak değinir ve son yarışmalardan birinde Şadi Dinççağ'ın fevkalâde ödüllendirilmesini, yerilmeye bile değmez bulduğumuzun yanısıra bir karikatürcünün ödüllerden ötürü hiç değil, ama iyi karikatür çizdiği için iyi karikatürcü olduğunu belirtebiliriz. Bu alanda uluslararası yarışma jürilerinin, verdikleri kararlarla iyi karikatürleri değerlendirmiş olmadıklarını, ancak kendilerinin pek kötü bir yargıcalar kurulu oluştururageldiklerini de ekleriz. Ali Ulvi kendi katıldı da birincilikler alamadı diye söylemiyorum. Çünkü o sanatçısı değildir bu işin. Ama Tonguç sanatçısıdır ve bir hışım yarışmalara katılıp ödül alma derslerini öbür yarışma musallatlarına verdikten sonra, bundan sonrasını alın kafanıza çalın diyebilir.

İş Bankasının Ferit Öngören'e hazırlattığı 50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürüyle ilgili kitabı görmüş ve şöyle bir gözden geçirmiştım. Kim var kim yok diye. Kimler var kimler. Tüm mizahı, bir mazlum nişanlı kızın hediyesi altın kol düğmeleriyle cehennemin finnarine tüymekten ibaret olan ve kirli alnına bir satırın en orospu kalemle kap-kara yazıldığı oğlanın biri yok bereket versin. Bu kitabın metni hakkında Özdemir Nutku'nun dikkatimi çektiği bir yan Ferit Öngören'in Osmanlı mizah ustaları arasında matrakçı Nasuh'u saymış olması. Osmanlı dünyasına ilgi ve merakını bildiğim F. Öngören'in yazar ve manzara ressamı Nasuh'un o sıralarda kimle ve neyle matrak geçmiş olduğunu sorup cevabını istememiz gerekir. Eğer Özdemir Nutku F. Öngören'in metni üstüne bir tahrifata girişmiyorsa, dikkat çektiği yan tıpi tıpına doğruysa o zaman çağımız mizahının, kökenlerine ne

ölçüde yabancı kalmış olduğunun bir örneğiyle daha karşılaşıyoruz demektir. Demek Osmanlı mizahı deyince adamın aklına matrakçı gelmiş. Derbeyan-ı tenezzül-i kefere-i matrakeyn'i mi yapıp resimledi acaba?

KRAL YAZAR LÜKS YAZAR

Gazetelerde bir reklâm şirketinin aradığı metin yazarının nitelikleri v. b. na ilişkin ilginç bir uzun Çağrı yazısı yayınlandı. Son zamanlarda moda olan, müptezelliği kibarlaştırılmış, cümleleri devrik ve bol tüketim piyasası edalı, sonunda bulacağı yazara çekici bir hayatla karışık kral para lüks para vaadeden, bir yazar çağrısı olarak sahici yazar onuruna dokunabilecek bir yazı idi. Businessmann çantalı, bin türlü diller döken ve asıl amacı aradığı yazarı övme, değerlendirmeye kisvesi altında kendi büyüyen şirketini müşteri firmaların gözünde büyütmeye çalışan bir çağrı olayı.

Bakın ben de bu ara reklâm metni yazarlığına heveslenerek bir iki salça, gazoz ve makina reklâmı yapmaya özendim, ama tabii bedava tarafından. (Ya da pabucum delindiği için belki bir çift pabuç aldırırım.) Yukarda sözünü ettiğim yazar çağrısı yapan reklâm şirketi, çağrıda yaşınız otuzun altında ve evliyseniz daha iyi olur diyor. Demek çocuğu, karısıyla el ele verip reklâm - yazı kölesi bir yazar ederek ve sonunda Yehova Şahitleri mezhebine iltica ettirerek reklâm makinasında salça edip kutulayacaklar. Çürük domatesten yapılan salçanın taze domates teraneli reklâmı da bu aranan yazarın serüvenine benzemiyor mu?

EK YAZAR

Milliyet sanat ekinin 99. sayısında (dergisinin demeye dilim varmıyor, çünkü benim dergiden anladığım uyuntu yazarlara emanet edilmiş bir yamalı bohça değildir. Çocuk eki, kadın eki filân gibi hazırlanan, üstelik bir de Türkiyenin kültür ve sanat hayatında bir matahmiş gibi cakalanmaya kalkışan, fikir ve zekâ seviyesi $0 \div 4$ derece, içten pazarlıklı, ak kâğıt üstüne kara kuru baskılı, rengi cıvımsı bir haftalık zırıltıya dergi denmez. Akılları sıra Türkiyeye sanat, kültür hizmeti yapıyorlarmış, asıl hüsnü kuruntu buna derler işte.) Alpay Kabacalı adında biri benim yemyeşil güncel yazılarım üstünde tepinip narin imaj çiçeklerimi yolmaya kalkışıyor. Öyle ensesi kalın, imgelemi, hayali kıt bir sahte dergi çiftliğinin yanaşmasından beklenir böyle bir iş. İmaj çiçeklerim narindir benim, ama ben kendim sa-

hici dergi topraklarını yeşertip renklendiren kabaca yoksul bir gezgin bahçıvanım. O Alpay Kabacalıyı da bir sahici dergi toprağına eker, ondan da ince bir imaj çiçeğı yetiştiririm. Tavır ve karmaşanın varacağı sonuç daima budur. Alpay Kabacalı her kim ise profesörlere verdiğim derslere bakıp tevezuum hakkında kuşkuya kapılmasın. Çünkü bizzat sayın Prof. Doğan Kuban'ın «seni ancak ebediyetler eder istiap» diyerek kişiliğıme yönelttiğı sarkastik şifahi eleştiriye, «beni ancak fındık kadar bir yerin istiap etmiş olduğunu bildiğı» hususundaki cevabım sayesinde iletilmiş olacaktır.

Gördünüz mü B. Alpay Kabacalı'dan nasıl bir imaj gülü bitti. Şimdi bu gül ortadadır. Talibi her kim ise gelsin alsın.

Bir Mektup

Hulki Aktunç

Yandaki mektup büyüyen yayınevlerinin kitap basma politikası hakkında ilginç bir belge olarak değerlendirilmelidir. Bunun yanı sıra, bu tür yayınevlerinin hangi sanat dışı açılarla işlediğı, «çok satış» ilkesinin yol açtığı bazı «başarı»ların sağlanma mekanizmaları, ve bu mekanizmalara «uygun» sanatçıların sessizlik nedenleri de bir ölçüde ortaya çıkmaktadır. Bu mektubu okurlarımıza iletmek zorunluğunu duyusumuz, belirtilen objektiv tespitlerin öneminden doğdu. (TD)

6 Ekim 1974

Sayın Ahmet Küflü
Sayın Attilâ İlhan
Tunalıhilmî Cad.
Bilgi Yayınevi
Kavaklıdere - Ankara

27 Eylül cuma günü saat 9. 00 - 10.00 sıralarında «Gidenler Dönmeyenler» konusunda yaptığımız konuşmadan sonra düşüneceğimi söylemiştim size. Bu «düşünme» sözü, o gün karşılaşılan beklenmedik bazı tavırların değerlendirileceğine işaretti. Duygusallıktan kaçınmak, soğukkanlı bir karara varmak içindi. Şimdi, vardığım sonucu yazacağım.

Ancak, sizlerle, bir yayınevinin sahibi ve yöneticisi olmanız dolayısıyla girdiğim ilişkiyi kısaca hatırlatmam gerekiyor: 1974'ün ilk ayında, Bilgi yayınevi olarak, benden hikâyelerimi istemiştiniz. Aynı günlerde, size 5 bölüm ve 13 hikâyeden oluşan «Gidenler Dönmeyenler» kitabımın orijinalini verdim. Okudunuz, diğer ilgililere okuttunuz. Sonuçla, kitabın beğenildiğini, basılacağını söylediniz. Buraya kadar, olay alışıldık ve normal herhalde. Hattâ, kitaplarının yayınevi çekmelerinde birkaç yıl beklemesine, kendilerince «piyasalanma»ya yatkınsız bir tevekkülle beklemeye teşne birçok yazar tanıdıktan sonra, olay sevindirici bile. Benim açımdan da, Bilgi yayınevi açısından da. (Büyük bir romancımızdan, en önemli eserlerinden birini «kısaltması»nı istemek, bir hikâyecimizden, «tepki çekecek» bir hikâyesini kitabından çıkarmasını rica etmek, bu yeni duyulan garip «vak'a»lar, geride kalmış olabilirdi.)

O aydan bu yana, kitap işinin peşine düşmedim. Düşmem de gerekmiyordu bence.

Geçen ayın 27'sinde, kitap konusunu da görüşmek üzere size uğradım. İşte o sırada, kitabım hakkındaki «yeni» düşüncelerinizi dinledim. Basılmasında önceleri hiç bir sakınca bulunmayan, hattâ sürekli övdüğünüz «Gidenler Dönmeyenler» kitabının önüne engeller çıkmış meğerse.

Bu engeller yalnız bir hikâyeci olarak beni, yayımcı olarak Bilgi'yi, seçici olarak sizleri veya yalnızca «Gidenler Dönmeyenler» hikâyelerini ilgilendirseydi, kesinlikle böyle bir mektup yazmaz, ve kitabımı hemen o gün geriye isterdim. Ama, söz konusu engeller, genel olarak kitap piyasasında rastlanır hale gelen bir tavır, bir kitabın basılma şartlarını, hikâyenin, ticarî olmayan hikâyenin «karşılığı»nı göstermesi açısından, sizlerle beni olduğu kadar edebiyat okurlarını da il-

gilendirmekte. Şimdiye kadar yazdığım dergilerin okurlarını, yazdıklarımı arayıp sorarak beni «yazar» kılanları, bu hikâyelerin basılması konusunda beni yüreklendirenleri ilgilendirmekte. Onlara açıksözlü bir borç. Kısacası, basit görünen olay, ne bir tek insandan, ne de bir çevreden doğan, genel bir yazarlık onurunu ilgilendirmekte.

O günkü konuşmanız karşısında, bir hikâyeci olarak önce belli belirsiz bir dehşete, bir derginin sürekli yazarı olarak bir hayli de şaşkınlığa kapıldığımı saklamayacağım. Bu, yararlı da oldu: Söyledikleriniz, günlüğümün birkaç sayfasını yayıncıların masum, kendilerince haklı ve kara politikasıyla ilgili hatırı sayılır bir gölgeyle kapadı.

Bu gölgeyi oradan aynen alarak, sizin de -belki- bir kez daha düşünmenizi sağlamak istiyorum. Kitabım hakkında değil, çünkü onu şimdi sizden kesinlikle geri istiyorum... yayıncılık ilkeleriniz üstüne düşünmenizi, o kadar genel bulmuyorsanız, bir «hikâye kitabı» karşısındaki durumunuz üstüne.

O gün konuşulanlar, şöyleydi:

27 Eylül 1974, Ankara

Ahmet Küflü — «Attilâ'yı da çağırıp kitabın üstüne konuşalım...»

(Attilâ İlhan gelir, A. K., önündeki bir kâğıtla uğraşmaya başlar. İlgisiz, her şeyi A. İ.'a bırakmış gibidir.)

A. İ. — «Kitabın, hemen söyleyeyim, çok iyi. Basılması gerekli. Kim okuduysa aynı şeyi söyledi. Ben de aynı şeyi düşünüyorum. Bir hikâye dili getiriyorsun. Bunu pek az kişi için söyledim ben. Doğru. Bizim hikâyemizde dil getirme meselesi, çok önemlidir. Hattâ en önemli meseledir. Dili kullanmayı bilen, onu yorumlayan yazar sayılıdır...»

(Övgü, Sait Faik adıyla, örneğiyle abartıldı. Rahatsız oldum. Teşekkür ettim. Buraya, kendimle ilgili övücü lafırdıları ilk ve son kez geçiriyorum. Bir zorunluk yüzünden.)

A. İ. — «... sonra, sen tip kurabiliyorsun. Son yıllarda hikâyeye gelenler arasında bunu yapabilen bir - iki kişi var. Roman da yazacaksın demektir bu...»

(Böyle bir tasarım var. Furya bittikten sonra.)

(Ve konuşmanın birinci bölümü, bu övücü minval üzere sürer gider. Sonra, iyice sıkılan ve kuşkulu bir merakla söylenen «engeller» sorunu.)

A. İ. — «Fakat Hulki, kitabının önünde engeller var. Birkaç engel. Birincisi, bir dergiye angaje olman, yalnız Türkiye Defteri'ne yazman. Bu iyi değil...»

(Hesap vermek zorunda değilim. Veya, bu hesabı size değil kitleye vermek doğrudur gerekiyorsa. Ama, belli başlı bütün dergilerde yazarak oraya geldim. Engel diye belirtilen, bir tek dergi mi, Türkiye Defteri mi?... Ne olursa olsun, hoş değil.)

Ben — «Türkiye Defteri'nin yazarıyım, çıkarcılarındım. Şimdi de belli başlı bütün dergilerde, sol dergilerde yazabilirim. Bana açıktırlar sanırım. Önemli olan, katılaştırılmış bir düşünceyi savunmak değil, yararlı bir düşünceye varmak için çaba göstermek. Bunu Türkiye Defteri'nde **yapıyoruz**. Hikâye de, bu çabaların dışlaştırılması, savunulması için doğrudan kullanışlı bir tür olmasa gerek.»

A. İ. — «Olsun, durum değişik. Genişlemen, başka yerlere de yazman gerekli. Bilgi yayınevi, şu anda bir görüşün desteklenmesi platformunda görünmemek niyetinde. Bu resmen böyle...»

Ben — «... çeşitli görüşlerde birçok yazar basıldığına göre, değişik veya yeni görüşler bu politikayı değiştirmez...»

(Attilâ İlhan, başka yere geçiyor...)

A. İ. — «İkinci mesele, kitabını öyle birdenbire basmak istemememiz, lanse etmek isteğimiz. Biliyorsun, bir dergi çıkarmak istiyorduk. Ben Bilgi'ye bu dergiyi çıkarmak için geldim. İki yıldır da buradayım. Birçok olay oldu. Genel siyasî olaylar, özel sebepler... vesaire. Son olarak, bu güz çıkarmak istiyorduk. O da olmadı. Ofset meselesi çıktı, Ahmet, dergi ofset basılsın istiyor. Makineler gelecek, ama ne zaman belli değil. Bu yüzden...

Ha, şunu söyleyeyim, dergiyle kitabın ilişkisi: Bu dergi çıksaydı, bol yazarlı, belli başlı bütün yazarları kapsayan bir dergi olacaktı ve senin hikâyelerin önce orada öne çıkacaktı. Birdenbire çıkmayla bu farklı tabîi...»

A. K. — «Tomris Uyar'la Selim'in kitapları başarısız kaldı. Seninkinin, kendi dışındaki sebeplerle böyle olmasını, böyle olma ihtimalini istemeyiz...»

A. İ. — «İşte, yazarlarımız senin hikâyelerine ilgi çekecekti... O da şimdilik geriye kaldı. Yani, şimdilik beklemen gerekiyor. Nasıl istersen. Derginin çıkma zamanı olarak da bir tarih veremiyoruz. Bekleyebilir misin bunu? İstersen...»

Ben — «Yazdıklarımın 1 yıl önce veya 1 yıl sonra çıkması, onların değerini -varsa- değiştirmez bence. Ama...»

A. İ. — «Doğru tabîi... sonra, bir Umut dizisine başlayacak ve burada gençlerin eserlerini basacaktık. O da gecikti...»

Ben — «Orada yer alacak kadar genç olduğumu sanmıyorum.»

A. İ. — «Yani, öyle genç'lik değil de. Sait, şunca yıldır yazıyorum, bana hâlâ genç diyorlar der sızlanırdı.

(Gene o örnek. Belki içtenlikle söyleniyor, belki içten değil. Ayırt edemiyorum bunca laftan sonra.)

(Konuşmayı burada kesiyorum. Başka edilecek söz olmasa gerek. Şimdi, «düşünceğim» de cevap vereceğim. Cevap. Cevap belli. Kitap olmaz olsun. Burada olmaz olsun. Hiç kitap çıkarmasam yok olacak değilim. Yalnız kitabı var diye «adı geçen»lerden olmak istemem. Düşüneceğim! Cevap, yalnız cevap, başka bir şey olacak. Sessiz değil, bu yayıncı alışkanlığına sessizce karşılık verenlerden olmamalı.)

Günlük, burada bitiyor.

Size söyleyeceğim de şu: «Gidenler Dönmeyenler»i, en kısa zamanda adresime yollamanızı isteyeceğim. İsteğiniz üzerine size nasıl verdiysen öyle. Onu basmak veya şimdi veya ilerde basmak veya basmamak konusundaki fikir değişikliğiniz, bu isteğimi hiç etkilemez. Kitabın, ekim 15'e kadar elime mutlaka geçmesi için gireceğiniz zahmet, o kitap için gireceğiniz son zahmet.

«Gidenler Dönmeyenler», basılmasını engelleyen nedenlerden biri (!) olan Türkiye Defteri yayını olarak basılacak. Dergide, birlikte yer aldığım arkadaşlar, bunu uygun gördüler. Onur duydum. Hiç bir yayınevinden duymayacağım kadar.

Önceden görmeme hatasında bulunduğum bazı «yayın ilkeleriniz» konusundaki düşüncem bir yana, hakkınızda yeni ve değişik bir tavır alacak değilim. Ne Türkiye Defteri'nde, ne de başka bir yerde.

Yalnız, şunu bir kez daha belirtmek isterim: Bu mektup, yayın çevresi - yazar ilişkilerini tikel görünen bir olay dolayısıyla ilgilendirdiği kadar, «Gidenler Dönmeyenler» yazarının okurlarını da, genel olarak edebiyat okurlarını da ilgilendiriyor, Sonuçları da ...Ve en az, sizler ve benim kadar.

Haklı bulduğunuzu umar, «Gidenler Dönmeyenler»i bir an önce adresime yollamanızı rica ederim.

Hulki Aktunç,

PK 11, Acıbadem — İstanbul

NOT: Mektuptaki tarih «15 ekim» Bilgi Yayınevi tarafından aşılmıştır. 25 ekimde, «Gidenler Dönmeyenler» orijinali hâlâ elime geçmiş değil. (Hulki Aktunç)

KASIM AYINDA 4 YENI BASIM 7 YENI KİTAP

MAY

MAY YAYINLARI

MAY

sosyalizme geçiş
süreci üzerine

paul sweezy
charles bettelheim

MAY

sosyalizme
giriş

paul baran
paul sweezy

MAY

sosyalist gözle
sanat ve toplum

georgi plehanov
jean freville

MAY

İNSANLARI
SEVECEKSİN

REMARQUE

MAY

SARAGÖL

ÖMER POLAT

MAY

EKMEĞİMİ
KAZANIRKEN

MAKSİM GORKİ

MAY

ekonomi politiğinin
eleştirilmesine
katkı

karl marks

MAY

ON LİRA